

קהלת (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב

קהלת פרק-א

א דְּבָרֵי קְהֵלָת בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם :

רס"י דברי קהלת. כל מקום שנאמר דברי אינו אלא דברי תוכחות, (דברים א) אלה הדברים אשר דבר משה, (שם לב) וישמן ישורון, (עמוס א) דברי עמוס (שם ד) שמעו את הדבר הזה פרות הבשן, (ירמיה א) דברי ירמיהו (שם לו) שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו', (שמואל ב כב) אלה דברי דוד (שמואל ב כג) ובליעל כהן מונד כלהם, דברי קהלת, וזרח השמש, כל הנחלים הולכים אל הים, כינה את הרשעים בחמה ובלבנה וים שאין להם מתנת שכר כך שנויה בספרי ולמדתי משם שהענין מדבר ברשעים והמסילים לתגבורת החמה שסופה שוקעת, תוספ' ד"א כל הנחלים הולכים אל הים מה ת"ל, בעובדי ע"א נאמר שוטים המשתחווים למים סבורים שיפ בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא אינו מלא ואין יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת שמימי הנהרו' ההולכי' לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיפ בהן ממש ע"כ : קהלת. על שם שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר

קוראו (משלי ל) אגור בן יקח שאגר כל החכמה והקיאה וי"א שהיה אומר
כל דבריו צהקהל : מלך צירושלם. עיר החכמה : (כ"ז)

מצודת דוד **דברי קהלת.** ידוע שהחקירה המעולה לא תשתלם אלא בשלשה פנים גם יחד. האחת מפאת העיון כשתהיה בקבוצת דעות מחולפות להתבונן בזה לעומת זה להבחין איזהו יכשר. השנית מפאת הקבלה מאדם רשום בחכמה וביראה. והמעולה ביותר אם המוסר הקבלה ימסרנה לבנו, לפי שהאב רוצה הוא בתקנת בנו ויסרנה בעין יפה ומעמידו על האמת. השלישית מפאת המבחן והנסיון מהדברים המתהוים, וכל שכן אם יתהוו הדברים במקום מרבית חכמים המשכילים להתבונן אמתת הענין כפי מה שהוא. לכן אמר המעתיק בפתיחת הספר דברי קהלת וגו', רוצה לומר הדברים האלה נחקרו על ידי קיבוץ קבוצת דעות מחולפות בצרוף הקבלה מאדם רשום בחכמה וביראה והוא דוד המלך, והמקבל היה בנו אשר ינק שדי האמת, ובצרוף המבחן מהדברים המתהוים בירושלים עיר מלכותו אשר אנשיה חכמי לבב המשכילים אמתת הענין, והנה כל דבר לא נכחד מן המלך המולך בה, וכאומר בהיות כן הנה מאד נחקרו הדברים בשלימות רב שאין למעלה הימנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קהלת.** הוא ענין קבוץ ואסיפה. כמו קהלת יעקב (דברים לג ד), והמלך שלמה היה נקרא כן, על שהקהיל הדעות המנגדות לצרף וללבן הצודק מהבלתי צודק : (מצודת ציון)

[ב] הַבֵּל הַבְּלִים אָמַר קִהְלֵת הַבֵּל הַבְּלִים הַפֶּל הַבֵּל :

כ"י **הצל הצלים אמר קהלת.** קהלת קורא תגר ואומר על כל יציר שצעת ימי צראקית [*7] שהכל הצל של הצלים הוא : הצל. הצל נקוד חטף פתח לפי שהוא דזוק כלומר הצל שזהצלים שצעת הצלים כנגד מעשה שצעת ימי צראקית : (כ"י)

מצודת דוד **הבל הצלים אמר קהלת.** רוצה לומר בזה הספר אמר קהלת לבני אדם והזהירם לההביל ולהמאיש את ההבלים. וחוזר ומפרש אמריו ואמר הבל את ההבלים מה שהכל הבל אשר בשום אופן לא יצמח מהם תכלית ראוי ויקר. (אבל ההבלים המסבבים באחרונה תכלית המועיל אין מהראוי לההביל אותם ולהמאישם, יען נמצא בהם דבר טוב ומועיל) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הבל.** ענינו דבר שאין בו ממש, והוא מושאל מלשון הבל פה המוזכר בדברי רז"ל. וכן וילכו אחרי ההבל (ירמיה ב ה) : (מצודת ציון)

[ג] מַה יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ שְׁיַעֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ :

רש"י מה יתרון. שכר ומותר : תחת השמש. תמורת התורה שהיא קרויה אור שנאמר (משלי ו) ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה מה שכר בו : (רש"י)

מצודת דוד מה יתרון. אלה דברי קהלת שפתח ואמר מהו הריוח הבא לאדם בכל העמל שיעמול בדבר הנתון תחת ממשלת השמש, והיא עמל אסיפת הקנינים המסור ביד מערכת השמים (וזכר השמש לפי שהיא הפועלת הרבה בתחתונים וגדולה היא מכולם, ולכן תקרא מלכת השמים מלשון מלוכה וכמו שנאמר לקטר למלכת השמים (ירמיה מד), וכאומר מהו התועלת באלו הקנינים הלא למחר ימות האוספם ולא יקח מאומה בידו. או תחת השמש רוצה לומר בזה העולם במקום זריחת השמש מה ריוח יש בהעמל שיעמול בו לאסוף קנינים) : (מצודת דוד)

מצודת ציון יתרון. מלשון מותר וריוח : תחת השמש. במקום השמש : (מצודת ציון)

[ד] דֹּר הַלֵּךְ וְדֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת :

רש"י דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעסוק ולגזול אינו מצלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר (איוב כ) בניו יראו דלים : והארץ לעולם עומדת. ומי הם המתקיימים הענויים הנמוכי' המניעין עצמם עד לארץ כענין שנאמר (תהלים לז) וענוים ירשו ארץ ומדרש תנחומא אומר כל לדיקי ישראל נקראו ארץ, שנאמר (מלאכי ג) ואתם תהיו לי ארץ חפץ : (רש"י)

מצודת דוד דור הולך. רוצה לומר אף אם אמנם כשהדור הזה הולך למות במקומו הנה בא דור אחר, עם כל זה אין מקום לחשוב לעמול ולאסוף קנינים להשאיר לבניו אחרינו כי והארץ וגוי רוצה לומר וכי הארץ עצמה לעולם עומדת הלא גם היא כבגד תבלה ויתמו אם כן יושביה עם הקנינים כולם אם כן אין זה דבר המתקיים לעד : (מצודת דוד)

[ה] וְזָרַח הַשָּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֵל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זֹרֵחַ הוּא שָׁם :

רפ"י וזרח השמש וגו', דור הולך ודור בא. כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית ותלך כל הלילה שואפת לשון אל מקום אשר זרחה אתמול
מסם שתזרח גם היום : (רפ"י)

מצודת דוד **וזרח השמש**. הנה התוכנים חקרו אשר השמש מהלכו העצמי בגלגלו הוא ממערב למזרח, אולם גלגל היומי מכריחו לשוב לאחוריו כלפי המערב, ולזה אמר הנה השמש בהיותו קרוב לבית מבואו שוקק הוא לזרוח עוד על פני האדמה כי יאחז דרכו ללכת במהלכו למזרח, אולם בעל כרחו ישקע בעונתו כי גלגל היומי הוא המכריחו לשוב ללכת כלפי המערב ולשקוע : **ואל מקומו שואף**. רוצה לומר וכן בהיותו קרוב למקום עליתו חושק הוא ללכת אל המקום אשר יצא משם לבל יזרח על פני האדמה, וגלגל היומי הוא המכריחו לשוב לאחור ובעל כרחו זורח הוא שם במקום שמחזירו גלגל היומי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובא**. ענין שקיעה. כמו כי בא השמש (בראשית כח י) : **שואף**. ענין ההבטה והתאווה אל הדבר. כמו כעבד ישאף צל (איוב ז ב) : (מצודת ציון)

[ו] הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח ועל סביבתיו שוב הרוח :

רפ"י הרוח. רוחו של שמש טלנ"ט בלעז כמו (יחזקאל א) אל אשר יהיה שם הרוח ללכת : ועל סביבותיו שב. גם מחר כל היקף וסובב סבב אתמול הוא מקיף וסובב היום : הולך אל דרום. לעולם ביום : וסובב אל צפון. לעולם בלילה : סובב סובב הולך. אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום פעמים מסבבתן בלילה, בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן, אף הרשעים כל מה שמשן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופם לשון אל מקום לחנתם, ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו, וכן כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא לפי שאינן נשארים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנאמר (עמוס ח) הקורא למי הים וישפכם וגו', ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרים ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים אף הרשע כל עומת שבא כן ילך

מצודת דוד **הולך אל דרום**. בהיותו הולך בפאת המזרח הנה באמת הולך

הוא כלפי הדרום בהכרחת גלגל היומי. ואם כי הוא יסבב בגלגלו להפנות כלפי הצפון : **סובב סבב וגו'**. רוצה לומר אף שבכל פעם שיסבב הוא ללכת מהלכו למחוז חפצו, לא מילא תשוקתו והרצון הולך ממנו, כי יד גלגל היומי גברה עליו ובטל רצונו : **ועל סביבותיו וגו'**. רוצה לומר עם כל זה חוזר עליו הרצון בכל פעם לסבב על סביבותיו כאשר מאז : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרוח. ענינו רצון. כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לו ז) : (מצודת ציון)

[ז] כָּל הַנְּחָלִים הַלְּכִים אֶל הַיָּם וְהַיָּם אֵינָנוּ מְלֵא אֶל מְקוֹם שְׁהַנְּחָלִים הַלְּכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לְלַקֵּת :

מצודת דוד הולכים אל הים. נמשכים המה לשפוך מימיהם אל תוך הים, וכאלו חושבים למלאותו על כל גדותו : **והים איננו מלא.** עם כל זה ענינו רואות שאין הים מלא ולא ישיגו אם כן תוחלתם : **אל מקום.** הסיבה היא שאל המקום שהנחלים נמשכים לשם הוא הים : **הם שבים ללכת.** הנחלים בעצמם חורים משם ללכת תחת הארץ אל מקום מוצא המים, והם הם החוזרים ונובעים למעלה ושבים ללכת אל הים, ואם כן הם עצמם משחיתים פרי מחשבתם. ומוסב הוא למעלה לחזק אמריו להמאיס עמל הקנינים, באומרו הנה מלבד שאין בהם תועלת נצחי עוד נמצא בהם דבר רע כי לא יבטח להשיגם עם העמל פעם בסיבת הזולת, וכדרך השמש אשר יגיעו לריק בסיבת גלגל היומי ופעם בסיבת עצמו, וכדרך הנחלים אשר המה עמלים לתוהו בסיבת עצמם : (מצודת דוד)

[ח] כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא תִשְׁבַּע עֵינָיו לְרְאוֹת וְלֹא תִמְלֵא אֵזְנוֹ מִשְׁמַע :

רש"י כל הדברים יגעים וגו' : לא תשבע עיני ולא תמלא אזן. מוסב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר דברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כולם ואם צמראי העין צא לעסוק עינו לא תשבע ואם צמיעת אזן אזנו לא תמלא : (רש"י)

מצודת דוד כל הדברים יגעים. הנה כשהאדם עמל ומשיג תוחלתו אז ינוח ולא ייגע עוד, אבל כשאינו משיג אז הוא עמל ויגע עד אין תכלית ולזה אמר הנה כל הענינים שבעולם המה יגעים כי אין שום דבר מוצא תוחלתו : **לא יוכל איש לדבר.** כאומר אם ארצה לפרט את כל הענינים שאינם משיגים תוחלתם אי אפשר, כי בן אדם לא יוכל לספר את כולם כי רבים המה מאד : **לא תשבע עין.** אחז במשל מבן אדם השבע מאד עד שאי אפשר לו לאכול עוד כלומר אם הענינים האלה יראה בעיניו הנה העין לא

תשבע במה שראה מאז עד שיהיה מן הנמנע לראות עוד, כי כולן כלו ואין עוד מה לראות כי לא כן הוא כי באמת יש עוד מה לראות : **ולא תמלא אָזן**. חזר ואחז במשל מכלי מלא עד שאי אפשר לתת עוד מה בתוכו, כלומר אם הענינים האלה ישמע באזניו לא תמלא האזן במה ששמעה מאז עד שיהיה מן הנמנע לשמוע עוד, כי כולן כלו ואין עוד מה לשמוע, כי לא כן הוא כי באמת יש עוד מה לשמוע : (מצודת דוד)

מצודת ציון הדברים. הענינים. כמו על דבר הכסף (בראשית מג יח) : (מצודת ציון)

טו מה שְׁהָיָה הוּא שְׁיִהְיֶה וְיִמָּה שְׁנַעֲשֶׂה הוּא שְׁיַעֲשֶׂה וְאִין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ :

רפ"י מה שהיה הוא שיהיה וגו'. ככל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בשעת ימי בראשית, אבל ההוגה בתורה מולא בה תמיד חדושי טעמים כענין שנאמר (משלי ה) לדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מולא בו טעם, וכן מלינו במסכת חגיגה שאמר רבי אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן און במעסה מרכבה : (רפ"י)

מצודת דוד מה שהיה. כאומר ופן יהיה לב האדם נפתה עליו לומר הן אמת כן היה בימים הראשונים אשר שום ענין מהענינים לא השיג תוחלתו בעמל היגיעה, אבל לא כן הוא בהימים האלה לזה אמר דע לך מה שהיה מאז הוא לבדו מה שיהיה גם עתה. ומה שנעשה מאז הוא לבדו מה שיעשה גם עתה, והוא כפל ענין במלות שונות : **ואין כל חדש**. אין שום דבר חדש במקום זריחת השמש הוא העולם כולו, וכאומר כמו שלא נשתנה להתחדש שום דבר בעולם כן לא נשתנה גם זאת, כי עד עולם אין שום ענין משיג תוחלתו בעמל היגיעה כאשר לא השיג מאז : (מצודת דוד)

מצודת ציון כל חדש. שום חדש. וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ י) : (מצודת ציון)

יז יש דָּבָר שְׁיֵאמַר רְאֵה זֶה חֲדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֵלְמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנָיו :

רפ"י יש דבר. בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש, וגם לאחרונים שיהיו לאחרינו לא יהיה

להם זכרון בדורות שיהיו לאחרונה להם, ומדרך אגדה דורשו כנגד אבד
זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחות שנאמר (עובדיה א) ולא יהיה שריד
לבית עשו :

מצודת דוד יש דבר. עם כי יש דבר נמצא בעולם אשר עליו יאמר האומר
ראה והבן שזה דבר חדש הוא, כאומר ופן על ידי זה תחשוב כמו שנשתנה
להתחדש דבר זה כן נשתנה גם זאת שמעתה יוכל האדם להשיג תוחלתו
בעמל היגיעה : **כבר היה**. כאומר אל תאמין אל האומר אשר חדש הוא
זה, כי באמת כבר היה כזה במשך הזמנים הארוכים אשר כל אחד מהם
היה בימים אשר לפנינו טרם נולדנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לעולמים. כמו בעולמים והלמ"ד במקום הבי"ת. וכן כתוב
בוחר אתה לבן ישי (ש"א כ ל) ומשפטו בבן ישי. ומלת עולמים יורה על
זמנים רבים. כמו ועבדו לעולם (שמות כא ו) : (מצודת ציון)

[יא] אין זכרון לראשנים וגם לאחרינים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם
שיהיו : **לאחרינה** : (פ)

מצודת דוד אין זכרון. אלא שאין זכרון המעשים הנעשים בימים
הראשונים כי נשכחו מלבבות בני האדם : **וגם לאחורונים שיהיו**. וכן גם
אל המעשים אשר יהיו בימים האחרונים, לא ישאר להם זכרון מה למען
השוותם עם המעשים אשר יהיו אחר הזמן ההוא לומר אז המעשים אשר
נעשו עתה דומים הם אל המעשים אשר נעשו מאז כי השכחה גוברת
והולכת, אבל באמת שאין דבר חדש בעולם : (מצודת דוד)

[יב] אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם :

רס"י אני קהלת הייתי מלך. על כל העולם ולבסוף על ישראל ולבסוף
על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלי שהרי נאמר הייתי מלך בירושלם אבל
עכשו אינו מלך :

מצודת דוד אני קהלת. כאומר אני הוא הנקרא קהלת, על שם שקבצתי
דעות מוחלפות לצרף וללבן ולברר האמת : **על ישראל**. והם עם חכם
ונבון : **בירושלים**. אשר היא עיר החכמה, וכאומר בהיות כן הרבה חכמה
ראה לבי : (מצודת דוד)

מצודת ציון הייתי. דבר ההוא נופל בו לשון עבר ולשון עתיד. כמו שנאמר
והלכו בניו וגוי ככה יעשה איוב (איוב א ה) : (מצודת ציון)

[יג] וְנָתַתִּי אֶת לְבִי לְדָרוֹשׁ וְלִתְּוֹר בְּחֻכְמָה עַל כָּל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם
הוא עֲנִין רַע נָתַן אֱלֹהִים לְבָנֵי הָאָדָם לְעֲנוֹת בּוֹ :

רפ"י ונתתי את לבי לדרוש. בתורה היא החכמה ולהתבונן בה על כל
המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש וזינותי בה שהוא הענין
הרע אשר נתן הקדוש ברוך הוא לפני בני האדם (דברים ל) את החיים ואת
המות את הטוב ואת הרע : ענין רע. מנהג רע להם : לענות בו. להתנהג
בו, ענין יש לפותרו לשון מעון ודירה ויש לפותרו לשון עיון ומחשבה וכן
לענות בו : נתן. הניח לפניהם : (רפ"י)

מצודת דוד ונתתי את לבי. שמתי את לבי לדרוש ולבקר לא במראית העין,
רק בחכמה ובהבנת השכל חקרתי על כל הדברים הנעשים תחת השמים
בזה העולם : הוא ענין רע. רוצה לומר הבנתי שזה הוא דבר רע במה שעזב
אלהים והניח כל המעשים לבני האדם בתת להם הבחירה לעשות כחפצם
למען ענותם בגמול המעשים בעבור חפשית הבחירה, כי לולי הבחירה אין
עונש (מצודת דוד) :

מצודת ציון ונתתי. ושמתי. בדברי רז"ל נתן בו עיניו (שבת לד.) : ולתור.
ענין חפוש ובקור. כמו לתור את הארץ (במדבר יד לו) : ענין רע. דבר רע.
ובדברי רז"ל יש הרבה : נתן. ענינו עזיבה. כמו ולא נתן סיחון (שם כא
כג) : לענות. מלשון עינוי ויסורים : (מצודת ציון)

[יד] רְאִיתִי אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וְרֵעוּת
רוח :

רפ"י ורעות רוח. שזר רוח כמו (ישעיה ח) רועו עמים וחתו, רוח טל'נש
סוף המעשה בא לידי כאב לב : (רפ"י)

מצודת דוד ראיתי. במדאית העין ראיתי את כל המעשים הנעשים, בדבר
הנתון תחת ממשלת השמש, והם אסיפת הקנינים המסור ביד מערכת
השמים. וזכר השמש לפי שהיא הפועלת הרבה בתחתונים וכו', וכמו
שנאמר למעלה בתחלת הספר. או בזה העולם במקום זריחת השמש
ראיתי וגו' : והנה הכל הבל. בעיני ראיתי שכולם הבל המה מבלי תועלת,
עוד יש בהם שבר רצון עושיהם כי לא ישיג תשוקתו ונכזבה תוחלתו :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **ורעות.** ענין שבירה. כמו תרועם בשבת ברזל (תהלים ב ט) :
רוח. רצון : (מצודת ציון)

[טו] מְעַנֶּת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן וְחִסְרוֹן לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת :

רס"י מעוות. בחייו לא יוכל לתקון משמת מי שטרח בערב שבת יאכל
בשבת ורבותינו פירשו על הצא על הערה והוליד ממזר או על ת"ח
הפורק מן התורה שיהיה יקר מתחילתו ונתעוות : וחסרון לא יוכל להמנות.
זה שחסר עלמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנות עמהם בקבול שחרם :
(רס"י)

מצודת דוד **מעוות.** אם אירע במעשיו דבר מעוות ומקולקל אין בידו לתקן
הקלקול : **וחסרון.** דבר הנחסר במעשיו, אין בידו להשלימו להיות נמנה
במנין הדברים אשר לא חסרו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מעוות.** ענין קלקול והשחתה. כמו ודרך רשעים יעות (שם קמו
ט) : **להמנות.** מלשון מנין ומספר : (מצודת ציון)

[טז] דִּבְרַתִּי אֲנִי עִם לְבִי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חֻכְמָה עַל כָּל
אֲשֶׁר הָיָה לְפָנָי עַל יְרוּשָׁלַם וְלְבִי רָאָה הַרְבֵּה חֻכְמָה וְדַעַת :

רס"י דברתי אני עם לבי. עכשו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי
יאמר עלי שאבא לידי מדה זו : אני הנה הגדלתי וגו' : (רס"י)

מצודת דוד **דברתי וגו'.** רוצה לומר חשבתי בעצמי ולא דברתי אל הזולת
: **הגדלתי.** הייתי בגדולה רבה, וזה מביא לחדד השכל בעבור הרחבת הלב
: **והוספתי חכמה.** מאד הייתי עוסק לאסוף חכמה בתוספת מרובה על
כל המלכים שהיו לפני על ירושלים. (ויתכן שאמר על מלכי הגוים, כי דוד
אביו לבד מלך בירושלים ולא עוד) : **ולבי ראה.** רוצה לומר בהבנת הלב
הסתכלתי בהרבה חכמה ודעת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ראה.** הוא מושאל על הבנת הדבר. וכן ראה דבריך טובים
(ש"ב טו ג) : (מצודת ציון)

[יז] וְאֶתְנָה לְבִי לְדַעַת חֻכְמָה וְדַעַת הוֹלָלוֹת וְשִׁכְלוֹת וְדַעַתִּי שְׁגָם זֶה הוּא
רַעִיוֹן :

רש"י ואתנה. עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה סופה ואת טיב ההוללות והסכלות, והוללות שיעמום וטירוף הדעת לשון ערצוב כמו (ישעיה א) מהול זמים וסכלות שטות : ידעתי. עתה שגם החכמה יש בו שצר רוח כי צרוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האסור ובא רוב כעס להקצ"ה אני אמרתי ארצה סוסים ולא אשיב את העם מלרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארצה נשים ולא יסורו לזבי והרי נכתב עלי (מלכים א יא) נשיו הטו את לבבו וכן הוא אומר שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנאמר (משלי ל) נאום הגבר לאיתחל לאיתחל ואוכל : (רש"י)

מצודת דוד ואתנה לבי. שמתני לבי לדעת להבחין מעלת החכמה, ולדעת ענין השיעמום והשטות להעריך זה מול זה, להבחין יתרון החכמה על הסכלות : ידעתי. הן הכרתי שגם החכמה היא שברון רוח : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוללות. ענין שיעמום וערצוב הדעת. כמו ושופטים יהולל (איוב יב וז) : ושכלות. כמו וסכלות בסמ"ך, והוא ענין שטות : רעיון. ענין שברון. כמו שנאמר למעלה ורעות רוח : (מצודת ציון)

יחזקאל כי ברב חכמה רב פגע ויחסיף דעת יחסיף מכאוב :

מצודת דוד כי ברוב חכמה. במי שנמצא בו הרבה חכמה בו נמצא הרבה כעס, כי מאוד ישכיל מעשה בני אדם על אמתותם, וכשרואה שאינם טובים יכעס בעצמו, כי הדברים ההם אינם כפי רצונו ובזה יכעס, ומה מאוד מזיק הכעס : ויחסיף דעת. מי שמוסיף דעת להבין דבר מתוך דבר הנה בזה יחסיף מכאוב לעצמו כי בעבור הבנת דבר מתוך דבר ישכיל אף את הנולדות מן המעשים המקולקלים ומביא מכאוב אל לבו : (מצודת דוד)

קהלת פרק-ב

א אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה וראיה בטוב והנה גם הוא קבל :

רש"י אמרתי אני כלבי. הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק

במשתה תמיד : אנסכה. לשון מסך יין לשתות כמו (משלי ט) מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיטון : וראה בטוב. כמו וראות בטוב : והנה גם הוא הכל. שהרי ראיתי בנבואה שהרבה לקוללים באים מתוך שחוק, בלשכר מת מתוך משתה, אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם : (רפ"י)

מצודת דוד אמרתי אני בלבי. חשבתי בלבי ואמרתי אל עצמי עתה זרזי עצמך בדבר הנסיון, כי אנסה אותך בהתעסקות השמחה וראיית דברים טובים הנחמדים לעין ומשמחים את הלב לבחון ולראות אולי זו היא הדרך הנכונה : והנה. אבל השכלתי שגם ענין השמחה הוא הבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון לכה. הוא ענין זרוז. כמו ועתה לכו ונהרגוהו (בראשית לו כ) ויוסף הלא בא אליהם : נא. עתה : אנסכה. מלשון נסיון ובחינה, ורוצה לומר אנסה אותך. כמו למה אככה (ש"ב ב כב) ופירושו אכה אותך : (מצודת ציון)

ב לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עשה :

רפ"י לשחוק אמרתי מהולל. מעורבת בזכי ואנחה : ולשמחה מה זו טובה עושה הרי סופה תוגה : (רפ"י)

מצודת דוד לשחוק. כי על השחוק הבאה מן השמחה אמרתי עליה שהיא הוללות, ועל השמחה אמרתי מה זה תועלת עושה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מהולל. ענין שיעמום : (מצודת ציון)

ג תרתתי בלבי למשוד ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם :

רפ"י תרתתי בלבי. חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי, כל סעודת עונג קרויה על שם היין : ולבי נהג בחכמה. אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה : ולאחז בסכלות. בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליהם (משלי לא) ואיתיאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם

שהקטן משיב עליהם ואומות העולם משיבין עליהם וכן הוא אומר (להלן ז) טוב אשר תאחוז בזה, וגם על שאלו שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיץ ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מלאת המקום וקורא אותה סכלות : (רס"י)

מצודת דוד **תרתני בלבי**. חפשתי בלבי למצוא דרך נכון להחזיק בשלשת הדברים גם יחד, לעסוק במשתה היין המעדן את הבשר וממשיכו להתרבות ולהשמין, ולבי יתנהג להשכיל בחכמת התורה, וגם לאחוז בדברי סכלות הם הדברים שאינן נכנסין לתוך הגוף ועם כל זה בני האדם משתוקקים להם כבנינים נאים וכלי שיר והדומים. ועל שהם דברים שחוץ לגוף קורא להם סכלות : **עד אשר אראה**. בכלן אחוז עד אשר אראה מהו הדרך היותר טוב לפני בני האדם אשר יעשו בזה העולם תחת השמים בכל מספר ימי חייהם, וכאומר אחר שאראה איזה יכשר אחוז בזה לבד ואשמיט ידי מהדרכים האחרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תרתני**. ענין חיפוש ובקור. כמו ולתור בחכמה (לעיל א יג) : (מצודת ציון)

ד **הגדלתי מעשי בניתני לי בתים נטעתי לי פריים :**

רס"י **הגדלתי מעשי בימי גדולתי :** (רס"י)

מצודת דוד **הגדלתי מעשי**. רוצה לומר כן עשיתי ואחזתי בשלשתן כי עשיתי מעשים גדולים ומופלאים. וחוזר ומפרש בניתני לי בתים רבים ונטעתי לי פריים רבים : (מצודת דוד)

ה **עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי :**

רס"י **עץ כל פרי**. שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלון איזה הולך לארץ חרובי ונטע בו חרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמסם משתיתו של עולם שנאמר (תהלים נ) מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא : (רס"י)

מצודת דוד **עץ כל פרי**. אילנות מכל מיני פרי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **גנות**. מקום זרוע ירקות ופרחים : **ופרדסים**. מקום נטוע אילנות בעלי פרי : (מצודת ציון)

101 עֲשִׂיתִי לִי בְּרָכוֹת מֵיָם לְהִשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים :

רס"י ברכות מים. כמין זיכרים של דגים שחופרין בקרקע : (רס"י)

מצודת דוד להשקות. למען השקות מאלו הברכות את היער המצמיח אילני סרק, למען יהיו ענפיו רעננים וגדולים הנחמדים לעין הרואה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברכות. מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים. וכן בתעלת הברכה (מ"ב יח יז) : (מצודת ציון)

102 קִנִּיתִי עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת וּבְנֵי בַיִת הָיָה לִי גַם מְקַנְהַ בְּקָר וְצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכָּל שְׁהִיּוֹ לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם :

מצודת דוד ובני בית. הם הממונים על צרכי הבית להשגיח בדבר הצורך ולא יעשו מלאכה כעבד ושפחה : מכל שהיו וגוי. יותר מכל המלכים שמלכו לפני בירושלים, (ועל מלכי הגוים יאמר וכמו שכתבתי למעלה) : (מצודת דוד)

103 כָּנַסְתִּי לִי גַם כֶּסֶף וְזָהָב וְסִגְלַת מְלָכִים וְהַמְדִינוֹת עֲשִׂיתִי לִי שָׂרִים וְשָׂרוֹת וְתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי הָאָדָם שְׂדָה וְשָׂדוֹת :

רס"י וסגולת מלכים. גנזי מלכי זהב וכסף ואזן יקרה שהמלכים מסגלים בזגזיהם : והמדינות. סגולת כל סוחרים : שרים ושרות. מיני כלי זמר : שדה ושרות. מרכבות נוי עגלות לב ובלקון גמרא יס, שדה תיבה ומגדל : (רס"י)

מצודת דוד כנסתי לי. אספתי לעצמי : וסגלת מלכים. דברים נחמדים מה שהמלכים גונזין באוצר : והמדינות. מה שכללות המדינה מגנזת באוצר המיוחד לכל בני המדינה : ותענוגות. דברים נחמדים מה שבני אדם מתענגים בהם : שדה ושרות. רוצה לומר אחת מיוחדת בכל מיני יופי, ועוד מרכבות רבות : (מצודת דוד)

מצודת ציון וסגולת. כן יקרא דבר נחמד הגנוז באוצר. וכן והייתם לי סגולה (שמות יט ה) : עשיתי. תכנתי והכנתי. כמו ובן הבקר אשר עשה (בראשית יח ח) : שרים. משוררים זכרים : ושרות. משוררות נקבות : שדה. מרכבה מוקפת מחיצה ממעל דומה לתיבה. ובדברי רז"ל שידה תיבה ומגדל (שבת קכ). : (מצודת ציון)

טו וְגִדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכָּל שְׁהִיָּה לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם אֶף חֲכָמָתִי עִמָּדָה לִּי :

רפ"י אף חכמתי. גם חכמתי לא הנחתי צבזיל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתי, ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה : (רפ"י)

מצודת דוד וגדלתי. ועשיתי מעשים גדולים ומופלאים בתוספת מרובה יותר מכל המלכים שמלכו לפני בירושלים : **אף חכמתי עמדה לי**. אפילו שהייתי עוסק בכל אלו הדברים, עם כל זה אף חכמתי נתקיימה בי, ולא שכחתי בעבור מרבית הטרדות בענינים מחולפים : (מצודת דוד)

מצודת ציון עמדה. נתקיימה. וכן לשמור את בריתו לעמדה (יחזקאל יז יד) : (מצודת ציון)

יז וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאַלוּ עֵינַי לֹא אֶצְלַתִּי מֵהֶם לֹא מִנְעַתִּי אֶת לְבִי מִכָּל שְׂמִיחָה כִּי לְבִי שְׂמַח מִכָּל עֲמָלִי וְזֶה הָיָה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי :

רפ"י לא אצלתי. לא רחקתי להבדל מהם וכן (במדבר יא) ויאכל מן הרוח ויתן על הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום : וזה היה חלקי. ואחרי עשיתי כל אלה אין לי מכולם אלא זה, רצ וקמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו, מקידה של חרש ששותין בה ויש פותרים ממדרש אגדה כל הענין צבתי מדרשות ותלמידים וצבתי כנסיות : יער רומח עלים. עמי הארץ למלאכת שדות וכרמים : (רפ"י)

מצודת דוד שאלו עיני. לפי שאין הלב חומד כי אם אחר שראה את הדבר, לזה אמר שאלו עיני, ורוצה לומר כל הדברים שבקש לבי וחמד אותם לא הבדלתי את עצמי מהם : **מכל שמחה**. מכל דבר המשמח : **כי לבי וגוי**. רוצה לומר אם אמנם שבעסק אלו הדברים היה לי עצבון מה לפי העמל שהיה בהם, עם כל זה לא עזבתי אותם, לפי שערך השמחה שהיה ללבי בהם גברה מערך עצבון העמל, שהיה בעיני כמעט קט מול שמחת הלבב : **וזה היה חלקי**. השמחה לבדה היה חלקי מכל עמלי, אף שבהעמל היה עצבון ושמחה, עם כל זה לקחתי לעצמי חלק השמחה וחלק העצבון השלכתי מנגד, רוצה לומר לא חששתי על העצבון כי אם על השמחה לבדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אצלתי. ענין הפרשה והבדלה. כמו ואצלתי מן הרוח (במדבר יא יז) : (מצודת ציון)

[יא] וּפְנִיתִי אֲנִי בְּכָל מַעֲשֵׂי שְׁעָשׂוֹ יָדַי וּבְעֵמֶל שְׁעַמְלָתִי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוֹת רֹחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמַשׁ :

רפ"י וּפְנִיתִי. עַתָּה בְּכָל מַעֲשֵׂי וְרוּחָה אֲנִי שָׂאִין יִתְרוֹן זֶה־כִּי מִכּוֹל־אֲנִי חֶסֶד :

מצודת דוד וּפְנִיתִי. אַחֲרֵי עֲשׂוֹתִי אֶת כָּל אֱלֹהִים פְּנִיתִי פְּנִי לְהִסְתַּכֵּל וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּכָל מַעֲשֵׂי : וּבְעֵמֶל. רוּחָה לּוֹמֵר בְּהַמַּעֲשִׂים שֶׁעָשִׂיתִי בְּעֵמֶל, וְהוּא כֹפֵל עֵינַי בְּמַלּוֹת שׁוֹנוֹת : וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל. עַל כִּי לֹא בָא מֵהֶם תּוֹעֵלֶת נֹצֵחַי : וְרְעוֹת רוּחַ. כִּי בְעֲשׂוֹתִי כָל אֱלֹהִים הִיָּה הַרְצוֹן שִׁיְהִיו מִתְמִידִים, וְנִשְׁבַּר הַרְצוֹן כִּי לֹא כֵן הוּא : וְאֵין יִתְרוֹן. וְלֹא יֵשׁ יִתְרוֹן בְּהַדְּבָרִים שֶׁעִסְקָתִי בְּזֶה הָעוֹלָם בְּמִקּוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ : (מִצְדוֹת דָּוִד)

מצודת ציון וּפְנִיתִי. מִלְשׁוֹן הַפִּנְיָה וְסָבִיב : וְרְעוֹת. עֵינַי שְׁבִירָה : רוּחַ. רְצוֹן : יִתְרוֹן. מוֹתֵר וְרִיחַ : תַּחַת. בְּמִקּוֹם : (מִצְדוֹת צִיּוֹן)

[יב] וּפְנִיתִי אֲנִי לְרְאוֹת חֻכְמָה וְהוֹלָלוֹת וְסִכְלוֹת כִּי מָה הָאָדָם שְׂיָבֹא אַחֲרַי הַמְּלֶכֶת אֶת אֲשֶׁר כָּבַר עָשׂוּהוּ :

רפ"י וּפְנִיתִי אֲנִי לְרְאוֹת חֻכְמָה. פּוֹנֵה אֲנִי מִכָּל עִסְקֵי לְהִתְבּוֹנֵן בְּתוֹרָה וְהוֹלָלוֹת וְסִכְלוֹת עוֹנֵשׁ עֲבִירוֹת : כִּי מָה הָאָדָם שִׂיבֹא אַחֲרַי הַמֶּלֶךְ. לְהִתְחַנֵּן לוֹ עַל גְּזֵרָה שְׂגוּרָה עֲשׂוּהוּ וְכִזְבֵּר עֲשׂוּהוּ לְמַעֲסָה הַגְּזִירָה לְגוֹזֵרָה, טוֹב לוֹ לְהִתְבּוֹנֵן תַּחֲלָה בְּמַעֲשָׂיו וְלֹא יִלְטֹךְ לְבַקֵּשׁ : (רפ"י)

מצודת דוד וּפְנִיתִי. אַחֲרֵי זֶה פְּנִיתִי פְּנִי לְהִסְתַּכֵּל בְּחֻכְמָה וְגַם בְּהוֹלָלוֹת וְסִכְלוֹת, רוּחָה לּוֹמֵר לְאַחֲוֹז בְּשִׁתִּיחָן פֶּעַם בְּזֶה וּפֶעַם בְּזֶה : כִּי מָה הָאָדָם וְגו'. מָה נִחְשַׁב הָאָדָם לְמַאֵס בְּסִכְלוֹת וּלְבָא לְהִתְחַכֵּם אַחֲרַי מִלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם אֶת אֲשֶׁר כָּבַר עָשָׂה וּבְרָא אֶת הַסִּכְלוֹת, וְכֹאמֵר אֵיךְ יִתְכַּן לְמַאֵס בְּדָבָר שֶׁבְּרָא ה' וְכִי לְחִנּוּם בְּרָאוּ : (מִצְדוֹת דָּוִד)

מצודת ציון וְהוֹלָלוֹת. שִׁיעֲמוּם : וְסִכְלוֹת. שְׁטוּת : (מִצְדוֹת צִיּוֹן)

[יג] וְרְאִיתִי אֲנִי שְׂיֵשׁ יִתְרוֹן לְחֻכְמָה מִן הַסִּכְלוֹת כִּי יִתְרוֹן הָאֹר מִן הַחֹשֶׁךְ :

רפ"י מִן הַסִּכְלוֹת. הוּא הַרְשָׁע : (רפ"י)

מצודת דוד **וראיתי אני**. אחר כך ראיתי בחוש השכל שאף אם אמנם ראוי למאס בסכלות, מכל מקום לא לחנם בראו, כי מה שיש יתרון ומעלה אל החכמה הוא בא מפאת הסבלות, כי לולא הסכלות לא היה נודע תפארת החכמה, כי אין דבר ניכר אלא מפאת הפכו, וכמו שלא נודע טובת האור כי אם מן החושך שהוא הפכו, וכאומר אם כן בעבור זה ברא את הסכלות להיות ניכר על ידו תפארת החכמה : (מצודת דוד)

[יד] הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֵאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בְּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וַיִּדְעֵתִי גַם אֲנִי שֶׁמִּקְרָה אֶחָד יִקְרָה

רס"י **החכם עיניו בראשו**. בתחלת הדבר מסתכל מה יהא צופו : וידעתי גם אני גם אני (ידעתי) אשר משצח את החכם מן הכסיל יודע (אני) ששניהם ימותו :

מצודת דוד **החכם עיניו בראשו**. עכשיו יפרש איך ניכר תפארת החכמה מפאת הסכלות וטובת האור מפאת החשך, ואמר הלא החכם יודע ומכיר שעיניו קבועות בראשו במקום גבוה למען יסתכלו למרחוק, ולזה כן יעשה ולמרחוק יסתכל להתבונן בדרכיו ולא יכשל בהם. אבל הכסיל לא יבין את זאת ועיניו לא יביטו למרחוק והרי הוא כאלו הולך בחושך מקום שאי אפשר לראות ונוגף רגליו באבני מכשול, ואם כן לולי הכסיל שאינו מביט בדרכיו ובזה נכשל במהלכו, לא היה אם כן ניכר טובת החכם המביט שאינו נכשל. ולולי החושך המונע ראות העין לשמור בעליו מצור מכשול והרי הוא נכשל, לא היה אם כן ניכר מתיקת האור אל העין המציל מן המכשול : **וידעתי גם אני**. הוא מקרא מסורס, והראוי ואני גם ידעתי, ומוסב למעלה שאמר מהראוי למאס בסכלות, ואמר בזה אף שגם ידעתי שמקרה אחד הוא מקרה המיתה, הנה יקרה את כולם החכם יהיה או סכל, עם כל זה יש למאס בסכלות : (מצודת דוד)

מצודת ציון שמקרה. מאורע : (מצודת ציון)

[טו] וְאִמַּרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרָה הַכְּסִיל גַם אֲנִי יִקְרַנִּי וְלִמָּה חֲכַמְתִּי אֲנִי אֶזְוֶה יוֹתֵר וְדַבַּרְתִּי בְּלִבִּי שְׁגִים זֶה הַבָּל :

רס"י **ואמרת אני בלבי וגו'**. כלומר לפי ששניהם מתים שמה אהרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה כדוק אז יותר : ודברתי בלבי שאם אהרהר כן הבל היא, כי אין זכרון החכם והכסיל שזין

אחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה :
(כ"ז)

מצודת דוד ואמרתי אני בלבי. רוצה לומר אף כי הרהרתי בלבי הואיל
ובדבר מקרה המיתה יקרה גם הכסיל, מה תועלת בא לי עתה אחר
המיתה במה שחכמתי אז : **ודברתי**. אבל אשיב אמרים אלי שגם זה
ההרהור הוא הבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולמה. על מה, רוצה לומר מה תועלת : (מצודת ציון)

[טז] כי אין זכרון לחכם עם הפסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל
נשכח ואיך ימות החכם עם הפסיל :

כ"י בשכבר הימים הבאים הכל נשכח. בשכיל אשר אני רואה את
הרשעים אשר היו כבר והכליחו מאד וזימים הבאים אחריהם נשכחה כל
גבורתם והלחחם : ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הלדיקים
מלכיחים זמיתתם ומועילים לבניהם כגון (ויקרא כז) וזכרתי אני את זריתי
יעקב וגומר (ירמיה ב) זכרתי כך חסד נעוריק : (כ"י)

מצודת דוד כי אין זכרון. אפילו אחר המיתה בא תועלת, כי עד עולם לא
יזכרו שניהם יחד בדמיון אחד, שזה זכרונו לשבח וזה לגנאי : **בשכבר**
הימים הבאים. תחסר מלת חלפו ומאליו יובן החסרון. והשיין של
בשכבר הוא במקום אשר, ורוצה לומר באשר אף כי כבר חלפו הימים
הבאים אחרי מות החכם והכסיל, וכי הכל נשכח בתמיה, הלא עדיין
זכורים בפי הבריות מעשיו של זה ומעשיו של זה, ולפיהן נזכר זה לשבח
וזה לגנאי : **ואיך ימות וגו'**. רוצה לומר ואיך אפשר להדמות מיתת החכם
עם מיתת הכסיל הואיל וזכרון מיתתו של זה היא סיבה אל השבח ושל
זה אל הגנאי : (מצודת דוד)

[יז] ושאנאתי את החיים כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש כי הכל
הבל וירעות

כ"י ושנאתי את החיים. שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים
: (כ"י)

מצודת דוד ושנאתי את החיים. אני שונא וממאס את החיים אשר עודני
חי, ורואה את המעשה הנעשה בזה העולם במקום זריחת השמש, כי רע

עלי המעשה ולא ישרה בעיני : **כי הכל הבל**. כל המעשה הוא הבל ולא נמצא בו שום צד תועלת. ועוד יש בו שבר רצון, כי בשום מעשה לא נתמלאה רצון העושה כפי מחשבתו : (מצודת דוד)

[יח] וְשִׁנְאַתִּי אֲנִי אֶת כָּל עֲמָלִי שְׂאֲנִי עֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שְׂאֲנִיחֲנוּ לְאָדָם שִׁיחִיהָ אַחֲרָי :

מצודת דוד ו**שנאתי**. אני שונא וממאס את כל עמל שאני עמל לאסוף קנינים למען אניחם לרשת לאדם שיהיה אחרי : (מצודת דוד)

[יט] וּמִי יוֹדֵעַ הַחֲכָם יִהְיֶה אוֹ סֶכֶל וַיִּשְׁלַט בְּכָל עֲמָלִי שְׂעַמְלָתִי וְשָׁחַכְמָתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם זֶה הַבָּל :

רס"י גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלי' שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו : (רס"י)

מצודת דוד ומי יודע. כאומר אם חכם יהיה אין להצטער על זה, אבל מי יודע מה יהיה אם חכם או סכל, ואיך שיהיה ישלוט שכל הקנינים שאספתי בעמלי ובתחבולות חכמתי עודי בזה העולם : **גם זה הבל**. אסיפת הקנינים, להניח לרשת להבא אחריו הוא הבל : (מצודת דוד)

[כ] וְסִבּוֹתַי אֲנִי לִיָּאֵשׁ אֶת לְבִי עַל כָּל הָעֲמָל שְׂעַמְלָתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ :

רס"י וסבותי אני ליאש. שלא לייגע ולעמול : (רס"י)

מצודת דוד ו**סבותי**. סבבתי עצמי ליאש את לבי, רוצה לומר שלא לחשוש בה ולשנאותה, והוא ענין מליצה : **על כל העמל**. בעבור כל העמל שעמלתי תחת השמש לאסוף קנינים בהסתת לבי ועל ההבל פתני : (מצודת דוד)

[כא] כִּי יֵשׁ אָדָם שְׂעַמְלוֹ בְּחֻכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שְׁלֵא עֲמַל בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ גַּם זֶה הַבָּל וְרָעָה רַבָּה :

רס"י כי יש אדם. כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה בתנחומא מכנהו כלפי הקב"ה שנאמר בו (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם : שעמלו בחכמה. שנאמר (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות

נזקעו ולזכריות שלא עמלו בו נתן חלק בו : גם זה הכל ורעה רבה. והם נעשו דור של הכל ורעה רעה האדם בארץ דור המבול : (רס"י)

מצודת דוד כי יש אדם. לפעמים ימצא בן אדם אשר עמלו באסיפת הקנינים הוא בחכמה וביושר, והיה אם כן מהראוי שיתקיים בידו עד יום מותו ולרשת לבניו אחריו, והנה לא כן היה, כי עודו חי יתנו בעל כרחו לאדם שלא עמל בו להיות לו לחלק ועם שאינו ראוי לירשו, ואם כן זה האסיפה יש בו גם הבל, כי לא מצא בו תועלת גם רעה רבה על שהיה מוכרח לתת לאחר עודו חי. והוא מוסב למעלה לומר מהראוי ליאש את לבי על אשר פתני לאסוף קנינים ולא חששה פן כמקרה הזה יקרני : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובכשרון. ענין יושר : (מצודת ציון)

[כב] כי מה הנה לאדם בכל עמלו ובירעיון לבו שהוא עמל תחת השמש :

רס"י כי מה הנה וגו'. כי מה מותר הנה לאדם בכל עמלו ושכרונו לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים : (רס"י)

מצודת דוד כי מה הנה לאדם. מה טובה בא לאדם בהעמל ושברון הלב שיש לו בו עד שיהיה נפתה לעמל תחת השמש : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנה. מלשון הויה : **וברעיון.** ובשברון : (מצודת ציון)

[כג] כי כל ימיו מכאבים וכעס ענינו גם בליקלה לא שכב לבו גם זה הבל הוא :

רס"י ענינו. מנהגו גם זה אחד מן ההבלים הנוהגים לעולם : (רס"י)

מצודת דוד כי כל ימיו. אשר כל ימיו מלאים ממכאובים מפגמי הזמן, ובכל עניניו ההכרחים ימצא כעס כי על פי רוב לא נעשתה כחפצו, וזה המחשב לאסוף קנינים לא שכב לבו לנוח גם בלילה, בעבור מרבית טרדות המחשבה : גם זה. טרדות המחשבה לבדה מבלי עמל האסיפה, גם זה להבל יחשב (מצודת דוד)

[כד] אין טוב באדם שיאכל ושתה וקראתה את נפשו טוב בעמלו גם זה ראיתי אני כי מיז האלהים היא :

רש"י אין טוב באלם. בתמיהה שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט ולדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ליהויקים (ירמיה כב) אביך הלך אכל ושתה ועשה משפט ולדקה אז טוב לו : (רש"י)

מצודת דוד אין טוב באלם. בתמיהה וכי אין זה דבר טוב באלם שיאכל ושתה כאות נפשו ולא יקמץ למען הניח העושר לבניו אחריו : **והראה**. ולהראות טוב לנפשו בהעושר הבא לו בעמל, רוצה לומר לעשות בו צדקה וחסד למען תראה נפשו טובה גמול הנצחי : **גם זה**. רוצה לומר אף שזה וביד האדם, עם כל זה ראיתי בשכלי אשר היא מתנה לאדם מיד האלהים להנטות לבו לזה על כי נראה שרוב בני האדם לא יעשו כן : (מצודת דוד)

[כה] פי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני :

רש"י כי מי יאכל וגו'. למה לא אשמה בחלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מזלעדי : חוץ ממני. מזלעדי, זו מדת הרקעים היא שאוספים לכורך האחרים : (רש"י)

מצודת דוד כי מי יאכל. מוסב למעלה לומר כי מיד האלהים היא לחשוב כן, ולומר כי מי ראוי לאכול משלי ומי הוא חוץ ממני ראוי לחשוב בשלי שלא ילך לאבוד ולמהר להנות ממנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יחוש. הוא מלשון חשש הידוע בדברי רז"ל : (מצודת ציון)

[כו] פי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים גם זה הבל ורעות רוח :

רש"י כי לאדם שטוב לפניו. לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא : נתן חכמה ודעת ושמחה. לב לעסוק בתורה ובמלות ולשמח בחלקו במאכל ובמשתה וכסות נקייה : ולחוטא נתן ענין. מנהג דאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנאמר (אסתר ח) ותסם אסתר את מרדכי על בית המן : **גם זה**. אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל : (רש"י)

מצודת דוד שטוב לפניו. לפני האלהים הנזכר בענין, ורוצה לומר למי

שמעשיו רצויים לפני האלהים : נתן חכמה ודעת. לעשות בחייו צדקה וחסד : ושמחה. לאכול ולשתות כאות נפשו : ולחוטא. אבל לחוטא נתן בלבו ענין וחשק לאסוף הון רב למען יהיה משומר לאדם צדיק שהוא יקח הכל : גם זה הבל. רוצה לומר אף שבא ההון שקבץ ליד אדם צדיק, עם כל זה גם זה הבל, כי יותר היה לו תועלת אם היה עושה בו צדקה וחסד בעצמו מרצונו : ורעות רוח. על כי נלקח ממנו בעל כרחו שלא בטובתו נגד רצונו (מצודת (מצודת (דוד

מצודת ציון ורעות רוח. שבר רצון : (מצודת ציון)

קהלת פרק-ג

[א] לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים : (פ)

רש"י לכל זמן. אל ישמח האוסף בהון מהבזל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירצוהו לדיקים, אללא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה : לכל חפץ. לכל דבר, כל הדברים קרוים חפצים בלשון משנה : (רש"י)

מצודת דוד לכל זמן. רוצה לומר אין שום דבר בא במקרה והזדמן בזמן זולת זמן כי אם בזמנו בא בעבור סיבה הקודמת : ועת לכל חפץ. לכל הדברים שהאדם חפץ בו גם לזה יש עת, כי לא בכל עת יחפוץ בדבר אחד כי פעם יחפוץ בדבר מה ופעם בחלופו, וכאשר יפרש במקראות שלאחריו : תחת השמים. רוצה לומר לכל הדברים הנעשים בזה העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חפץ. ענינו כמו רצון : (מצודת ציון)

[ב] עת לקדת ועת לקמות עת לקטעת ועת לעקור נטוע :

רש"י עת ללדת. לתשעה חדשים : ועת למות. קצב שנות של כל דור ודור : עת לטעת. גוי וממלכה : ועת לעקור. עת יבא להעקר : (רש"י)

מצודת דוד עת ללדת. עכשיו מפרש הדברים אשר בעת אחת חפץ בה ובעת אחרת יחפוץ בחלופו, ואמר בעת אחת חפץ האדם וחשקו ללדת, ובעת

אחת רוצה בחלוּפו שימות הנוֹלד, וכן כולם עד סוף הענין : **לעקור נטוע**.
לעקור מן הארץ את האילן הנטוע : (מצודת דוד)

מצודת ציון לטעת. מלשון נטיעה : (מצודת ציון)

ג עת להרוג וְעַת לְרְפוּאָה עַת לְפְרוּץ וְעַת לְבָנוֹת :

רפ"י עת להרוג. אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר (ישעיה סז) וְשָׁרִיתֶךָ בְּחַרְבַּי יִהְיֶה : ועת לרפא. שברם כענין שנאמר במלכים (סס יט) וְשָׂבוּ עַד ה' וְנִעַתְרָה לָהֶם וּרְפָאֵם : עת לפרוץ. חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר (נחמיה א) וְחֻמּוֹת יְרוּשָׁלַיִם מְפוֹרָצוֹת : ועת לבנות. שנאמר (עמוס ט) וּבְנִיתִיהָ כִימֵי עוֹלָם : (רפ"י)

מצודת דוד להרוג. רוצה לומר אף להמית מי בידיים : **לרפוא**. שהוא עצמו ירפאו מן החלי למען לא ימות : **לפרוץ**. לעשות פרצות בחומה : **לבנות**. לסתום את הפרצות : (מצודת דוד)

ד עת לבנות וְעַת לְשָׁחוֹק עַת סְפוּד וְעַת רְקוּד :

רפ"י עת לבנות. בתשעה באב : ועת לשחוק. לעתיד לבא שנאמר (תהלים קכז) אִזּו יִמְלֹךְ שָׁחוֹק פִּינוּ : עת ספוד. כימי אבל : ועת רקוד. בחתנים וכלות : (רפ"י)

מצודת דוד עת ספוד. כשמת לו מת חפצו להספידו, כי בזה תנוח הצער : **ועת רקוד**. בעת שמחת נשואין וכדומה, אז יחפוץ האדם לרקוד ולדלג לעורר השמחה : (מצודת דוד)

מצודת ציון רקוד. ענין דילוג וקפיצה של שמחה : (מצודת ציון)

ה עת להשליך אֲבָנִים וְעַת כְּנוּס אֲבָנִים עַת לְחִבּוֹק וְעַת לְרַחֵק מִחֶבֶק :

רפ"י עת להשליך אבנים. בחורי ישראל מושלכים (איכה 7) תשתפכנה אבני קדש : ועת כנוס. אותם מן הגולה (זכריה ט) והוסיעם ה' אלהים ביום ההוא כלאן עמו כאבני נזר מתנוססות על אדמתו : עת לחזוק. (ירמיהו יג) כי כאשר ידבק האזור וגומר : ועת לרחוק מחזק. (ישעיה ו)

ורחוק ה' את האדם : (כ"ז)

מצודת דוד להשליך אבנים. יזרקם מן הבית למען לא יכשל בהם : כנוס אבנים. לבנות בהם דבר הצורך : לחבוק. לרדוף אחר אהבת מי ולחבקו : לרחוק מחבק. עוד ירחיק את עצמו ממנו למען לא יבא לידי חבוק : (מצודת דוד)

מצודת ציון כנוס. ענין אסיפה וקבוץ : לחבוק. הוא סביבת הזרוע בגוף בעבור אהבה : (מצודת ציון)

11 יַעַת לְבַקֵּשׁ יַעַת לְאֲבֹד יַעַת לְשָׁמֹר יַעַת לְהִשְׁלִיךְ :

כ"י עת לבקש. כענין שנאמר (יחזקאל לד) ואת האוזדות חבקש, לענין נדחי יסראל : ועת לאבד. ועת שאבדם בגולה שנאמר (ויקרא כז) ואבדתם בגוים : עת לשמור. (במדבר ו) יצרכך ה' וישמרך כשאתם עושים רצונו : ועת להשליך. (דברים כט) וישליכם אל ארץ אחרת : (כ"י)

מצודת דוד לבקש. לחפש את דבר האבוד : לאבד. הדבר ההוא יאבד אף בידים : לשמור. שלא יקחנו מי : להשליך. במקום המופקר למען יקחנו כל הרוצה : (מצודת דוד)

12 יַעַת לְקַרְוֶעַ יַעַת לְתַפּוֹר יַעַת לְחֲשׂוֹת יַעַת לְדַבֵּר :

כ"י עת לקרוע. מלכות בית דוד (מלכים י ז) ואקרע את הממלכה וגומר : ועת לתפור. (יחזקאל ל לו) והיו לאחדים צידך ולא יחאו עוד לשתי ממלכות : עת לחשות. פעמים שאדם שותק ומקבל סכר שנאמר (ויקרא י) וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר (סם י) וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל השת : ועת לדבר. (שמות טו) אז יסיר משה, (סופטים ד) ותשר דבורה, (הושע יד) קחו עמכם דברים : (כ"י)

מצודת דוד לקרוע. בגד או יריעה : לתפור. את הדבר שקרע : לחשות. לבל ישיב דבר למחרפו : ועת לדבר. להשיב חורפו דבר כאשר עם לבבו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לחשות. ענין שתיקה. כמו ויחשו גליהם (תהלים קז כט) : (מצודת ציון)

ח עַת לְאַהֲבַת וְעַת לְשִׁנְאָה עַת מְלַחֲמָה וְעַת שְׁלוֹם : (פ)

רפ"י עַת לְאַהֲבַת וְעַת לְשִׁנְאָה : עַת לְשִׁנְאָה : עַת לְשִׁנְאָה (קס ט) כֹּל רַעְתָּם בְּגִלְגֹּל
עַל כֵּן עַת לְשִׁנְאָה : עַת לְשִׁנְאָה (קפ)

מצודת דוד **לאהוב**. דבר מהדברים : **לשנא**. הדבר הזה בעצמו : **עת**
מלחמה. בעת אחת חפץ האדם וחשקו לערוך מלחמה עם שונאו, ובעת
אחרת ירצה בחלופו להיות עמו בשלום : (מצודת דוד)

ט מֵה יִתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בְּאִשֶּׁר הוּא עֹמֵל :

רפ"י מֵה יִתְרוֹן הָעוֹשֶׂה. מֵה יִתְרוֹן שֶׁל עוֹשֶׂה רַע כִּכֵּל שֶׁהוּא עֹמֵל גַּם הוּא
עֵתוֹ יֵצֵא וְהַכֹּל אֲבָד : (קפ)

מצודת דוד **מה יתרון**. מוסב למעלה לומר הואיל ודרך האדם אשר בעת
אחת יחפוץ בדבר מה ובעת אחרת ירצה בחלופו אם כן מה יתרון בא
לאדם העושה בדבר אשר הוא עמל בוא למען השיג חפצו, הלא עת לכל
חפץ ופן למחר יחפוץ בחלופו והיה אם כן עמלו לרעתו : (מצודת דוד)

י רְאִיתִי אֶת הָעֵינָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְבִנֵי הָאָדָם לְעֲנוֹת בּוֹ :

רפ"י הָעֵינָן. הַמְנַהֵג : לְעֲנוֹת. לְהַתְנַהֵג : (קפ)

מצודת דוד **ראיתי את העינין**. ראיתי את הדבר אשר מסר אלהים לבני
האדם להשתמש בו ולעשות אותו בכל עת שירצה : **לענות בו**. רוצה לומר
כאלו מסרן בידם לענות אותם בו כי הם ישתמשו בו לעשותו בעת זולת
עת, ובזה המה מעוניים ומיוסרים על ידו, כי אם עשאו בזמנם יפה היה
להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נתן**. ענין מסירה : **לענות**. מלשון עינוי ויסורים : (מצודת ציון)

יא אֶת הַכֹּל עָשָׂה יְפֶה בְּעֵתוֹ גַּם אֶת הָעֵלֶם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלֵי אֲשֶׁר לֹא יִמָּצֵא
הָאָדָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים מִרֵּאשִׁית וְעַד סוּף :

רפ"י יפה זעתו. זעת הטובה יפה הוא לבז תשלום סכר מעשה הטוב, וזעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע : גם את העולם נתן זלזלם וגו'. גם את חכמת העולם אסר נתן זלזל הזריות לא נתן הכל זלזל כל אחד ואחד אללז זה קלת וזה קלת כדי שלל ימלל הלדס את כל מעשה הקז"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו וזמה יכשל כדי שיתן לז לשוב שידללג וילמר היום או מחר אמות ולכך כתוז כלן העלס חסר לשון העלמה שלס ידע הלדס יוס מיתתו קרוב' לא יזנה זית ולא יטע כרס לכך הוא אומר שהכל יפה עשה זעתו זה שיס עת למיתה דזר יפה הוא ססומד הלדס לומר שלל עדיין עת מיתתי רחוק וזונה זית ונוטע כרס וזו יפה שלעלס מן הזריות : (רפ"י)

מצודת דוד את הכל. כל מה שברא ועשה הקדוש ברוך הוא בעולמו הכל יפה, אבל להשתמש בהם בעתם המיוחד להם לא בעת זולת עת : גם את העולם. גם כל דרכי העולם ותועלותיו נתן בלב בני אדם להבינם עד תכליתו אם יעמיקו בהשכל רב : מבלי. רוצה לומר מלבד זאת אשר לא מצא האדם די חכמה לדעת ולהבין את המעשה וגו' : מראש ועד סוף. אף אם אמנם יכול הוא להשיג מה מהם, מכל מקום לא ישכיל הכל עד התכלית (מצודת דוד) :

מצודת ציון מבלי. ענינו כמו מלבד : (מצודת ציון)

יב ידעתי כי אין טוב בם כי אם לשמוח ולעשות טוב בחייו :

רפ"י ידעתי. עתה הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב זזריות כי אם לשמוח זחלקו לעשות הטוב זעיני זורלו זעוד שהוא חי : (רפ"י)

מצודת דוד ידעתי. ואני הנה השכלתי לדעת דרכי העולם ותועלותיו. והן ידעתי שאין טוב ומאושר בבני אדם, כי אם מי שדרכו לשמוח ולעשות טוב חסד וזדקה בעוד שהוא חי : (מצודת דוד)

יג וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו מתת אלהים היא :

רפ"י וראה טוב. תורה ומלות : (רפ"י)

מצודת דוד וגם כל האדם. אף מי שלא השכיל זאת מדעתו כי אם טבעו

הטה את לבבו שיאכל וישתה ולראות טוב, רוצה לומר לבחור לעשות צדקה וחסד עם ההון שקבץ בעמל ויגיעה : **מתת**. רוצה לומר זהו מתנה מן המקום ברוך הוא אשר הוחק כן בטבעו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מתת**. מלשון מתנה : (מצודת ציון)

[יד] ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו :

רס"י ידעתי כי כל אשר עשה. הקב"ה במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרעון, וכשנסתנה, האלהי' אה ועשה שיסתנה כדי שייראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבולו בדור אנוש והלויף שליטו של עולם והאלהים עשה שייראו מלפניו, שבעת ימים נשתנו הלוח חמה בדור המבול לזרוח במערב ולסקוע במזרח כדי שייראו מלפניו חמה חזר' לאחוריה עקר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקלר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שייראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במלותיו ולירא מלפניו : (רס"י)

מצודת דוד הוא יהיה לעולם. כזה השיעור שהגביל הוא : **עליו**. על זה והשיעור אין ביד מי להוסיף ואין ביד מי לגרוע ולהפחית ממנו : **והאלהים עשה**. אמנם מה שעשה האלהים בזה השיעור לא עשהו כן לכוונת תועלתו, כי אם למען ייראו הבריות מלפניו ולא ימרו פיו, ורק בזה השיעור הוא מבוא אל היראה ולא בשיעור זולתו עם כי אנחנו לא נדעהו זהו מקוצר הדעת : (מצודת דוד)

[טו] מה שקהי כפר הוא ואשר להיות כפר קיה והאלהים יבקש את נרדף :

רס"י מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף עשו רודף (מלאכי א) ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי, מכרים רודפים את ישראל מכרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה : ואשר. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה, כאשר בראשונה כן באחרונה, אין הקב"ה משנה מדותיו בעולם : והאלהים יבקש את נרדף. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה כאשר הוא עמל **הרי סופו להשתלם** : (רס"י)

מצודת דוד מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מאז כבר הוא עשוי ואין להשיב, רוצה לומר אם מי רדף אחר חבירו ועשה עמו רעה מה שעשה עשוי : ואשר להיות. וכן אשר עתיד להיות עוד באחרונה שירדוף מי אחר חבירו לעשות עמו רעה, כבר היה הגזרה טרם עשותו ויהיה הכח בידו להשלים חפצו : והאלהים. אבל עם כל זה האלהים יבקש את הנרדף ויפרע מן הרודף : (מצודת דוד)

{טז} ועוד ראייתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע :

רס"י מקום המשפט וגו'. ראיתי צרוח הקודש מקום לשכת הגזית בירושלם שהיתה (ישעיה א) מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שנאמר (מיכה ג) ראשיה בשוחד ישפטו וראיתי פורענותם : מקום הצדק. שער התווד שהיה מקום חתוך הלכות שמה הרשע שם ישבו פוסקים רב סרים נרגל שראר רב מג ונבוכדנצר וחילותיו ודנין את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות : שמה הרשע. טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה ראוי לינקד בסגו"ל הרי"ק) אלכא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינק"ד קמ"ז גדול ואף על פי שבכל מקום לא מלינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק : (רס"י)

מצודת דוד תחת השמש. בזה העולם מקום שהשמש זורח : מקום המשפט. מקום המוכן לשבת שם לשפוט בין איש לרעהו : שמה הרשע. נתהפך להיות שמה מקום הרשע, כי ישבו שמה אנשי בליעל יחשבו לעשות תחבולות רשע : ומקום הצדק. מקום ישיבת אנשי הצדק שמה ישב גם הרשע ויסיתם אחרי דעת המשובש : (מצודת דוד)

{יז} אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפט האלהים פי ית לכל חפץ ועל כל המעשה שם :

רס"י אמרתי אני בלבי וגו'. לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו, כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות, ולפקודת הדין יש עת מתי יבא : ועל כל המעשה. שעה האדם שם ישפוטוהו בבא עת הפקודה, שם באותו העת ניתן זמן לכל המעשה להשפט עליו אזי חוטרי מילי ואזי דרי חוסבנא : (רס"י)

מצודת דוד את הצדיק. היושב שמה הנפתה אחרי דעת הרשע : ואת הרשע. המסית והמדח : ישפוט האלהים. לשלם להם גמול רע זה כזה : כי עת. כי יבא עת תשלומין על כל רצון ועל כל המעשה הנעשה שם, רוצה לומר המקום ישלם גמול בין עשו מעשה רשע בפועל בין אם עדיין לא עשו כי אם רצו לעשות ולא עלתה בידם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חפץ. רצון : (מצודת ציון)

[יח] אַמְרַתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל דְּבַרְת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרֵם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֵם בְּהִמָּה הִמָּה

רס"י אמרתי אני בלבי. בראותי זאת : על דברת בני האדם. שאחזו להם מדת גאות לנהוג סרה ורבנות בקטנים מהם : לזרם. (ס"א לזרם) הקב"ה להודיעם שאין סררתם כלום, ולהראותם שהם ואף הקרים והמלכים : בהמה המה להם. כשאר בהמה וחיה המה לעלמם : (רס"י)

מצודת דוד על דברת. על ענין בני אדם איך יתנהגו ומה יעשו : לברם אלהים. רוצה לומר שהם יבררו ויבחנו רוממות גדולות האלהים ולראות בבחינת השכל שהם כמו בהמה המה לעצמם, וכאומר אבל מול רוממות האלהים המה כאין : (מצודת דוד)

מצודת ציון על דברת. על ענין כמו על דבר הכסף (בראשית מג יח) ולפי שהוא דבוק אל בני האדם לזה אמר דברת. כמו עזי וזמרת יה (שמות טו ב) : לברם. מלשון ברור דבר ובחינה : (מצודת ציון)

[יט] כִּי מִקְרָה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה וּמִקְרָה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד לְכָל וּמוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין כִּי הַכֹּל הֶבֶל :

רס"י כי מקרה בני האדם וגו'. הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן, כי כשם שזה מת כך זה מת : ומותר האדם מן הבהמה אין. ויתרונו והכלחתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה משמת כי הכל נהפך להיות הבל לשוב אל העפר : (רס"י)

מצודת דוד כי מקוה. כי יש מקרה מיוחד לבני האדם לבדם כמקרה

העצבון וכדומה : **ומקרה הבהמה**. ויש מקרה מיוחד לבהמה לבדה בעבור חסרון הדעת : **ומקרה אחד להם**. ויש מקרה אחד לשניהם, כי כאשר ימות זה כן ימות זה : **ורוח**. עודם חיים יש לכלם רוח החיוני זה כזה, וכאומר ולזה המה אם כן כבהמה, כי עודם חיים יש רוח החיוני לזה כזה ומקרה המות יקרה לזה כזה, ואם מה שיש מקרה לבהמה לבדה מה שאין לאדם, הלא נגד זה יש מקרה לאדם לבדו מה שאין לבהמה : **ומותר**. ומעלת יתרון האדם מן הבהמה לא יש : **כי הכל הבל**. רוצה לומר זהו אם כל מעשה אדם היה הבל שלא עסק כי אם באסיפת הקנינים וכדומה, אבל לא כן הוא אם עסק בתורה ובמעשים טובים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומותר. מלשון יתרון : **אין**. ענינו כמו לא יש : **כי**. אם : (מצודת ציון)

[כ] **הכל הולך אל מקום אחד הכל הנה מן העפר והכל שב אל העפר** :

מצודת דוד הכל. בין אדם בין בהמה כולם הולכים אל מקום אחד, הוא האומר בסוף המקרא אל העפר : **הכל היה וגו'**. רוצה לומר כמו שיצירת אדם הראשון וכל החי היה מן העפר, כן כולם במותם ישובו אל העפר : (מצודת דוד)

[כא] **מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה** :

רס"י מי יודע. כמו (יואל ב) מי יודע יסוב מי הוא אסר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון כריד שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה : (רס"י)

מצודת דוד מי יודע. רוצה לומר מעט המה אשר ישכילו לדעת את ההפרש אשר רוח בני האדם חשובה, אשר עולה היא אחרי המיתה למעלה אל המקור אשר נחצבה משם, אבל רוח הבהמה שפלה אשר יורדת היא אחרי המיתה למטה אל הארץ אשר נחצבה משם. ומוסב למעלה לומר הואיל ולא רבים יחכמו להבין את זאת, לכן יראו שהם בהמה המה להם : (מצודת דוד)

[כב] **וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו כי הוא חלקו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו** :

רפ"י וראיתי. ככל אלה : כי אין טוב. לאדם : מאשר ישמח האדם במעשיו. זיגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאלו נפשו לחמוד להתעשר להתרבות לא לו : כי הוא חלקו. יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח : כי מי יביאנו. לראות לאחר שמת כמה שיהיה לבניו אם ילדיהו גם הם בעושר שאסף הוא והניח להם או לא ילדיהו : (רפ"י)

מצודת דוד וראיתי. על פי אלה הדברים ראיתי בבחינת השכל, אשר אין טוב ומאושר בכל הענינים ממה אשר ישמח האדם עם ההון שקבץ במעשי ידיו לאכול ולשמות מהם : כי הוא חלקו. שמחתו בזה העולם עם ההון שקבץ, זהו לבד חלקו ולא עוד, כי כשימות ויניח ההון לבניו אחרינו מי יביאנו אחר מותו לזה העולם לראות בשמחה ובטובה שיהיה לבניו אחרינו עם ההון שקבץ הוא למען ישמחו בטובתם : (מצודת דוד)

קהלת פרק-ד

א ושבתי אני ואראה את כל העשקים אשר נעשים תחת השמש והנה דמעת העשקים ואין להם מנחם ומיד לעשקיהם פח ואין להם מנחם :

רפ"י ושבתי אני ואראה. ברוח הקדש : את כל העשקים. הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים : תחת השמש. תחת חליפיה של התורה : והנה דמעת העשקים. בזכים על נפשות העשוקות זיד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומר (תהלים פד) עוזרי צעמק הזכא מעין יסיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי : ומיד עושקיהם כח. עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם כח : (רפ"י)

מצודת דוד ושבתי. חזרתי וראיתי את כל הערעורים אשר נעשים בעולם : והנה דמעת העשוקים. רוצה לומר דמעת הבכי של הנעשקים, הנה זוחלת ומטפטפת ואין להם מי לנחםם : ומיד עושקיהם כח. אף שהמה נעשקים מיד עושקיהם בכח הזרוע, לא במשפט, עם כל זה אין להם מנחם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושבתי. מלשון השבה והחזרה : העשוקים. ענין ערור ותגר. כמו והיית אך עשוק וגזול (דברים כח) : מנחם. מלשון תנחומין : (מצודת

[ב] וְשַׁבַּח אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שְׂפָבֵר מִתּוֹ מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר הִמָּה חַיִּים עֲדָנָה :

רס"י שכבר מתו. עד שלא שלט בהם יכר הרע הזה לדחותם מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהם וכגון דוד אבי שלא נענתי אני בכ"ד רננות עד שאמרתי (ד"ה צ ו) זכרה לחסדי דוד עבדך **(רס"י)** :

מצודת דוד ושבח וגו'. רוצה לומר טוב ויפה למתים שאינם יודעים מאומה מזה ואינם מצטערים על זה : **שכבר מתו**. אמר זה לתוספת ביאור : **מן החיים**. יותר מן החיים אשר עודם חיים : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון עדנה. עדיין : **(מצודת ציון)**

[ג] וטוב משניהם את אשר עָדוֹן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא רָאָה אֶת הַמַּעֲשֵׂה הָרַע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם :

רס"י עדן. עדיין : אשר לא ראה את המעשה. ראיתי במדרש קהלת אלו תתק"ע דורות שקומטו להבראות ולא נבראו : **(רס"י)**

מצודת דוד וטוב משניהם. מן החיים ומן המתים טוב יותר למי שעדיין לא היה ולא נולד. ואמר כן דרך מליצה, כי אין מקום לומר טוב למי שלא היה בעולם : **אשר לא ראה**. בעבור שלא ראה כלל את המעשה הרע הנעשה בזה העולם והוא העושק האמור למעלה : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון עדן. עדיין : **(מצודת ציון)**

[ד] וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת כָּל עֹמֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁרוֹן הַמַּעֲשֵׂה כִּי הִיא קִנְאֵת אִישׁ מֵרַעְהוּ גַם זֶה הַבָּל וְרַעוּת רֹחַ :

רס"י וראיתי אני את כל עמל. הן העבירות שהן עמל בעיני הקב"ה : ואת כל כשרון המעשה. שאינו לשם שמי' אלא לקנאת איש מרעהו ששניהם הבל : כי היא קנאת איש. אשר היא קנאת איש מרעהו : **(רס"י)**

מצודת דוד את כל עמל. הם העבירות שהמה עמל בעיני המקום ורע לפניו.

ולהסביר את האזן אמר לשון הנופל בבן אדם שנחשב לו לעמל ויגיעה אם מי ימרה פיו : **כשרון המעשה**. מעשה כשר וישר אשר היא קנאת איש מרעהו, רוצה לומר שלא עשוה לשמה כי אם מחמת קנאה בראותו תפארת רעהו בעבור כשרון מעשיו, ומתקנא בו ואוחז במעשיו למען לא תגדל תפארתו עליו : **גם זה הבל**. גם כי עשה כשרון מעשה, מכל מקום הוא דבר שאין בו ממש : **ורעות רוח**. כי אינו עושה מרצונו, כי אם בעל כרחו יעשה המעשה, ונשבר אם כן הרצון : (מצודת דוד)

מצודת ציון כשרון. ענין יושר : **כי היא**. אשר היא : (מצודת ציון)

ה **הַכְּסִיל חֶבֶק אֶת יָדָיו וְאָכַל אֶת בְּשָׂרוֹ :**

רס"י הכסיל. הרשע, חובק את ידיו ואינו יגע ואינו אוכל חלל מן הגזל : **ואוכל את בשרו**. ליום הדין שרואה לדיקים ככבוד והוא נידון כך נדרש בספרי : (רס"י)

מצודת דוד חובק את ידיו. יחבקם זה בזה, רוצה לומר לא ינענע ידיו לעשות בהם מלאכה להחיות את נפשו : **ואוכל את בשרו**. בסוף אין לו מה לאכול ובעל כרחו יאכל בשר עצמו. והוא ענין מליצה לומר שמשמן בשרו ירזה בעבור הרעבון, וכאלו אכלו מחוסר המזון : (מצודת דוד)

מצודת ציון חובק. ענין סבוב היד בדבר מה : (מצודת ציון)

ו **טוֹב מְלֵא כֶּף נְחַת מִמְּלֵא חֲפָנִים עֲמַל וַיְרַעוֹת רוּחַ :**

רס"י טוב מלא כף נחת. להיות קונה נכסים מעט ומיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו : **ממלא חפנים**. נכסים הרבה בעזירה שהוא עמל ועלצות רוח לפני המקום : (רס"י)

מצודת דוד טוב. ויותר טוב להרויח מעט כמלא כף היד ויהיה במנוחה והשקט, מלהרויח הרבה כמלא חפנים ויהיה בעמל רב ובשבר רצון, רוצה לומר לעשות דבר שאין דעתו נוטה אליו ואין חפצו בזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון כף. כף היד : **נחת**. מלשון מנוחה : **חפנים**. כן יקראו כפות הידים הדבקות זה בזה : (מצודת ציון)

ז **וְשָׁבְתִי אֲנִי וְאַרְאֶה הַבָּל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ :**

רש"י תחת השמש. כמו תחת השמים : (רש"י)

מצודת דוד ושבתי. חזרתי וראיתי דבר הבל הנעשה בעולם : (מצודת דוד)

[ח] יש אֶחָד וְאֵין שְׁנַי גַּם בֶּן וְאָח אֵין לוֹ וְאֵין קֶץ לְכָל עֲמָלוֹ גַּם (עיניו) עֵינוֹ לֹא תִשָּׁבַע עֶשֶׂר וּלְמִי אֲנִי עֹמֵל וּמְחַסֵּר אֶת נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם זֶה הֶבֶל וְעֵנִין רַע הוּא :

רש"י יש אחד ואין שני. יש לך אדם שעושה דבריו ביחודי : גם בן ואח אין לו. אם ת"ח הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כחא, ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן, ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויאל לדרך יחודי : ואין קץ לכל עמלו. יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא : גם עיניו : לא תשבע עושר. לא יהא שבע בטעמי תורה שהרצה תורה למד אדם מתלמידיו, ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון : ולמי אני עמל. מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים : (רש"י)

מצודת דוד יש אחד. יש אדם שעושה מעשיו יחודי ואין שני עמו, כי לא ישתתף עם מי לסייעו בעמל מעשיו : גם בן ואח אין לו. למען יירשו ההון שקבץ בעמל : ואין קץ לכל עמלו. בכל עת יעמול ולא ינוח : לא תשבע. אינה שבעה מהעושר שכבר קבץ כי אין די לו בזה, ולכן לא ינוח כי יחפוץ להרבות עוד : ולמי אני עמל. רוצה לומר לא יחשוב לומר בשביל מי אני עמל ומחסר את נפשי מטובת ההשקט והמנוחה, הלא אין לי בן ואח לרשת אותי ואעזוב אם כן לאחרים חילי : גם זה. רוצה לומר אף שהבטלה מגונה, מכל מקום מרבית העמל הוא הבל וענין רע : (מצודת דוד)

[ט] טובים השנים מן האחד אשר יש להם שָׁכָר טוֹב בְּעַמְלָם :

רש"י טובים השנים. לכל דבר מן האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם, הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו : (רש"י)

מצודת דוד טובים השנים. שנים העוסקים יחד יותר טוב מן האחד העוסק יחודי, אשר לשנים יש ריוח טוב בעמלם כי ישתכרו הרבה ולא כן

האדם יחידי : (מצודת דוד)

מצודת ציון שבר. ענין ריוח : (מצודת ציון)

יג כי אם יפלו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו :

רס"י כי אם יפלו. כמשמעו, ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חזירו מחזיר' לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חזירו ומעמידו על האמת : ואי לו. ואוי לו : (רס"י)

מצודת דוד כי אם יפלו. אף אם שניהם יפלו בשפל המצב, מכל מקום האחד יקים את חברו באופן מן האופנים : ואילו. אבל אוי לו אל האחד שיפול ואין לו שני להקימו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואילו האחד. ואוי לו. וכן אי לך ארץ (לקמן י טז) : (מצודת ציון)

יא גם אם ישכבו שנים וחס להם ולאחד איך יחס :

רס"י וחס להם. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים : (רס"י)

מצודת דוד גם אם ישכבו שנים. הביא דוגמא מן המוחש, יאמר הנה כאשר ישכבו שנים יחד בעת הקור הלא יתחממו זה מזה, אבל לאחד השוכב יחידי איך אפשר להתחמם. וכאומר כמו כן הוא בכל הדברים שטובים השנים מן האחד : (מצודת דוד)

יב ואם יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו והחוט המושלש לא במהרה ינתק :

רס"י ואם יתקפו האחד. אם באו לסטי' עליו לתקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכ"ס אם ג' הם והחוט המשלש לא במהרה ינתק, ד"א מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו וכן הוא אומר (ישעיה נט) לא ימוסו מפיד ומפי זרעך ומפי זרעך, ד"א חוט המשולש במקרה ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא, בפנים אחרים נדרש במדרש

יָא אַחַד וְאִין שְׁנֵי לֹא אַזְל אִין סַדְר כָּל הַמַּקְרָאוֹת הַלָּלוּ מִתְיַשֵּׁב עֲלֵיהֶם :
(רפ"ו)

מצודת דוד ואם יתקפו. אם מי מבעלי הזרוע יאנוס את האחד מהם בחזקת היד, יבוא השני לעזור לו, ואם כן השנים יעמדו נגד האנס ויוכלו לו : **והחוט המשולש**. חוט השזור בשלשה כפולות לא במהרה הוא נקרע. ולמשל נאמר, ורוצה לומר אם שלשה הם שנשתתפו יחד אין למעלה מהם :
(מצודת דוד)

מצודת ציון יתקפו. מלשון תקיף וחוזק ואחיזה בכח רב. כמו ולא יוכל לדון עם שהתקיף ממנו (לקמן ו י) : **ינתק**. ענין העתק וקריעה. כמו וינתק את היתרים (שופטים טז ט) : (מצודת ציון)

[יג] טוב ילד מספן וחקם ממלך זקן וכסיל אשר לא ידע להזהר עוד :

רפ"י טוב ילד מספן וחכם. זה ילד טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה : מספן. שאין האיברים שומעים לו כמו לי"הר : חכם. שמשכיל את האדם לדרכ טובה : ממלך זקן וכסיל. ילד שיהיה פליט על כל האיברים זקן שמשעה שנולד הוולד הוא נתון בו שנאמר (בראשית 7) לפתח חטאת רובץ : וכסיל. שמתעבה בדרכ רעה כך נדרש במדרש : אשר לא ידע להזהר עוד. שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה : (רפ"י)

מצודת דוד טוב ילך וגו'. יותר טוב אדם חכם אף אם הוא עדיין ילד ואף אם דל הוא, והמה סיבות שאין דבריו נשמעים כל כך, עם כל זה הוא יותר טוב מאדם כסיל אף אם הוא מלך וזקן בשנים, והמה סבות שיהיו דבריו נשמעים. אשר לא ידע להזהר עוד. סרס המקרא אשר עוד לא ידע להזהר, ורוצה לומר זהו בעבור כי גם עוד זאת בו אשר לא ידע להזהר במעשיו כי יחשוב עצמו לחכם, כי אם היה מכיר ערכו והיה נזהר לא היה אם כן הדבר רע כל כך : (מצודת דוד)

מצודת ציון מספן. עני ורש. כמו וחכמת המספן בזויה (לקמן ט טז) : להזהר. ענינו כמו זריזות ושמירה מן הנזק : (מצודת ציון)

[יד] כי מבית הסורים יצא למלך פי גם במלכותו נולד רש :

רפ"י כי מבית הסורים ילד למלך. ממקום הטנופת וסרחון כדמתרגמינן ויבא וסרי : כי גם במלכותו. משמלך באדם נולד הרש המספן הטוב

ממנו וזא מתוך טהרה ולא מתוך טנופת הרחם כך דרשוהו במדרש, ד"א
כי טוב ילד מסכן וגומר כמשמעו, אשר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין
ברקעו וכסילותו, כי מבית האסורים ילא למלוך כי הילד המסכן סופו
שיאמרו עליו שילא למלוך מתוך עוניו ומבית אסוריו שהרי סמ"ך של
הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים ס"א כמו (ישעיה יג) ולא יהל
שם ערבי כמו יאהל שכן מלינו זיוסף שמלך מתוך יליאת בית האסורים,
וכן דוד (שמואל ב ז) אני לקחתיך מן הנה מאחר הלאן : כי גם במלכותו
נולד רש. כי כשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג
השירה ומקטין עצמו אלל החכמים כמדת הרקים, וכן (איוב יא) ועיר
פרא אדם יולד שיהפך וישתנה לו ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם :
נולד. נעשה ולשון הוה הוא : (רש"י)

מצודת דוד כי מבית הסורים. כי זה הילד המסכן מלט עצמו בחכמתו
מבית האסורים אשר היה כלוא שם ויצא למלוך במדינה, וכאשר קרה
ליוסף במצרים : כי גם במלכותו נולד רש. רוצה לומר הגון היה למלוכה,
כי גם אמרו עליו הנה זה הרש נולד במלכות כלומר ראוי הוא למלוכה
כאלו נולד מלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון הסור האליף והראוי האסורים : רש. עני ודל :
(מצודת ציון)

[טו] ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני אשר
יעמד תחתיו :

רש"י ראיתי את כל החיים וגו'. מלאתי במדרש הספר הזה זה דור המבול
שנאמר בהם (בראשית ו) ומכל החי : עם הילד השני. אשר יתקיים תחת
אותו הדור שהם נח ובניו : (רש"י)

מצודת דוד ראיתי. בעיני ראיתי את כל האנשים החרוצים והזריזים
המטיילים בעולם : עם הילד השני. אותם ראיתי עם הילד השני הנולד
אחר זה הילד המסכן, אשר מלט עצמו בחכמתו ויצא למלוך : אשר
יעמוד תחתיו. אשר שפטי בדעתי שהוא יעמוד במלוכה תחת הראשון
המולך אחר המלך הזקן. וכאומר לפי שראיתי כל האנשים החרוצים
והזריזים וגם אותם ראיתי ובחנתי חכמתו מול חכמתם וכמוהם כאין
נגדו, לכן שפטי שהוא ימלוך : (מצודת דוד)

מצודת ציון כל החיים. אדם חרוץ וזריז יקרא בפי הבריות אדם חי :
המהלכים. ענין טיול : (מצודת ציון)

[טז] אין קץ לכל העם לכל אשר הָיָה לְפָנֵיהֶם גַּם הָאֲחֵרוֹנִים לֹא יִשְׁמְחוּ בּוֹ
כִּי גַם זֶה הֶבֶל וְרַעֲיוֹן רוּחַ :

רס"י אין קץ לכל העם. פרים ורצים היו יותר מדאי כמו שנאמר (חיוז
כא) זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כלאון
עויליהם : לכל אשר היה לפניהם. אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם והכל
אבד וברגע שאול יחתו : גם האחרונים. דור הפלגה : לא ישמחו. גם הם
בטוב הניתן בידם : כי גם זה. סופו של הכל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך
אחרי ילכו :

מצודת דוד אין קץ. בימי מלכות מלך הזקן ובימי מלכות הילד הראשון,
לא היה קץ לכל העם. וחוזר ומפרש לכל אשר היה לפניהם, רוצה לומר
לא היה די להם להיות קץ לכל הטובה אשר היה לפניהם כי לא שמחו
בחלקם, וכאומר כמו שהיו לפני המלך הזקן הכסיל כן היו לפני הילד
החכם אשר מלך תחתיו כי עם כל חכמתו לא היה בידו להנטותם מדרכם
: גם האחרונים. גם בני העם אשר יהיו לאחרונה בימי מלכות הילד השני
גם הם לא ישמחו בטובת העושר אשר יהיה בידם כי יתאוו תאוה
להרבות עוד, עם כי ימלכו עליהם שני חכמים בזה אחר זה אין בידם
להטות לבבם לשמוח בחלקם : כי גם זה הבל. גם המלכת חכמים הבל
ושבר רצון, כי אין בידם להיישיר דעת בני העם אל הדרך הנכון, אם כן
אין תועלת ואין מלוי רצון : (מצודת דוד)

[יז] שָׁמַר (רגליד) רַגְלָךְ פְּאֶשֶׁר תִּלְךָ אֶל בַּיִת הָאֱלֹהִים וְקָרֹב לְשִׁמְעַ מִתַּת
הַכְּסִילִים זָבַח כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע :

רס"י שמר רגלך : כאשר תלך אל בית האלהים. היאך תלך אם תביא
תודה ונדבת שלמים הוא הטוב : ושמר. עלמך שלא תלטרך בהבאת הטאות
ואשמות : וקרוב. הוי לשמוע דברי הקדוש ברוך הוא והוא טוב וקרוב
להקדוש ב"ה : מתת הכסילים זבח. שיחטא ויביא קרבן : כי אינם יודעים
לעשות רע. אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעלמו : (רס"י)

מצודת דוד שמור רגלך וגו'. בעת אשר תלך לבית המקדש, ולא תניח רגליך
ללכת שמה בענין דבר הרע בעיני המקום כהבאות חטאות ואשמות, כי

טוב שלא תחטא ולא תביא כפרה : **וקרוב לשמוע**. יותר מתקרב האדם אל המקום ברוך הוא בתת לב לשמוע בקולו ולהיות נזהר מן החטא : **מתת**. ממתן הזבח של הכסילים שחוטאים ומביאים קרבן כפרה : **כי אינם יודעים**. רוצה לומר אינם נותנים לב לדעת מהו מעשה הרע ובקלות דעתם יחשבו שטוב בעיני המקום לחטוא ולהביא קרבן כפרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מתת. מלשון נתינה. כמו ביום תת ה' (יהושע י יב) : (מצודת ציון)

קהלת פרק-ה

[א] אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על פיו יהיו דבריך מעטים :

רס"י להוציא דבר לפני האלהים. לדבר קשה כלפי מעלה : כי האלהים בשמים ואתה על הארץ. ואפילו חלש מלמעלה וגבור מלמטה אימת חלש על הגבור וכל שכן גבור למעלה וחלש למטה : (רס"י)

מצודת דוד אל תבהל על פיך. אל תמהר לדבר בפיך ואפילו לבך אל ימהר לפתותך להוציא מפיך דבר תלונה כלפי מעלה להתרעם על מדותיו : **כי האלהים בשמים**. המקום ברוך הוא הוא בשמים ממעל ואתה על הארץ מתחת. ואפילו חלש מלמעלה וגבור מלמטה, אימת החלש על הגבור, וכל שכן גבור למעלה וחלש למטה : **על כן וגו'**. כי במרבית דברים תבוא להתלונן ולהתרעם מול גזירת המקום : (מצודת דוד)

מצודת ציון תבהל. מלשון בהלה ומהירות : **על פיך**. מלת על באה במקום הביי"ת. כמו וסגרו על מסגר (ישעיה כד כב) : (מצודת ציון)

[ב] כי בא החלום ברב ענין וקול פסיל ברב דברים :

רס"י כי בא החלום ברוב ענין. כי לך החלום לבוא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברים מוליא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דברים מעטים : (רס"י)

מצודת דוד **כי בא.** כי כמו שדרך החלום לבוא במי שמהרהר בהרבה ענינים, כן בא קול כסילות מתלונה ותרעומות במי שמרבה דברים. (ג) נדר לאלהים. לעשות צדקה : **כי אין חפץ בכסילים.** אין הרצון מתקיים בכסילים, כי פעם יחפוץ בדבר מה ולאחר זמן לא יחפוץ עוד בו. והנודר הלא לכסיל יחשב, כי יותר טוב לתת צדקה מבלי נדר. והואיל וכן אל תאחר לשלמו, כי בהאריך הזמן פן לא תחפוץ עוד בהנדר ותמנע לשלמו, לכן את אשר תדור שלם, רוצה לומר שלם מיד בלי איחור : (מצודת דוד)

ג **כִּי אֵין חֶפֶץ בְּכַסִּילִים אֵת אֲשֶׁר תִּדְרֶה לְאֱלֹהִים אֶל תִּאָחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֶפֶץ בְּכַסִּילִים אֵת אֲשֶׁר תִּדְרֶה**
שְׁלָם :

כ"י **אֵין חֶפֶץ בְּכַסִּילִים.** אין חפץ לכסילים. **הַקְּבִ"ה** **בְּרַשְׁעִים הַנּוֹדְרִים וְאֵין מְשַׁלְּמִים**
(כ"י) :

ד **טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדְרֶה מִשְׁתַּדּוֹר וְלֹא תִשְׁלָם :**

מצודת דוד **טוב.** יותר טוב שלא תדור כלום משתדור ולא תשלם רוצה לומר ולא תשלם מיד כי פן בהאריך הזמן תתחרט : (מצודת דוד)

ה **אֶל תִּתֵּן אֵת פִּיךָ לְחַטִּיא אֵת בְּשָׁרְךָ וְאֶל תִּאֲמַר לְפָנַי הַמְּלֹאָךְ כִּי שָׁגַגְתָּ הִיא לָמָּה יִקְצַף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ וְחִבֵּל אֵת מַעֲשֵׂה יְדֵיךָ :**

כ"י **אֶל תִּתֵּן אֵת פִּיךָ. כַּנֹּדֵר : לְחַטִּיא אֵת בְּשָׁרְךָ. שִׁיפְקוֹד הַעוֹן עַל בְּנִיךָ : וְאֶל תִּאֲמַר לְפָנַי הַמְּלֹאָךְ. שְׁלִיחַ הַבָּא לְתוֹבַעַךְ לְדַקָּה שְׁפַסְקַת בְּרַבִּים : כִּי שָׁגַגְתָּ הִיא. בְּשָׁגַגְתָּ פַסְקַתְּהָ כַּסְּבוֹר הַיִּיתִי שְׁהִיָּה יְכוּלַת צִדִּי לִיתֵן : וְחִבֵּל אֵת מַעֲשֵׂה יְדֵיךָ. מַלּוֹת שְׁהִיוּ צִדִּיךָ שְׁעַשִׂית כַּבֵּר אֲבֻדְתְּם כִּךְ נִדְרַךְ בְּמִדְרַךְ :**
עַל קוֹלְךָ. כַּסְבִּיל קוֹלְךָ : (כ"י)

מצודת דוד **אל תתן.** אל תעזוב את פיך לנודר נדר כי זה יהיה סבה להחסיר את בניך מן העולם, כי פן לא תשלם וימותו בניך בזה העון, כן דרשו רבותינו ז"ל בשבת : **המלאך.** הגזבר של ההקדש הבא לתובעך הצדקה שנדרת ופסקת ברבים : **כי שגגה היא.** אשר בשוגג היתה הפסיקה כסבור הייתי שאוכל לשלם ועתה אין בידי מאומה : **למה יקצוף.** למה תעשה מתחלה את זאת אשר יחרה אף האלהים על קול הנדר שנדרת בפרסום, וישחית את מעשה ידיך ולא תצליח בהם. כי בגלל הצדקה מתברך האדם

במעשה ידיו ולכן כשידור ברבים ולא ישלם ישחת מעשה ידיו כי כן המדה
(מצודת דוד)

מצודת ציון אל תתן. אל תעזוב. כמו ולא נתן סיחון (במדבר כא כג) :
לחטיא. ענין חסרון. כמו ולא יחטיא (שופטים כ טז) : **בשרד.** כן יקראו
הבנים. כמו שנאמר והיו לבשר אחד (בראשית ג כד), ורוצה לומר בשר
האב והאם נעשה אחד בהבנים : **המלאך.** שליח : **וחיבל.** ענין השחתה.
כמו וחובל עול מפני שמן (ישעיה י כז) : (מצודת ציון)

11 פִּי בָרַב חֲלֻמוֹת וְהִבְלִים וַיְדַבְּרִים הַרְבֵּה פִּי אֶת הָאֱלֹהִים יִרָא :

רס"י **כי ברוב חלומות וגו'.** אשר כל מה שיאמרו לך חלומות ונביאי הבל
ודברים הרצה לפרוש מאת המקום : **כי את האלהים ירא.** הרי כי משמש
בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא : (רס"י)

מצודת דוד כי ברוב חלומות. אשר עם רוב חלומות ועם אמרי הבל ועם
מרבית שאר ענינים לא תחשוש עליהם אלא ירא את האלהים והוא
ישמרך מכל רע. ומקרא קצר הוא ומאליו יובן החסרון : (מצודת דוד)

מצודת ציון ודברים. ענינים. כמו על דבר הכסף (בראשית מג יח) : **כי.** אלא
(מצודת ציון)

12 אִם עֲשֶׂק רֵשׁ וְגִזַּל מִשְׁפָּט וְצָדֵק תִּרְאֶה בְּמִדְיָנָה אֵל תִּתְמָה עַל הַחֶפֶץ פִּי
גְבוֹה מֵעַל גְבוֹה שְׁמֵר וְגִבְהִים עֲלִיָּהֶם :

רס"י **אם עשק רש וגזל משפט ולדק וגו'.** אם תראה במדינה שהם
עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הדק : **אל תתמה.** על חפצו
של מקום כשיביא עליהם רעה : **כי גבוה מעל גבוה שומר.** ורואה את
מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה
ליפרע מהם : **וגזל משפט.** גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל
פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ, עניין אחר אם תראה
שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה דק בא לעיר שהקב"ה
משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן
דרכו להאריך אפו : **כי גבוה מעל גבוה שומר.** ממתין עד שתתמלא סאתם
: **וגבוהים.** יש לו עליהם ליפרע מהם צבא עת פקודתם כמו (איוב יד)

ולא תשמור על חטאתי (ישעיה כז) שומר אמונים (צדקת לז) שומר את הדבר (כ"י) :

מצודת דוד **אם עושק רש.** אם יש במדינה בפרסום עשיקת הרש וגזלת המשפט כי אינם עושים משפט ורואה אתה אשר הצדק בא שמה, רוצה לומר שהקב"ה עשה עמהם צדקה, אל תתמה על חפצו של המקום מה שמאריך אף ואינו משלם גמול המפעל : **כי גבוה.** כי המקום ברוך הוא הגבוה למעלה מעל כל הגבוהים למשול עליהם בכל עת ממתין הוא עד שתתמלא הסאה ואז ישלם הגמול : **וגבוהים עליהם.** יש לו שלוחים הרבה הגבוהים על אנשי המדינה ההיא למשול עליהם, ועל ידם ישלם להם גמול המפעל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עושק. גזל :** שומר. ממתין. כמו ואביו שמר את הדבר (שם לז יא) : (מצודת ציון)

י ויתרון ארץ בכל (היא) הוא מלך לשדה נעבד :

כ"י ויתרון ארץ בכל היא. ויתרון של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום : **בכל הוא.** בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי תוסין כדרך שעשה לטיטוס : **מלך לשדה נעבד.** הקב"ה נעשה פועל לציון ליתבע עלצונה ממחריצה ולשלם שכרה לצוניה : (כ"י)

מצודת דוד **ויתרון ארץ.** יתרון הטובה שהיה בכל אנשי הארץ איש לא נעדר אף בין הפחותים והשפלים כשתתמלא הסאה יקבלו אז הגמול משלם ויתהפך הדבר מן ההפך אל ההפך, שאפילו המלך יחסר לחמו עד שיהיה נעבד לבעל שדה לעשות מלאכתו למען יכלכלו מתבואת שדהו : (מצודת דוד)

ט אהב כסף לא ישבע כסף ומי אהב בהמון לא תבואה גם זה הבל :

כ"י **אוהב כסף לא ישבע כסף.** אוהב מלות לא ישבע מהם : ומי אוהב בהמון. מלות רבות : **לא תבואה.** ואין באחד מהם מלוא מסויימ' וניכרת כגון בנין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה נאה : גם זה הבל. כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש ועוד פנים אחרים הגונים אך זה הקדמתי לפי שהוא מענין וגבוהים עליהם סמכין הכתוב יחד, ד"א ויתרון ארץ בכל היא, שכן עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפי' הוא מלך

כריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב : אוהב כסף לא ישבע כסף. לא יאכל כסף : ומי אוהב בהמון. בהמון : לא תצוה. שאינו אוסף לו פירות גם זה הצל, דבר אחר ויתרון ארץ בכל הוא, שכן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא : מלך לשדה נעבד. מלך במקרא ובמשנה עודנו כריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין : אוהב כסף. אוהב תורה אינו שבע בה : והאוהב בהמון. תורה : לא תצוה. יש לו מקרא ומשנה ואין לו גמרא מה הנאה יש לו, כל אלו בויקרא רבה : (רש"י)

מצודת דוד אוהב כסף. מי שאוהב לאסוף כסף לא ישבע ממנו, כי לעולם אין די לו במה שקבץ ורוצה להרבות עוד : ומי אוהב בהמון. מי שאוהב להרבות המון עם מעבדים ושפחות ובני בית, לא יהיה לו תבואה לכלכל עצמו, כי צרכי ההמון מרובים ואוכלים את הכל : גם זה הבל. עם כי מטיב הוא לאחרים בתת להם די הספוק, עם כל זה להבל יחשב, כי אין מהראוי לבזבז ביותר : (מצודת דוד)

מצודת ציון בהמון. מלשון המיה. ורוצה לומר מרבית אנשים שגדלה קול המייתם. וכן על ההמון הזה (דה"ב יד י) : (מצודת ציון)

יג בְּרָבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמֵה פְּשָׁרוֹן לְבַעְלֶיהָ פִּי אִם (ראית) ראות עיניו :

רש"י ברבות הטובה. כשיקראל מטיבין מעשיהם : רבו אוכליה. מתן שכר המלות : ומה כשרון לבעליה. להקב"ה בכל הטבת מעשיהם : כי אם ראות. עיניו. שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה לנו וכן לעניין הקרבנות : ברבות הטובה רבו אוכליה. שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה : ומה כשרון לבעליה. לפני הקב"ה : כי אם ראות עיניו. שאמר ונעשה לנו : (רש"י)

מצודת דוד ברבות הטובה. בעת שהטובה מתרבה בבן אדם והצלחתו מרובה, הדרך הוא אשר רבים באים לאכול מן הטובה ההיא ונשאר אם כן חסר טובה כשהיה : ומה כשרון לבעליה. ומהו הטובה הבאה לבעל הטובה המוצלח, רק מראה עיניו אשר ראה את הטובה ולא עוד, הואיל ולא נשאר בידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון כשרון. מלשון כשר וטוב : (מצודת ציון)

[יא] מְתוּקָה שְׁנַת הָעֶבֶד אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכַל וְהַשֶּׁבַע לְעֹשֶׂיר אֵינְנוּ מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן :

רש"י מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך : והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון. ושבע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן, דבר אחר מתוקה שנת העובד את האלהים, אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרוצה, משה פירנס את ישראל מ' שנה ושמואל הנביא פירנס עשר שנים וסקלן הכתוב זה כזה שנאמר (תהלים טו) משה ואהרן צכהנו ושמואל בקוראי שמו וגו' כך נדרש בתנחומא : והשבע לעשיר. בעל שמועות : איננו מניח לו לישון. בקבר שנאמר (קיר ז) דובצ שפתי ישנים כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובצות בקבר : (רש"י)

מצודת דוד מתוקה שנת העובד. עובד האדמה הוא ישן וערבה שנתו עליו בין אכל מעט בין אכל הרבה, רוצה לומר אף אם מעט יאכל ישן הוא כאלו אכל הרבה המביא בטבע את השינה וזהו לפי שאין לו כי אם מלאכת השדה ולא עוד, לזה אין לו במה לחשוב להרהר לנדד השינה מעיניו : והשבע. רוצה לומר שביעת רוב העושר אין מניח לבעליו לישון, כי עסקיו מרובים ובכל עת יחשוב להרהר בהם ונגזלה שנתו : (מצודת דוד)

[יב] יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רְאִיתִי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ עוֹשֶׂר שְׁמֹר לְבַעְלָיו לְרַעְתּוֹ :

רש"י עוֹשֶׂר שְׁמֹר לְבַעְלָיו לְרַעְתּוֹ. כְּעֹשֶׂר שֶׁל קָרַח שֶׁעַל יְדֵי כֵן נִתְגַּאֲהַ וִירָד לְשָׂאֹל : (רש"י)

מצודת דוד יש רעה חולה. נמצא רעה כאובה ביותר אשר ראיתי בעולם : עוֹשֶׂר וְגוֹ'. העוֹשֶׂר הִיָּה שְׁמֹר לְבַעְלָיו וְלֹא יֵצֵא מִתַּחַת יָדוֹ, אֹלָם לֹא לְטוֹבָתוֹ הִיָּה שְׁמֹר לִיהֲנוֹת מִמֶּנּוּ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְלִרְשֵׁת לְבָנָיו אַחֲרָיו, כִּי אִם לְרַעְתּוֹ הִיָּה שְׁמֹר, עַל כִּי בְּעֹבֹר רֹב הָעוֹשֶׂר הָעֲלִילוֹ עָלָיו הַמְּלַשִּׁינִים וְהִיָּה מִיּוֹסֵר בִּיסוּרִים : (מצודת דוד)

[יג] וְאֶבֶד הָעוֹשֶׂר הֵהוּא בְּעֵינָיו רָע וְהוֹלִיד בֶּן וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָּה :

רס"י ואין בידו מאומה. אף זכות אבות : (רס"י)

מצודת דוד ואבד. גם העושר נאבד ממנו אז בהענין הרע שהביא על בעליו הוא דבר העלילה, כי פזר הון בתת שוחד להציל עצמו מן הרעה אשר הדבקתהו : **והוליד בן**. עוד העושר בידו לא היה לו בן להנהותו מן העושר, ואחר אבדן העושר הוליד בן, ואז אין בידו מאומה להנהותו ולרשת אותו : (מצודת דוד)

[יד] פֶּאֶשֶׁר יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת כְּשֶׁבֶא וּמְאוּמָה לֹא יִשָּׂא בְעַמְלּוֹ שְׂלִילָה : בְּיָדוֹ :

רס"י ומאומה לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות לדיקה שפשה בממונו בחייו כל עומת שכל אותו הממון כן הלך : (רס"י)

מצודת דוד כאשר. כמו שיצא ערום מבטן אמו כן ישוב ללכת אל המקום הידוע הוא הקבר, וכמו שבא מן הבטן : **ומאומה וגו'**. בזה יפרש לומר לא ישוב ערום ממש כמו שבא, כי אם מאומה לא יקח מן העושר אשר קבץ בעמל להוליד עמו בידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לא ישא. לא יקח. כמו ובתים ונשאו (מיכה ב ב) : **בעמלו**. הביי"ת הוא במקום מ"ם. כמו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא ח לב) : (מצודת ציון)

[טו] וגם זה רעה חולה כל עמת שפא כן ילך וימה יתרון לו שיעמל לרוח :

מצודת דוד וגם זה וגו'. למעלה אמר שזה רעה חולה מה שראה אשר העושר שמור לבעליו לרעתו, ובזה אמר וגם זה רעה חולה שלא נשאר העושר בידו, כנגד שבא כן ילך, כמו שקבץ העושה בעמל כן הלך ממנו בעמל ובענין רע : **ומה יתרון**. מהו אם כן היתרון הבא לו בדבר אשר עמל לרוח מבלי תועלת : (מצודת דוד)

מצודת ציון כל עומת. ענינו כמו כנגד, רוצה לומר שוה ודומה. וכן לעומת קלעי החצר (שמות לח כא) : (מצודת ציון)

[טז] גם כל ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה וחקליו וקצף :

רס"י וחליו. כמו וחולי והו"יו יתירה כמו וי"ו של (תהלים קד) חיתו יער

מצודת דוד גם כל ימיו. גם זאת היה בו אשר כל ימיו היה מוטרד בעסקיו ולא היה לו פנאי לאכול ביום, ולא אכל עד כי בא חשכת הלילה : **וכעס הרבה**. היה מלא מהרבה כעס הבא מרוב העסק, כי אי אפשר שיהיה הכל לפי רצונו הואיל ומרובים היו : **וחליו**. היה מלא מהחלי הבא מהרבה כעס, ובזה יצא הקצף והראה לרבים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וקצף**. הוא הראות הכעס אל החוץ : (מצודת ציון)

[יז] הִנֵּה אֲשֶׁר רָאִיתִי אֲנִי טוֹב אֲשֶׁר יָפָה לְאָכּוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ מְסַפֵּר יָמֵי (חיו) חֲיָיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי הִנֵּה חֲלָקוֹ :

כ"י **לֹאֲכּוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה**. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל לקבץ הון כז' אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו : (כ"י)

מצודת דוד **ראיתי**. בהבנת הלב ראיתי כי טוב לבן אדם. ולתוספת באור אמר עוד אשר יפה וגוי' : **ולראות טובה**. רוצה לומר לעשות צדקה וחסד : **בכל עמלו**. בכל העושר שקבץ בעמל תחת השמש : **מספר ימי חייו**. כן יעשה בכל מספר ימיו חייו אשר החיה אותו האלהים : **כי הוא חלקו**. כי כל העושר הוא חלקו אשר חלק לו אלוה ממעל, ואם כן מהראוי שהוא יהנה בו והוא יעשה עמו צדקה וחסד : (מצודת דוד)

[יח] גַּם כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוּ לְאָכֹל מִמֶּנּוּ וְלִשְׂאֹת אֶת חֲלָקוֹ וְלִשְׁמַח בְּעֲמָלוֹ זֶה מִתַּת אֱלֹהִים הִיא :

כ"י **והשליטו לאכל ממנו**. בחייו : **לשאת את חלקו**. צמותו שיזכהו לעסוק בתורה וצמאות בחייו כדי שיקבל שכר : (כ"י)

מצודת דוד **גם כל האדם**. מוסב על סוף המקרא, זה מתת אלהים היא לומר גם ההשלטה לאכול וכו' יחשב מתנה מאת המקום כמו העושר עצמו : **והשליטו**. המשיל את לבו ורצונו ליהנות מן העושר : **ולשאת**. לקחת עמו לקבר את החלק אשר חלק לו אלוה ממעל, רוצה לומר לעשות עם העושר צדקה וחסד לקחת עמו זה הזכות אל הקבר : **ולשמוח בעמלו**. רוצה לומר שלא ירע לבבו בתתו מן העושר שקבץ בעמל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונכסים**. בה כלול זהב וכסף וכלים ומקנה וכו'. וכן בנכסים

רבים שובו (יהושע כב ח) : **והשליטו**. ענין ממשלה ויכולת : **ולשאת**. ולקחת : **מתת**. מלשון נתינה. כמו ביום תת ה' (שם י יב) : (מצודת ציון)

יט : **כי לא הרבה יזכר את ימי חייו כי האלהים מענה בשמחת לבו :**

כ"י : **כי לא הרבה**. שאין אורך ימים בעולם הזה : **יזכר את ימי חייו**. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטרח לאסוף הון יטרח בדבר העומד לו לעולם הבא בחייו : **כי האלהים מענה וגו'**. הקב"ה עדות קבועה לזה לעולם : **בשמחת לבו**. שמחה לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה חלקנה שמדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ודרך שמעלה אותן לשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגומר, ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה חלקנה שקבע לו הקב"ה בכתובים והעיד עליו (שמואל א יא) ועלה האיש ההוא מעירו : מענה. נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו (איוב לב) כי אין מענה בפי שלשת האנשים : **בשמחת לבו**. שהיה שמח ברגל : (כ"י)

מצודת דוד : **כי לא הרבה וגו'**. הוא מקרא מסורס, והראוי יזכור את ימי חייו כי לא הרבה, רוצה לומר יחשוב בלבבו את ימי חייו אשר אינם מרובים, לכן ימהר ליהנות מן העושר ולעשות צדקה וחסד בשמחת הלבב עודו חי : **כי האלהים**. כאומר פן מי יחשוב מי יודע תעלומות לב אם עשיתי בשמחת הלב, לזה אמר כי האלהים היודע מחשבות הוא לו לעד אם עשה בשמחת לבו : (מצודת דוד)

מצודת ציון : **מענה**. ענין עדות. כמו לא תענה (שמות כא יד) : (מצודת ציון)

פרק-ו קהלת

א : **יש רעה אשר ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם :**

כ"י : **ורבה היא על האדם**. בהרבה בני אדם היא נוהגת : (כ"י)

מצודת דוד **ורבה היא.** הרעה הזאת היא גדולה על האדם ומצירה מאד :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **ורבה.** גדולה. כמו על כל רב ביתו (אסתר א ח) : (מצודת ציון)

[ב] אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לוֹ הָאֱלֹהִים עֶשֶׂר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינְנוּ חֹסֵר לְנַפְשׁוֹ מִכָּל
אֲשֶׁר יִתְּאֶוּהוּ וְלֹא יִשְׁלִיטְנוּ הָאֱלֹהִים לְאָכַל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נְכָרִי יֹאכְלֵנוּ זֶה
הַבֶּל וְחָלִי רַע הוּא :

רס"י **עושר ונכסים.** לפי פשוטו כמשמעו : ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו. שיהא שמח בחלקו למאור קורת רוח בעשרו כי שואף לעשות ולהרבות הון כענין שנאמר (חזקוק ב) והוא ימות ולא יצבע וגם לא ישליטנו לעשות לדיקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממון ויעשה בו לדיקה ויהנה ממנו, ומדרך אגדה בדברי תורה : **עושר ונכסים וכבוד.** מקרא משנה ואגדה : **לא ישליטנו.** שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בקום דבר הוראה : כי איש נכרי יאכלנו זה בעל הגמרא : (רס"י)

מצודת דוד **איש וגו'.** רוצה לומר ראיתי איש וגו' : **וכבוד.** מן הבריות, והוא דבר המרחיב את הלב ומשמחו : **ואיננו חסר לנפשו.** אין הוא חסר אל נפשו מכל אשר יתאוה רוצה לומר יוכל הוא למלאות רצון נפשו בכל מה שיתאוה כי אין חסר לו כלום : **ולא ישליטנו האלהים.** אבל האלהים לא נתן לו ממשלה ויכולת ליהנות מן העושר, כי הטה את לבבו לקמץ : **איש נכרי.** הזר ממנו שאינו ראוי לירשו הוא יאכל את העושר, כי יבא לידו ויהנה ממנו : **זה הבל.** אסיפת ההון היה מבלי תועלת, והוא מכאוב רע בראותו שזולתו יהנה ממה שקבץ הוא : (מצודת דוד)

[ג] אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יַחֲיָה וְרַב שְׂיָהִיו יָמֵי שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא תִשָּׁבַע מִן הַטּוֹבָה וְגַם קְבוּרָה לֹא הִיְתָה לוֹ אֲמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶל :

רס"י **אם יוליד איש מאה.** בנים : **ורב שיהיו ימי שניו.** (ורב הון וכל טוב ימי שניו) שלו, **ורב לשון די,** די לכל טובה : **ונפשו לא תשבע.** מאותה הטובה שאינו שמח בחלקו להתקרב רוחו במה שצידו : **וגם קבורה לא היתה לו.** פעמים שנהרג וכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמארו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מאר קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו : **טוב ממנו הנפל.** של אשה כי הנפל

בהבל בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו להצטער : (רס"ו)

מצודת דוד מאה. רוצה לומר מאה בניים המשמח לב מולידים : **ורב וגוי**. בגודל ובכבוד אשר יהיו ימי שניו : **ונפשו**. אבל נפשו לא שבעה מן הטובה, כי לא מילא תאותה בשום דבר : **לא היתה לו**. כי חית השדה אכלוהו : **טוב ממנו**. מי שאירע לו כאלה, נפל האשה טוב ממנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ורב**. גדול רוצה לומר מכובד : **הנפל**. כן יקרא הנולד מת : (מצודת ציון)

[ד] כִּי בַהֶבֶל בָּא וּבַחֲשֵׁךְ יָלֵךְ וּבַחֲשֵׁךְ שָׁמוֹ יִקְסָה :

מצודת דוד **כי בהבל בא**. הנפל הזה כשבא לעולם מתחלה בא מבלי השיג תועלת, וכשהלך אל הקבר הלך בחושך, רוצה לומר לא ראוהו מי ולא ידע ממנו אחר זה לא יזכר שמו, כאלו השם נתכסה בחושך ואין מי רואהו להזכירו. והוא ענין מליצה, כי באמת לא נקרא לו שם : (מצודת דוד)

[ה] גַּם שָׁמֵשׁ לֹא רָאָה וְלֹא יָדַע נַחַת לָזָה מְזָה :

מצודת דוד **לא ראה**. הנפל הזה : **ולא ידע**. מעולם לא ידע נחת הרוח שיש מדבר אחד יותר ממה שיש מדבר אחר, והואיל וכן אין לו להצטער מה שהיה חסר מן הטובה, כי מעולם לא ראה טובה ולא נתאוה לה, אבל האיש שילד מאה וגוי יודע הוא מהו טובה ועל שנעדרה ממנו צערו מרובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נחת**. רוצה לומר נחת רוח : (מצודת ציון)

[ו] וְאֵלוֹ חִיָּה אֶלְפֵי שְׁנַיִם פְּעָמִים וְטוֹבָה לֹא רָאָה הֵלֵא אֶל מְקוֹם אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ :

רס"י ואילו חיה. ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלך סופו לטוב אל העפר כשאר העניים : (רס"י)

מצודת דוד **ואלו חיה**. ואם חיה : **פעמים**. שני פעמים אלף שהם שני אלפים : **לא ראה**. רוצה לומר לא התענג בטובה : **הלא אל מקום אחד**. רוצה לומר מהו הנאה שמצא באריכות ימיו, הלא במותו ישוב אל העפר כשאר העם, כי הכל הולך אל מקום אחד הוא הקבר וכמוהם כמוהו : (מצודת דוד)

[ז] כָּל עֵמֶל הָאָדָם לְפִיּהוּ וְגַם הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמְלָא :

רש"י כל עמל האדם. בצביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו : וגם הנפש לא תמלא. בתמיה כלומר וזה אפי' תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו (שמות טו) תמלאמו נפשי לשון השגת תאוה, ואחרי שכן הוא :

מצודת דוד כל עמל. מה שהאדם עמל לקבץ הון, הוא למען יהיה לו מה לתת אל פיהו לאכול ולשתות : וגם הנפש. ישמור שלא תכרת, רוצה לומר שיתן מהונו צדקה לזכות את הנפש : (מצודת דוד)

מצודת ציון תמלא. ענינו כריתה וחתוך. כמו התמלא בשכות עורו (איוב מ לא) : (מצודת ציון)

[ח] כִּי מֵה יוֹתֵר לְחָכְם מִן הַכֶּסֶל מֵה לְעֵנִי יוֹדֵעַ לְהִלָּךְ נֶגְדַת הַחַיִּים :

רש"י מה יותר לו. בחכמתו משאם היה כסיל : ומה לעני. חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אלל החיים, ד"א וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו : (רש"י)

מצודת דוד כי מה יותר. מהו היתרון שיש לחכם יותר מן הכסיל, כי אם מה שנותן לב לעני לדעת את מחסורו ולהחיותו ברעב, למען יוכל גם הוא ללכת נגד החיים ודומה להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון נגד. ענינו השואה ודמיון. וכן ואלכה לנגדך (בראשית לג יב) : (מצודת ציון)

[ט] טוֹב מִרְאֵה עֵינַיִם מִהִלָּךְ נֶפֶשׁ גַּם זֶה הֶבֶל וַרְעוּת רוּחַ :

רש"י טוב מראה עינים מהלך נפש. טוב היה והוכשר לזה לראות עושרו למראה עיניו ממאכל ומשתה ההולך בנפש, דבר אחר טוב מראה עינים מהלך נפש טוב היה לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעשוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות : גם זה הכל. הוא הניתן

מצודת דוד טוב מראה עינים. טוב היה אם היה אדם רואה בעיניו מהלך הנפש לאחר המיתה, לאיזה מקום הולך נפש הצדיק ולאיזה מקום הולך נפש הרשע, והיה אם כן יודע ההפרש, ועל ידי זה היה מיישר דרכו : **גם זה הבל**. אבל באמת שגם זה הבל מבלי תועלת, כי אז היה עובד את המקום על מנת לקבל פרס ולהנצל מן העונש, ויותר טוב לעבדו שלא על מנת לקבל פרס : **ורעות רוח**. בדבר הזה היה לו רעות רוח, כי אז היה עובד את המקום שלא ברצון כי אם מאהבת השכר ויראת העונש, מה שאין כן כשעובד מאהבת המקום כי אז יעבוד מרצונו : (מצודת דוד)

[ג] מה שְׁהִיָּה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדַע אֲשֶׁר הוּא אָדָם וְלֹא יוּכַל לְדִין עִם (שהתקיף) שְׁתִּקִּיף מִפְּנֵי :

כז"י מה שהיה כבר נקרא שמו. חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו, כבר נקרא שמו כלומר כבר היה ועבר כבר ילא לו שם נשכרה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו **(כז"י)** :

מצודת דוד מה שהיה. הגדולה שהיה לאדם כבר נקרא שמו בשם גדול עודו חי, וכאומר מה שעבר אין : **ונודע**. אבל במותו נודע לכל שהיה רק בן אדם, ולא היה בידו לרדת לדין עם מי שהוא תקיף ממנו הוא מלאך המות החזק ממנו, ולא יוכל למנוע את הנפש בדין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שהתקיף**. ענין חוזק ואלמות. כמו אם יתקפו האחד (לעיל ד **יב**) **מצודת** : **מצודת** **ציון** :

[יא] כִּי יֵשׁ דְּבָרִים הַרְבֵּה מְרַבִּים הֶבֶל מֵה יִתֵּר לְאָדָם :

כז"י כי יש דברים הרבה. שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואריות הכל הרבו לו ומה יותר לו משמת : **(כז"י)**

מצודת דוד **כי יש**. באמת יש ענינים הרבה מה שהפליא זה לעשות בגדולתו עודו חי, אבל כל אלה מרבים הבל הואיל ואינם נצחיים : **מה יותר לאדם**. מה יתרון המעלה בא לאדם במה שהוא אדם מחונן דעה יותר מכל החי : **מצודת** **דוד** :

[יב] פִּי מִי יוֹדֵעַ מָה טוֹב לְאָדָם בְּחַיִּים מְסַפֵּר יָמֵי חַיֵּי הַבָּלוּ וַיַּעֲשֵׂם כַּצֵּל אֲשֶׁר מִי יִגִּיד לְאָדָם מָה יִהְיֶה אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמַשׁ :

רפ"י **כי מי יודע.** כי מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך : מספר ימי חייו הצלו. שהם מעט מספר : ויעשם. לאותם מעשים בצעה מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כלל עוף העובר ואף על פי שאמר שלמה כלל סתם ולא פירש אם כל דקל אם כל כותל שהם קבועים כבר פירשו דוד רביו (תהלים קמד) ימיו כלל עובר זהו כלל של עוף הפורח כך נדרש במדרש : אשר מי יגיד לאדם. כמה יתקיים הון שקבץ מעושה לבניו אחרי תחת השמש : (רפ"י)

מצודת דוד **כי מי יודע.** רוצה לומר מעט המה אשר ישכילו לדעת מהו הטוב אל האדם לעשות בחייו, במספר ימי חייו ההבל אשר הוקצה לו מן השמים : ויעשם. למען עשות המעשים האלה עודו חי בכל עת, ולא ינוח כצל הזה אשר לא ינוח בעת מן העתים, כי תמיד נוטה הוא ממקום למקום בעבור נטיית השמש. ומוסב למעלה לומר הואיל ולא רבים יחכמו להבין את זאת לכן לא בא יתרון מעלה לאדם במה שהוא אדם מחונן דעה : אשר מי יגיד לאדם. רוצה לומר לא סוף דבר שאין אדם יודע דבר מושכל מה לעשות בחייו, כי אפילו דבר מוחש אשר יהיה מאחורי ערפו אין ידוע לו בזה העולם, וצריך הוא שיהא מי יגיד לו מה הוא : (מצודת דוד)

קהלת פרק-ז

[א] טוֹב שֵׁם מְשֻׁמָּן טוֹב וַיּוֹם הַמֶּנֶת מִיּוֹם הַיְלָדוּ :

רפ"י **טוב שם משמן טוב.** יפה לאדם שם טוב משמן טוב, וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא כף ועולה וניכר אצל שאר משקין אתה נותן לתוכן מים והם בולעים, טוב שם משמן טוב שמן טוב יורד למטה שנאמר (תהלים קלג) כשמן הטוב היורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר (בראשית יב) ואגדלה שמך, שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר

(תהלים עב) יהי שמו לעולם, שמו טוב הולך מקיתון לטרקלין ולא יותר
וקם טוב לסוף העולם אמר רבי יהודה ברבי סימון מלינו בעלי שמו טוב
נכנסו למקום החיים וילאו שרופי' והם נדב ואזיהוא שנמשחו בשמן
המשחה ומלינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה וילאו חיים חנניה
מישאל ועזריה שילאו מכבשן האש : ויום המות מיום הולדו. נולדה מרים
אין הכל יודעין מה היא מתה נסתלקה הצאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן
משה : זמן : (רש"י)

מצודת דוד טוב שם. שם טוב היוצא לאדם מרחוק בעבור מעשיו ההגונים
הוא יותר טוב משמן הטוב הנוסף ריח טוב למרחוק, כי שמו הטוב דרכו
להפיג ריחו בכל עת והוא הולך וחסור, אבל שם טוב דרכו ללכת ולהתגבר
בכל פעם : ויום המות. יותר טוב לאדם יום המות מיום הולדו, כי השם
הטוב שיצא לו בחייו לא יפסק אחר המיתה, אבל ביום הולדו אין ידוע
עדיין אם יזכה לשם טוב ואם יתקיים השם : (מצודת דוד)

[ב] טוב ללקת אל בית אכל מלקת אל בית משתה באשר הוא סוף כל
האדם והחי יתן אלו האדם סופו של כל אדם לזכר לידי כך
לבן :

רש"י טוב ללכת אל בית אכל. מדה הנוהגת בחיים ובמתים : מלכת אל
בית משתה. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים : באשר הוא סוף כל
האדם. בשביל שהאכל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לזכר לידי כך
לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אלטרך אני שיגמלו
לי במותי דידל ידלוניה דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דיילונה ילונינה,
ד"א באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא
עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אכל בית המשתה זימנו ולא הלך
יוכל לומר לו סופך שיוכל לך בן ושם אהיה עמך תזכר לך שמחת חתונת
בניך ושם אלוך : והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו
חסד לא יגמול לו עוד : (רש"י)

מצודת דוד טוב ללכת. יותר טוב ללכת לבית האבל לשמוע קנות ויללות
המעציב את הלב, מללכת לבית המשתה לראות שמחות ורקודין המרחיב
את הלב : באשר. בעבור אשר מקרה האבל הוא סוף של כל אדם, כי
כולם ימותו ויתאבלו עליהם, והחי ההולך לבית האבל אף כי עודנו חי
יתן אל לבו שגם עליו יתאבלו בבוא עת חליפתו, ובזה יחרד ויכנע לבבו
ויהיה נשמר מן החטא : (מצודת דוד)

ג טוב כַּעַס מְשַׁחֵק כִּי בְרַע פְּנִים יֵיטֵב לֵב:

רש"י טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יכטער טוב היה להם לדור המבול אם הראה הקב"ה פנים זעומות על עבירות שזידם משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קימעה רוע פנים היו חוזרים למוטב, טוב היה לאדוניהו אם עלצו אציו על כל עבירה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: **יטב לב**. יהפוך לב האדם להטיב דרכיו (רש"י):

מצודת דוד טוב כעס. אם יחטא לחברו וזה מראה לו כעס יותר נוח לו משיראה לו פנים שוחקות כי במה שמראה לו רוע פנים של זעם נח החימה וייטב הלב ולא יתנקם עוד כי כן הטבע, אבל אם מראה לו פנים שוחקות השנאה טמונה בלבו ולא יחמול ביום נקם לעת מצוא: (מצודת דוד)

ד לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אָבֶל וְלֵב פְּסִילִים בְּבֵית שְׂמֹחָה:

רש"י לב חכמים צבית אצל. מחשבתם על יום המיתה: ולב כסילים צבית שמחה. אין חרדים מיום המיתה ולצם צריא כאלום: (רש"י)

מצודת דוד לב חכמים. מחשבת החכמים הוא בבית אבל, בכל עת יחשבו בענין אבלות למען יכנע לבבם להיות נשמר מן החטא: **בבית שמחה**. תמיד יחשבו בענין שמחת הרקוד וקלות הראש המרגיל לעבירה: (מצודת דוד)

ה טוֹב לְשִׁמְעַ גְּעֵרַת חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר פְּסִילִים:

מצודת דוד טוב לשמוע. יותר טוב לשמוע גערת נזיפה מן החכם, אף כי יחריד את הלב, מכל מקום לטובה יחשב, כי אין דרך החכם להשמיע גערת נזיפה כי אם ליישר הדרך, אם כן הגערה ההיא לטובת השומע: **מאיש**. רוצה לומר אף אם הוא איש חשוב ירא אלהים אשר לא יקל ראש בעבור שמיעת השיר, ויש אם כן בזה מן הטוב, כי משמח את הלב ומסיר את היגון, מכל מקום הואיל והכסילים הם המשוררים אי אפשר שלא ישמיעו לאזן השומע דבר קלות ראש, ולפי שעה יבא בלבו מחשבת קלות ראש (מצודת דוד):

10 פִּי כְּקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כִּן שְׁחַק הַכְּסִיל וְגַם זֶה הַבָּל:

רס"י כי כקול הסירים. עלי קולים אשפיי"נך זלעז : תחת הסיר. תחת סיר נחשת הכפוי על תזערת קולים והם מהקשקים לתוכה אמר רבי יהושע בן לוי כל היסירא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל זרם הליון סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן היסירא מודיעים אף אנו מן העלים ויש לורד זנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים : גם זה הבל. ועמל הוא שמסר הקב"ה לצריות להיות יגיעים ומקנתרים בהם : (רס"י)

מצודת דוד כקול הסירים. כמו קול תבערת קוצים שתחת הסיר ישמיעו קול קשקוש יקשקשו בסיר, ולא יבא בסדר מיושר כדרך שבא מכלי הניגון : כן שחוק. כן הוא שחוק שמחת השיר מהכסיל, כי לא יבא בסדר מיושר כדרך השיר אבל יערב בו דברי קלות ראש : גם זה הבל. לכן גם זה הבל עם כי יש בהשיר מה מן הטוב כי משמח הלב ומסיר היגון, עם כל זה הוא הבל הואיל ומערב בו דברי קלות ראש : (מצודת דוד)

מצודת ציון הסירים. ענפי קוצים. כמו עד סירים סבוכים (נחום א י) : הסיר. כן יקרא קדרה של נחשת. כמו והיה כל סיר (זכריה יד כא), ואמר בלשון הנופל על הלשון : (מצודת ציון)

11 פִּי הָעוֹשֶׂק יְהוֹלֵל חָכָם וַיֵּאבֵד אֶת לֵב מִתְנַה:

רס"י כי העושק יהולל חכם. כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל דתן ואצירם קנתרו את משה לומר (שמות ה) ירא ה' עליכם ויטפוט וגומר וערבבוהו ואצדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר (שם ה) והאל לא הצלת את עמך ונענש בדבר שהשיבו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל"א מלכים : לב מתנה. לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנאמר (משלי ז) כי ה' יתן חכמה : עושק. לשון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו וכי האמור זראש המקרא מוכיח שמחובר למקרא סלפניו : (רס"י)

מצודת דוד כי העושק. כאומר אף אם האיש החכם הזה יגער בכסילים בשמעו כי ידבר דברי קלות ראש, עם כל זה לא טוב לשמוע, כי כשיגער בהם ישיבו גם המה דברי קנתור ויערבבו דעת החכם ויאבד את לב חכמה וידבר גם הוא בלי דעת, לכן טוב ללכת מנגד : (מצודת דוד)

מצודת ציון העושק. ענין קנתור וערעור. כמו את כל העשוקים (לעיל ד א) : **יהולל.** ענין ערבוב הדעת. כמו ושופטים יהולל (איוב יב יז) : **לב מתנה.** רוצה לומר לב חכמה שהיא מתנה לאדם מאת המקום. כמו שנאמר כי ה' יתן חכמה (משלי ב ו) : (מצודת ציון)

[ח] טוב אחרית דבר מראשיתו טוב ארך רוח מגבה רוח :

רס"י טוב אחרית דבר מראשיתו. כמשמעו בראשית הדבר אין לנו יודעים מה יהא בסופו אבל כשאחרי' טוב נגמר בטובה, דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר הוא קאים ודריש כוליה מילתא באלישע בן אזויה במדרש קהלת : ארך רוח. המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב : (רס"י)

מצודת דוד טוב אחרית דבר. רוצה לומר כמו שאחרית הדבר הוא טוב יותר מן הראשית כי בראשית הדבר לא נודע מה יעשה בה, אבל כשנגמר הדבר נודע הכל, כן טוב יותר המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב, ממי שהוא גבה רוח אשר בעבור זה ימהר להתקצף, כי הממהר להתקצף עומד הוא עדיין בתחלת הריב ולא נודע מה יהיה בסוף בהכלים אותו רעהו אבל אם מאריך אף מאליו ישקע הריב וכאלו נשלם הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון רוח. ענינו רוגז. כמו הניחו את רוחי (זכריה ו ח) : **מגבה רוח.** ענין גאווה יתירה : (מצודת ציון)

[ט] אל תבהל ברוחך לבעוס פי כעס בחיק פסילים ונוח :

רס"י אל תבהל. אל תמהר : (רס"י)

מצודת דוד אל תבהל ברוחך. בעת התרגוז אל תמהר להראות הכעס, כי הראות הכעס מצא לעצמה מקום מנוח ומשומר בחיק הכסילים ומהם לא נעזב על כי לא יתבוננו אשר רעיהם יכלימם לכן המשכיל ידום בעת ההיא ולא יתקצף מהר : (מצודת דוד)

מצודת ציון אל תבהל. אל תמהר : (מצודת ציון)

[י] אל תאמר מה הנה שהימים הראשנים היו טובים מאלה פי לא מחכמה שאלת על זה :

רפ"י אל תאמר מה היה שהימים וגו'. אל תתמה על הטובה שהיתה צאה על הלדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד : כי לא מחכמה שאלת. שהכל לפי זכות הדורות : (רפ"י)

מצודת דוד אל תאמר. אל תתמה מפני מה היה זה אשר ימים הראשונים כדורו של יהושע וכדורו של דוד היו טובים יותר מאלה הימים, כי אז מצאו טובה מרובה אשר לא נמצא כזה באלה הימים : **כי לא מחכמה שאלת על זה**. השאלה ההיא לא שאלת מן החכמה עצמה, כי אלו שאלת אותה היא היתה משיבה אמריה בטוב טעם ודעת, אבל האדם דעתו קצרה להבין את זאת. או השאלה ההיא לא שאלת מפאת חכמה כי אם מפאת כסילות. (כי דרך החכם לשאול שאלות הגונות כפי עומק חכמתו, ודרך הכסיל לשאול שאלות שאין בהם ממש לפי כסילותו) : (מצודת דוד)

יא טובה חכמה עם נחלה ויתר לראי השמש :

רפ"י טובה חכמה וגו'. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה : ויתר לראי השמש. יתרון היא החכמה לכל הבריות : לראי השמש. הן כל הבריות כדתן הנודר מראי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא צמי שהחמה רואה אותו : (רפ"י)

מצודת דוד טובה חכמה. אם מי מצא בית והון נחלת אבות, מכל מקום החכמה טובה היא אליה, כי בלעדה לא תתקיים נחלתו בידו : **ויתר**. וביותר יש צורך אל החכמה לאלו שהם רואי השמש, רוצה לומר המסתכלים במערכת השמים להוריד מהם השפעה לעצמם, כי אלו אין בידם מאומה וכל בטחונם במערכת השמים לזה צריך חכמה. (וזכר השמש לפי שהיא הגדולה מכולם ופועלת הרבה בתחתונים, ולכן תקרא מלכת השמים מלשון מלכה וכמוש"כ בתחלת הספר) : (מצודת דוד)

יב כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה :

רפ"י כי צל החכמה צל הכסף. כל מי שישנו צל החכמה ישנו צל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיצא : ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמה תחיה בעליה : (רפ"י)

מצודת דוד כי בצל החכמה. החוסה בצל החכמה הוא כאילו יחסה בצל

הכסף, כי לפעמים יוכל האדם לכלכל עצמו די מחסורו עם החכמה כמו בכסף : **ויתרון**. עוד יש יתרון מעלה בדעת החכמה, כי היא תחיה את בעל החכמה, אבל הכסף פעם היא סיבה על מיתת בעליה, כי יעמדו עליו רוצחים לקחת העושר : (מצודת דוד)

[יג] ראה את מעשה האלהים פי מי יוכל לתקן את אשר עָתוּ:

רש"י ראה את מעשה האלהים. היאך הוא מתקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן ללדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק : כי מי יוכל לתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עָתוּ בחייו : (רש"י)

מצודת דוד ראה. הסתכל את מעשה האלהים כמה הם מיושרים ומתוקנים, כי מי מבני האדם יוכל לתקן את הדבר אשר קלקל אותו, אבל המקום ברוך הוא יוכל לתקן את הדבר אשר קלקל בעון הדור. וכמו שאמרו רז"ל בראש השנה אם בעון הדור נגזר על גשמים מועטים ולאחר זה הטיבו מעשיהם מתקן הוא את הקלקול, כי מורידם בזמנם ובמקום היותר צריך ואינו מאבד טפה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עותו**. ענין קלקול : (מצודת ציון)

[יד] ביום טובה היתה בטוב וביום רעה ראה גם את זה לעמת זה עשה האלהים על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה :

רש"י ביום טובה היה בטוב. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה : וביום רעה ראה. כשתצוא הרעה על הרשעים אתה תהיה מן הרואים שנאמר (ישעיה סו) ויאלו ואלו בפגרי האנשים וגו' ולא תהיה מן הנראים והיו דראון לכל בשר : גם את זה לעמת זה. הטובה ושכר פעולתה לעמת הרעה ושכר פעולתה : שלא ימצא האדם אחריו מאומה. להרהר אחריו של הקב"ה : (רש"י)

מצודת דוד **ביום טובה**. ביום בוא טובה בעולם היה בטוב, רוצה לומר קבל את הטובה ותתענג בדשן נפשך : **וביום רעה**. בעת בוא רעה בעולם הסתכל בהרעה להבין על מה באה וקבל אותה למרק את העון : **גם את זה**. רוצה לומר הרעה עצמה שלח המקום, גם עשה אותה לעומת העון, רוצה לומר מדה במדה : **על דברת**. ועשה כזאת בעבור שלא ימצא האדם להרהר אחריו מאומה, כי מגמול העונש ישכיל האדם לדעת את הפשע הדומה לה :

מצודת ציון על דברת. בעבור. כמו על דבר הכסף (בראשית מג יח) : (מצודת ציון)

[טו] אַתְּ הַכֹּל רְאִיתִי בְיָמַי הַבְּלִי יֵשׁ צְדִיק אֲבָד בְּצַדְקוֹ וַיֵּשׁ רָשָׁע מֵאַרְיֵךְ בְּרַעְתּוֹ :

רס"י יֵשׁ לְדִיק אֲוֹבַד לְכַדְקוֹ. אַע"פ שֶׁהוּא אֲוֹבַד עוֹדֵנו עוֹמֵד לְכַדְקוֹ מֵעֵשָׂה בְיוֹסֵף בֶּן פְּנַחֵם הַכֹּהֵן שֶׁעֲלָתָה נִימָא לְרַגְלוֹ קִרְאוּ לְרֹפֵא לְחַתוֹךְ רַגְלוֹ אֲמַר לוֹ כִּשְׂאֵתָה מֵגִיעַ לְחוּט הַסְּעֵרָה הוֹדִיעַנִי וְכֵן עָשָׂה קִרְא לְחוֹנִיאָ בְּנוֹ אֲמַר לוֹ בְּנִי עַד כֵּאֵן הִיִּית חַיִּיב לִיטְפֹל בִּי מִכֵּאֵן וְאֵילֶךְ אֵין אַתָּה חַיִּיב לִיטְפֹל בִּי שְׂאֵין כֵּהֵן מִטְמָא לְאֲבָר מֵן הַחַי מֵאֲבָיו : (רס"י)

מצודת דוד את הכל. כל הדברים המתהוים והנעשים בעולם השגחתי בהם בהתבוננות רב בכל ימי למען דעת תוכן הדברים ועומק הענינים : **בימי הבלי.** כן יקראו ימי האדם, לפי שאינם נצחיים : **יש צדיק.** והנה השכלתי אשר יש צדיק נאבד מן העולם כאשר יחטא מעט, שזהו בעבור רב צדקו, כי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ואילו לא היה צדיק גמור לא היה נענש על זה : **מאריך ברעתו.** מאריך ימי טובה, וזהו בעבור רעתו אשר גברה כי אז יאריך ימי טובה להיות מוטרד מעולם הבא : (מצודת דוד)

[טז] אֵל תְּהִי צְדִיק הַרְבֵּה וְאֵל תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשׁוּמִם :

רס"י אֵל תְּהִי לְדִיק הַרְבֵּה. כְּשֶׁאֲוֹל שְׂדִימָה לִהְיוֹת לְדִיק וְרִיחֵם עַל הַרְשָׁעִים : וְאֵל תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר לְדוֹן ק"ו שֶׁל שְׁטוֹת וּמָה עַל נֶפֶס אַחַת אֲמַרָה תוֹרָה הַבֵּא עֲגֻלָּה עֲרוּפָה וְכו' : (רס"י)

מצודת דוד אל תהי צדיק הרבה. לאסור על עצמך מה שהתירה התורה למען עשות סיג וגדר : **ואל תתחכם יותר.** מאשר גזרה חכמתו יתברך : **למה תשומם.** למה תעשה כזאת לשבת משומם מבלי בוא מי להתחבר עמך בעבור מרבית הפרישות ותהיה מובדל מן האנשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון תשומם. מלשון שממון : (מצודת ציון)

[יז] אֵל תִּרְשָׁע הַרְבֵּה וְאֵל תְּהִי סָכָל לָמָּה תָּמוּת בְּלֹא עֲתָד :

רס"י אל תרשע הרבה. אפי' רשעת מעט אל תוסיף להרשיע [ר*] :
למה תמות בלא עתך. כשאלו שנאמר (ד"ה א י) וימת שאלו צמעלו אשך
מעל בנוז עיר הכהנים ובעמלק : (רס"י)

מצודת דוד אל תרשע הרבה. אם בא לך דבר המחריד, אל תחרד יותר
מדאי ולא תבלבל דעתך : ואל תהי סכל. לבלי הרגיש כלום בדבר המחריד
: למה תמות בלא עתך. למה תעשה כזאת אשר בעבורם תמות בעוד שלא
נשלם ימיד, כי החרד ביותר הנה החרדה ממיתו, ומי שאינו מרגיש כלום
אינו נשמר מדבר המחריד והמות נכון בידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון תרשע. ענין חרדה ובלבול. כמו ובכל אשר יפנה ירשיע (ש"א
יד) : (מצודת ציון)

יח טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך כי ירא אלהים יצא
את כלם :

רס"י טוב אשר תאחז בזה וגו'. אחוז בלדק וברשע אם אמר לך הנביא
הלדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאלו אל יקל
בעיניך לפקפק זו : ילא את כולם. ידי שניהם לקיים הלדק והרשע כהלכתן
:

מצודת דוד טוב וגו'. רוצה לומר להחריד מדבר המחריד : וגם מזה וגו'.
רוצה לומר לאמן הלבב לבל ירגיש הרבה להטריד ביותר : כי ירא
אלהים. מי שהוא ידא אלהים הוא יוצא ידי שניהם מעט להחריד ומעט
לאמץ הלבב, כי החרד ביותר הוא כאלו מסיר בטחוננו מה', ומי שאינו
מרגיש כלום הוא כאלו אינו חושש על גזרת המקום אשר שלח עליו
החרדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תנח. מלשון הנחה ועזיבה : (מצודת ציון)

יט החכמה תעז לקחם מעשרה שליטים אשר היו בעיר :

רס"י החכמה תעוז לחכם. לפי שאמר אל תרשע הרבה אם רשעת מעט
אל תוסף עליו אלא פשפש צמעשך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה
תעוז לחכם שהיא יועלתו לשוב בתשובה : מעשרה שליטים. מלינו ביאשיהו
שהעיד עליו הכתוב (מלכים ב כג) וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' הרי

עמדה לו חכמתו פפפפפ צמעפיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרפיעו ולא
שבו מדרכם : אשר היו בעיר. צירוסלים רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי
מות יהוידע אמליה אחז מנסה אמון יהויקים לדקיהו : (רפ"י)

מצודת דוד **תעוז לחכם.** תתן חוזק אל החכם : **מעשרה.** יותר ממה
שיתחזק האדם במעוז עשרה שליטים אשר היו בעיר למשול בה. (ואמר
מגין עשרה בעבור היותו סך חשבון) : (מצודת דוד)

[כ] פִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא:

רפ"י **כי אדם אין צדיק בארץ.** לפיכך כריך לפפפפ צמעפיו : (רפ"י)

מצודת דוד **כי אדם וגו'.** אין בכל הארץ אדם צדיק בכל דרכיו אשר תמיד
יעשה הטוב ולא יחטא לעולם. והחכמה היא למעוז לחכם כי היא מועצתו
לפשפש במעשיו ולמהר לשוב : (מצודת דוד)

[כא] גַם לְכֹל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְבְּרוּ אֶל תַּתְּנוּ לְבָבְךָ אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע אֶת עֲבָדֶיךָ
מִקְלָדָּךְ :

רפ"י **גט לכל הדברים וגו'.** לפי שנדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוצ
עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים אשר
ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן : אשר לא תשמע את עבדך
מהללך. אין טוב אשר תטה אונך לשמוע את עבדך מהללך. ד"א מעשרה
שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם, שתי עיניו מראין אותו
דברי עבירה, שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים, שתי ידיו שגוזל
וחומס בהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה, ופיו ולבו, ד"א החכמי
תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו, ד"א לחכם זה
אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו, ד"א לחכם זה יוסף
מעשרה שליטים אלו אחיו, ד"א לחכם זה משה עשרה שליטים עשרה
דברים המשמשין את הגוף ע"י מאכל מן פומא לוושטא מן וושטא לכרסא
וכו' כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא נטרך למאכל
ארבעים יום וארבעים לילה, כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב
עליהן מקרא שלאחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה מוסב

על מקראות שלמטון (ס"א ולא ודוק) ועל שלמעלן : (רס"י)

מצודת דוד גם לכל הדברים. רוצה לומר עוד תועיל החכמה אשר גם לכל הדברים אשר ידברו בך מדברי בוז וקלון אל תתן לבך לחשוש בהם, ועל ידי החכמה תפלט דרכך עד אשר לא תשמע את עבדך מקללך, כלומר לא תחשוש בהם כאלו לא שמעת, ועם כי תוכל לקחת נקם מעבדך : (מצודת דוד)

[כב] כִּי גַם פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לְבָדָּה אֲשֶׁר גַּם (את) אֶתָּה קִלְלָתָ אַחֲרַיִם :

מצודת דוד כי גם פעמים רבות. רוצה לומר לא פעם ולא שנים, כי אפילו פעמים רבות ידע לבך וזכרת בדבר אשר גם אתה קללת אחרים, והחכמה תלמדך לחשוב מדוע אם כן ירע לבבי מה שמקללים אותי : (מצודת דוד)

[כג] כֹּל זֶה נִסִּיתִי בְּחִכְמָה אֲמַרְתִּי אֶחְכְּמָה וְהִיא רְחוּקָה מִמְּנִי :

רס"י נסיתי בחכמה. בתורה : אמרתי אחכמה. לדעת את החכמה : והיא רחוקה ממני. ומה היא זו : רחוק מה שהיה. את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית : (רס"י)

מצודת דוד כל זה. כל מה שאמרתי הכל בחנתי בהתחכמות רב : אמרתי אחכמה. רוצה לומר חשבתי להתחכם עוד יותר להשיג הכל, אבל ההשגה ההיא רחוקה היא ממני ואין להשיגה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נסיתי. מלשון נסיון : (מצודת ציון)

[כד] רְחוּקָה מִּה שֶׁהָיָה וְעֵמֶק עֵמֶק מִי וְמִצְאָנּוּ :

רס"י ועמוק עמוק. הוא מי ימלאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור : (רס"י)

מצודת דוד רחוק מה שהיה. הדבר אשר כבר היה רחוק הוא מלהשיגו : ועמוק. רוצה לומר אף דבר ההוא אם דבר עמוק הוא אין להשיגו הואיל והוא עמוק, ומי אם כן יוכל למצוא אותו : (מצודת דוד)

[כה] סְבוּתֵי אֲנִי וְלִבִּי לְדַעַת וְלִתּוֹר וּבִקֵּשׁ חֲכָמָה וְחִשְׁבוֹן וְלְדַעַת רָשַׁע כָּסֵל

רפ"י ועוד סבותי. לדעת ולתור ולזקק חכמת פרשת פרה אדומה וחזון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל. לעמוד על סוף דעתה של מלכותה וסכלות הוללות מעורבב ומשועמם סבה: (רפ"י)

מצודת דוד סבותי אני ולבי. הסיבות פני ומחשבות לבי לדעת ולחפש ולבקש ענין החכמה: וחשבון. רוצה לומר מחשבת בינה להבין דבר מתוך דבר הבא במחשבה ובעיון רב: ולדעת. רוצה לומר מהם להעריך ולדעת גרעון הרשע אשר באדם כסיל, והשטות שיש בהוללות ושיעמום כי אין דבר ניכר אלא מפאת הפכו: (מצודת דוד)

מצודת ציון ולתור. ענין חפוש ובקור: וחשבון. מלשון מחשבה. וכן כי אין מעשה וחשבון (לקמן ט י): כסל. מלשון כסיל: והסכלות. שטות: הוללות. שעמום: (מצודת ציון)

[כז] ומוצא אני מר ממנות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילקד בה:

רפ"י ומואל אני מר ממות. שהיא קשה מעשרה דברים הקשים שנבראו בעולם כדליתא בצבא בתרא בהקותפין ומואל אני מר וקשה ממנה את האשה זו המינות: וחרמים לבה. לשון מכמורת כמו (חבקוק א) יגורו בחרמו יאספכו במכמתו: אסורים ידיה. ומשהחזיקה באלם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות: אסורים. שם דבר של קשורים כמו (שופטים טו) וימסו אסוריו קשריו כן פירשו מנחם: (רפ"י)

מצודת דוד ומוצא אני. כאומר הן בזה הכרתי פחיתות הרשע וכו', ומאד יש להזהר מהם. והנה בהם מצאתי דבר המר יותר מן המות והראוי לבחור במיתה מבזה: את האשה. רוצה לומר וזאת היא האשה המנאפת, אשר היא כלי צדייה לצודד נפשות הנפתים אחריה: וחרמים לבה. לבה היא כמו רשת, כי במחשבת לבה תלכוד אנשים: אסורים ידיה. ידיה המה כמו קשורים, כי כשאוחזת מי אי אפשר להפרד ממנה: טוב וגו'. מי שמצא זכות לפני המקום ימלט ממנה עד לא הוטרף ברוב לקחה: ילקד בה. וכאשר נלכד שוב אי אפשר להפרד ממנה למלט נפשו: (מצודת דוד)

מצודת ציון מצודים. שם כלי מכלי הציידים. וכן במצודה רעה (שם ט יב): וחרמים. רשתות. כמו יגורו בחרמו (חבקוק א טו): אסורים.

קשורים. כמו וימסו אסוריו (שופטים טו יד) : (מצודת ציון)

[כז] רָאָה זֶה מְצָאתִי אֶמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לְמִצְאָ חֶשְׁבוֹן :

רש"י ראה זה מנאיתי אמרה קהלת אחת לאחת למנא חשבון. כל המלות שהלדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוזרים נמנים לפני הקב"ה אחת על אחת עד שמטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה : אמרה קהלת. אמרה קבוצת החכמה ואמרה נפשו המשכלת המקבצת החכמה : קהלת. לשון נקבה הוא וכשהוא אמרו בלשון זכר מוסב על הקובצת והוא שלמה, ובמדרכ מלינו אמר רבי ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים משיחה בלשון נקבה כתוב אחד אומר (תהלים ע) עזרי ומפלט לי וכתוב אחד אומר (שם מ) כי אתה עזרת, כתוב אחד אומר (נחום ב) קול מבשר וכתוב אחד אומר (ישעיה ח) קול מבשרת ליון : (רש"י)

מצודת דוד ראה זה. האמור בסוף המקרא : אמרה קהלת. אמרה נפש של המקבץ הדעות המנגדות. (ואמר כאחר המדבר, וכן דרך המקרא בהרבה מקומות) : אחת לאחת למצוא חשבון. אין למצוא מחשבת בינה כי אם להעריך אחת אל אחת, רוצה לומר להעריך דבר אל הפכו, כי אז יבין וישכיל איזה יכשר : (מצודת דוד)

מצודת ציון אמרה קהלת. תחסר מלת נפש ולזה אמר בלשון נקבה שעל הנפש ידבר וכאילו אמר נפש קהלת. וכן ותכל דוד (ש"א יג לט) : חשבון. מחשבת בינה : (מצודת ציון)

[כח] אֲשֶׁר עוֹד בְּקֶשֶׁה נַפְשִׁי וְלֹא מְצָאתִי אָדָם אֶחָד מֵאֲלֶף מְצָאתִי וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה מְצָאתִי :

רש"י אשר עוד בקשה נפשי. לצד חלה האמורים למעלה שזקשתיים ולא מנאיתים בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מנאיתי כי כולן דעתן קלה עליהן : אדם אחד מאלף מנאיתי. בנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להכליח שראוייה למשנה חלל מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאים מהם לגמרא חלל עשרה ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין מכליח מהם חלל אחד להוראה הרי אחד מאלף : ואשה בכל חלה.

חפילו צאלף לכך אתה לריך להזר צה : (כ"י)

מצודת דוד אשר עוד בקשה נפשי. אשר הרבה בקשה נפשי יותר מן הרגיל למצוא דבר מבלי העריכו אל הפכו ולא יכולתי למצוא : אדם וגו'. מבין אלף אנשים מצאתי אדם אחד ישר והגון אף מבלי העריכו מול הפכו, כי מפאת עצמו היה ניכר שאדם ישר הוא : ואשה בכל אלה. אבל אשה ישרה והגונה מבלי העריכה מול הפכה לא מצאתי בכל אלה הנשים המיוחדות לי שהיו במספר אלף, שרות שבע מאות ופילגשים שלש מאות, כמו שנתבאר במקום אחר. וכאומר מאד קשה למצוא דבר מבלי העריכו מול הפכו, כי אף בין אנשים לא מצאתי מבלי העריכות לבד אחד מבין אלף, ובין הנשים לא מצאתי אף אחת מאלף מבלי העריכות מול הפכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עוד. ענינו הרבה יותר מן הנהוג והרגיל. כמו ויבך על צואריו עוד (בראשית מו כט) : (מצודת ציון)

[כט] לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים :

כ"י לבד ראה זה מצאתי. שצאה לעולם תקלה על ידה : אשר עשה. הקצ"ה את האדם הראשון ישר : והמה. משנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה : נקשו חשבונות רבים. מזימות ומחשבות של חטא כד נדרש במדרש : (כ"י)

מצודת דוד לבד ראה זה מצאתי. הוא מקרא מסורס, והראוי ראה זה לבד מצאתי, רוצה לומר התבונן מה שזה לבד מצאתי דהיינו אדם ישר, אותו לבד מצאתי שישר הוא מבלי העריכו מול הפכו : אשר עשה האלהים. הוא בעבור כי ידעתי אשר האלהים ברא את האדם להיות ישר, רוצה לומר ללכת בדרך הממוצע בענין המדות בכעס ותוגה וחמלה והדומים, מבלי נטות אל הקצה מן הקצוות, ואיש אשר אלה לו ניכר הוא מפאת עצמו. (אבל אשה כזאת לא נמצאה ואינה ניכרת מפאת עצמה כי אם בהעריכה מול הפכה אז נראה בה שהיא ישרה והגונה למולה). והמה. בני אדם הם הם המבקשים מחשבות רבות לנטות פעם אל הקצה האחד, וזהו כשרואה שנטה לבבו אל הקצה האחד אשר חכמים יגידו שאז מהראוי לו לנטות אל הקצה האחר למען יבא על האמצע, כי זהו דרך הישר ובעליו ניכר מפאת עצמו מבלי העריכו מול הפכו : (מצודת דוד)

[א] מי כְּהַחֲכֶם וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דְּבַר חֲכָמַת אָדָם תִּאֲרַר פָּנָיו וְעַז פָּנָיו יִשְׁנָא :

רס"י מי כהחכם. מי בעולם חסוב כאדם חכם : ומי יודע פשר דבר. פשרון של דבר, כמו שמנינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם זיראת שמים נתגלו לו רזי פשרין, מי כמשה עושה פשרים בין ישראל לאזיהם שבשמים : ועוז פניו ישנא. משאר הזריות עד (שמות לד) כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו : (רס"י)

מצודת דוד מי כהחכם. מי בעולם חשוב כאדם חכם : ומי יודע. הכיף של כהחכם משתמש בשתים, כאלו אמר ומי כיודע, רוצה לומר מי בעולם מאושר כאדם יודע פתרון כל דבר. והוא כפל ענין במלות שונות : **תאיר פניו**. כי בעבור החכמה כולם מחבבים אמריו ונשמעין לו, והוא דבר המרחיב לב האדם ומצהיל הפנים : **ועוז פניו**. חוזק מראית פניות נשתנה לשבח משאר בני האדם. והוא כפל ענין במלות שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון פשר. ענין פתרון ופירוש. כמו מפשר חלמיין (דניאל ה יב) : **ועוז**. חוזק : **ישנא**. מלשון השתנות : (מצודת ציון)

[ב] אָנִי פִּי מְלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דְּבַרְת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים :

רס"י אני פי מלך שמור. לפיכך אני כריך ונכון לשמור פי מלכו של עולם שהיא הטובה שכולן : ועל דברת שבועת אלהים. שנסבענו לו בחורב לשמור מצותיו, ד"א אני נכון לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגולגליות וארנוניות, ועל דברת שבועת אלהים, ובלבד שלא יעזירונו את השבועה שנסבענו למקום, ועל דברת, ואכל דברת שבועת אלהי אשמור פי המלכים, כן מנינו בחנניה מיסאל ועזריה שאמרו לנבוכדנצר (דניאל ג) לך אמרין מלכא נבוכדנצר לא השחין אנחנו על הדא פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכדנצר ואם נבוכדנצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנא שאת

אומר עלנא לעבוד עבודה זרה נכודנא את ולא מלך ואת וכלבא שוין :
(רס"י)

מצודת דוד אני פי מלך שמור. הוא מקרא קצר, וכאלו אמר אני מזהירך ומלמדך פי מלך שמור לבל תמרה אמרי פיו : ועל דברת. אבל כשמצותו היה אצל דבר השבועה שהשבענו האלהים, רוצה לומר שלא יהיה הפך מצות המקום אשר עליהם נשבענו לו בחורב לעשותם ולקיימם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ועל. ואצל. כמו והחונים עליו (במדבר ב יב) : דברת. מלשון דבור : (מצודת ציון)

ג אל תבְּהִיל מִפְּנֵי תִלְךְ אֶל תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע פִּי כָּל אֲשֶׁר יִחַפֵּץ יַעֲשֶׂה :

רס"י אל תבהל מפניו תלך. אל תהי נבהל לומר שתלך ותזרח מפניו למקום שאינו שליט שם שכל מקום הוא שליט : ואל תעמוד בדבר רע. אל תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים : כי כל אשר יחפוץ. להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות : (רס"י)

מצודת דוד אל תבהל. אל תהיה נבהל לומר שתלך ותברח מפניו לבל ישיגך לעשות עמך רעה, אני מזהירך אל תעמוד בענין רע להמרות פי מלך בבטחון זה, כי כל מה שיחפוץ המלך יעשה, ואם יחפוץ ברעתך ישיגך במקום שברחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון בדבר רע. בענין רע : (מצודת ציון)

ד בְּאֲשֶׁר דָּבַר מְלֶכְךָ שְׁלֹטוֹן וּמִי יֹאמֶר לוֹ מֶה תַּעֲשֶׂה :

רס"י באשר דבר מלך שלטון. בשביל אשר דבר הקב"ה מושל הוא ומי יאמר לו מה תעשה, ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואך : (רס"י)

מצודת דוד באשר. בעבור אשר דבר מצות מלך הוא מושל בכל מקום ולא נמצא מי שימחה בידו לומר לו למה תעשה כזאת, וקשה אם כן להנצל מידו : (מצודת דוד)

זח שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דְּבַר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם :

רס"י ועת ומשפט ידע לב חכם. החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפטי יש לפני הקב"ה שסופו להפרע מהם, משפט יוסטי"ל לא בלעז והיא הפורענות : (רס"י)

מצודת דוד ועת ומשפט. רוצה לומר אם אמנם אין לשמוע לעבור על אחת ממצות ה' אין כל העתים שוות, כי יש עת שהשעה צריכה לכך לעבור על המצוה למען שמוע דבר המלך לעשות גדר ומשמרת, וכן יש דבר מנהג המלכות הגוזר על כל אנשי המדינה, שמהראוי לשמוע לה ואם היא לעבור על המצות, כי דינא דמלכותא דינא : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומשפט. ענין מנהג. כמו ומשפט הכהנים (ש"א ב יג) : (מצודת ציון)

זט כִּי לְכָל חֶפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי רַעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו :

רס"י כי לכל חפץ יש עת ומשפט כי רעת האדם רבה עליו. כאשר רבה רעת האדם ושאתו גדושה אז באה פקודתו, וכי משמש בלשון כאשר כמו (שמות יח) כי יהיה להם דבר בא אליו : (רס"י)

מצודת ציון כי. כאשר : רעת. ענינו מחשבה. כמו בנתה לרעי (תהלים קלט ב) : רבה. גדולה : (מצודת ציון)

צז כִּי אֵינְנוּ יוֹדְעֵי מַה שְׁיִהְיֶה כִּי פֶּאֶשֶׁר יִהְיֶה מִי יִגִּיד לוֹ :

רס"י כי איננו יודעי מה שיהיה. כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב"ה להביאו במשפט ואוי לו בכך : כי כאשר יהיה. הפורענות מי יגיד לו להמלך זו וליטול זו ענה וליטול רשות כי פתע פתאום יבואנו : (רס"י)

מצודת דוד כי איננו יודעי. רוצה לומר כי בתחלת המחשבה אין האדם יודע להשכיל מה שיהיה לאחרונה למען דעת ממנו העת והמשפט : כי כאשר יהיה. רוצה לומר ואף אם ישכיל מה בתחלת המחשבה מדבר שיהיה לאחרונה זהו דרך כלל אבל מי יגיד לו פרטי הדברים כאשר יהיו באמת

בעת היותן כי מחשבת הלב לא תגיד כל זה לאדם בתחלת המחשבה כי אם אחר העמקת המחשבה בעיון רב, אז ישכיל ויבין את כל אלה, ולפיהן יוכל לדעת העת והמשפט : (מצודת דוד)

[ח] אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות ואין משלחת במלקמה ולא ימלט רשע את בעליו :

רפ"י אין אדם שליט ברוח. ברוחו ויכרו של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא יטלנו מלאך המות : ואין שלטון. של שום מלך ניכר ביום מותו בכל מקום אתה מולא והמלך דוד וביום מותו (מלכים א' 3) ויקרבו ימי דוד למות לא הוזכר מלכות כאן : ואין משלחת במלחמה. זו לאמר אשלח בני או עבדי במקומי : (רפ"י)

מצודת דוד שליט ברוח. איננו מושל על רצון שליח המקום הבא ליטול את הנשמה, כי לא יוכל לבטל את רצונו לכלוא את הנשמה בתוך הגוף לבל יוכל לקחתה : ואין שלטון. אין הממשלה מועלת ביום המות להנצל על ידה מן המיתה : ואין משלחת במלחמה. הנשק המוכן בעת המלחמה אין מועיל להציל מן המות : ולא ימלט רשע. החרדה והבלבול מה שבעל זרוע מחריד ומבלבל את העומד עליו, החרדה ההיא לא ימלט את בעליו מיד שליח המקום הבא לקחת את הנפש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברוח. ברצון : לכלוא. מלשון בית הכלא ומאסר : הרוח. ענינו נשמת רוח האדם : משלחת. ענינו נשק וכלי זיין. כמו ויעש שלח לרוב (דהיי"ב לב ה) : רשע. ענינו חרדה ובלבול. כמו ובכל אשר יפנה ירשיע (ש"א יד מז) : (מצודת ציון)

[ט] את כל זה ראיתי ונתון את לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש עת אשר שלט האדם באדם לרע לו :

רפ"י את כל זה ראיתי. האמור למעלה : ונתון את לבי לכל מעשה. וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו נהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו (במדבר כד) ואחריתו עדי אובד כך פרעה כן נבוכדנצר וכן סנחריב : (רפ"י)

מצודת דוד את כל זה. האמור למטה כל המעשה אשר נעשה, ראיתי בעיני ושמתי לבי עליהם להבינם : תחת השמש. רוצה לומר בזה העולם : עת. והנה ראיתי והבנתי אשר הזמן היא שבני האדם שולטים זה על זה

לעשות רעה זה לזה, על כי היכולת נתון ביד הרוצה להרע אל הזולת :
(מצודת דוד)

יג וּבְכֹן רְאִיתִי רְשָׁעִים קְבָרִים וּבָאוּ וּמִמְקוֹם קְדוֹשׁ יִהְיֶיכוּ וַיִּשְׁתַּכְּחוּ בְּעִיר
אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ גַם זֶה הַבַּל :

רש"י ובכן. ואז : ראיתי רשעים קבורים. בנבואה זו ראיתי רשעים קבורים שהיו ראויים להטמן בעפר שהיו נבזי' בין שאר אומות שנאמר עליהם (ישעיה כג) זה העם לא היה ושלטו בציתו של הקב"ה שהוא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתכחים בעירם אשר כך וכך עשו בציתו של מקום אל תקרי וישתכחו אללא וישתכחו, כך דרשוהו רז"ל ולעניין השכחה כך נדרש באגדה וסופו שישתכח שםם וזכרם מן העיר עלמה אשר כן עשו זה שנאמר (יואל 7) וקצאתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שניאלו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר (תהלים עג) ה' בעיר כלננס ותבזה : גם זה. אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הצריות שאין הקב"ה ממהר להפרע בעושי הרעה והצריות סבורים אין דין ואין דיין : (רש"י)

מצודת דוד ובכן ראיתי. ואז ראיתי בנופלים רשעים שהיו בשפל המצב, ובני אדם חשבו שלא יוסיפו עוד לקום לחזור לקדמותן כאלו כבר היו קבורים בארץ : ובאו. ואחר כך כאלו חזרו ובאו מקברם וישבו לקדמותן : וממקום קדוש יהלכו. והצדיקים המתהלכים ממקום קדוש אשר כל דרכם מקדושה לקדושה : וישתכחו בעיר. והם כאשר נפלו לא קמו עוד ונשתכחו מן הלב בהעיר עצמה אשר עשו בה האמת והראוי : גם זה הבל. רוצה לומר אף שבזה יש מה מן התועלת, כי בהיות כן יש שכר הרבה לאוחז במעשי הצדק, בראות תקומת הרשעים אחרי נפלים ואבדן הצדיקים הנה עם כל זה להבל יחשב, וכמו שמפרש במקרא שלאחריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובכן. ואז. כמו ובכן אבוא אל המלך (אסתר ד טז) : וישתכחו. מלשון שכחה : כן. ענינו אמת וראוי. כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז ז) : (מצודת ציון)

יא אֲשֶׁר אֵין נַעֲשֶׂה פְתָגָם מַעֲשֵׂה הַרְעָה מְהֵרָה עַל כֵּן מֵלֵא לֵב בְּנֵי הָאָדָם
בְּהֵם לַעֲשׂוֹת רָע :

רש"י אשר אין נעשה פתגם. משפט מעשה הרעה מהרה. שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סבורים אין דין ומלא לזם בקרבם

מצודת דוד אשר אין נעשה. עתה יפרש למה נחשב להבל ואמר כי בעבור שלא נעשה מהרה כי עודו חי לא נעשה בו דבר תשלום גמול מעשה הרעה, לזה נתמלא מחשבת לב בני האדם בקרבם לעשות רע בחושבם שאין השגחה ואין דין : (מצודת דוד)

מצודת ציון פתגם. ענינו כמו דבר. וכן ונשמע פתגם המלך (אסתר א כ) : (מצודת ציון)

[יב] אֲשֶׁר חָטָא עֲשֵׂה רַע מֵאֵת וּמֵאַרְיֵךְ לוֹ כִּי גַם יוֹדַע אֲנִי אֲשֶׁר יְהִי טוֹב לִירְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירָאוּ מִלְּפָנָיו :

כ"ז אֲשֶׁר חוֹטֵא וְגו'. לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפי וריבואות ומאריך לו הקב"ה ואינו נפרע ממנו : מאת. מקרא קלר ודבוק לפניו לומר מאת ימים מאת שנים מאת אלף וכן (ישעי' כא) ושכורת מקרא קלר וחסר שכורת כעס ולא מיין כשאר שכרות : כי גם יודע אני. כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעים ולהיות הפרש בין לדיקים לרשעים יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב, וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר איננו ירא לפני האלהים : (כ"ז)

מצודת דוד אשר חוטא. גם בעבור כי יראו אשר חוטא אחד שולט ועושה רע למאה אנשים והאלהים מאריך לו אף ואינו משלם לו גמול, והרשע כזה המאבד נפשות רבות לא יתכן כל כך בעיני הבריות שהמקום יאריך לו אף וכאשר התלונן איוב באמרו מעיר מתים ינאקו וגו' : כי גם יודע אני. כאומר לא יחשוב מי, שאני כאחד מהם שבעבור זה גם לבי בקרבי מלאה לעשות רע, כי לא כן הוא, כי כמו שהמשכילים המבינים דרכי ה' יודעים אמתת הדבר, כן גם אני יודע אשר בעולם הנצחי יהיה טוב רק ליראי האלהים ובגמול אשר ייראו מלפניו : (מצודת דוד)

[יג] וְטוֹב לֹא יְהִי לְרָשָׁע וְלֹא יֵאָרֵךְ יָמָיו כִּי אֲשֶׁר אֵינְנוּ יִרְאֵי מִלְּפָנָיו אֱלֹהִים :

מצודת דוד וטוב לא יהיה לרשע. בעולם הנצחי לא יהיה טוב לרשע ומהר יוכרת נפשו ולא יאריך שם ימים, ויהיה כצל הזה שאינו מאריך להיות במקום אחד כי מהר ינטה ממקומו על ידי נטיית השמש : אשר איננו. זה יהיה לו בגמול אשר איננו ירא מלפני אלהים : (מצודת דוד)

[יד] יֵשׁ הַבֵּל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מִגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים וַיֵּשׁ רְשָׁעִים שְׂמֹגִיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אֲמַרְתִּי שְׂגָם
הַבֵּל :
זֶה

רס"י יֵשׁ הַבֵּל. דבר המזהיל את הזריות : אשר יש צדיקים. שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותינו דרשו לכל אחר במסכת הוריות ואינו מיושזב לי על שיטות דבור שסיים החכם לומר שגם זה **הבֵּל** : **הבֵּל** (רס"י)

מצודת דוד על הארץ. בזה העולם : כמעשה הרשעים. מה שהיה ראוי להגיע אל הרשעים על מעשיהם : **כמעשה הצדיקים.** מה שהיה ראוי להגיע אל הצדיקים על מעשיהם : **אמרתי שגם זה הבֵּל.** רוצה לומר אף כי אם רק מעט מן הזמן מגיע טובה אל הרשעים ורעה אל הצדיקים. ויש בזה מה מן התועלת, כי אם היה מגיע טובה לצדיקים ורעה לרשעים בכל זמן, היה כמעט בטל הבחירה, כי היה כאלו האדם מוכרח במעשה הצדק בעבור עונש הרשע וגמול הצדק והיה אם כן שכר הצדיק כמעט קט עם כל זה גם זה להבל יחשב כי על כל פנים בזמן,, ההוא כל מעשה הצדק המה רפויים ביד האנשים בראותם אז טובת הרשעים ורעת הצדיקים : **מצודת דוד**

[טו] וְשִׁבְחֹתַי אֲנִי אֶת הַשְּׂמֹחָה אֲשֶׁר אֵין טוֹב לְאָדָם תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי אִם לְאָכּוֹל וְלִשְׂתוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא יִלְוֵנוּ בְּעַמְלוֹ יָמֵי חַיָּו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ :

רס"י את השמחה. שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודים ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבות הון בנשך ומרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונא' ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שטוף אחרי הנשים להרהר אחרי אשת איש : לאכול ולשתות. ממה שחנן לו הקב"ה ולשמח בחלקו, ומדרכ אגדה כל אכילה ושתיה שצקהלת אינה אלא תלמוד תורה כענין שנאמר (ישעיה כח) לכו שזרו ואכלו וגו' : והוא ילונו. יתחזר עמו כעניין שנאמר (סם נח) והלך לפניך כדקד : ימי חייו אשר נתן לו האלהים. יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו

האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילוונו בעמלו : (כ"ז)

מצודת דוד **ושבחתי אני את השמחה**. משבח אני את ענין השמחה, אשר אין טוב לאדם בעולם כי אם לאכול ולשתות כאות נפשו : **לשמוח**. על ידי כי האכילה והשתיה מביאים את השמחה : **והוא**. השמחה יתחבר עמו בעת יעמול לבל יצטער הרבה בטורח העמל : **ימי חייו**. השמחה יתחבר עמו בעמלו בכל ימי חייו אשר נתן לו האלהים לחיות בזה העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ילונו**. ענין התחברות. כמו גם אשור נלוה עמם (תהלים פג ט) : (מצודת ציון)

[טז] **כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת לְבִי לְדַעַת חִכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת הָעֲנָנוֹ אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שָׁנָה בְּעֵינָיו אֵינְנו רֹאֶה :**

כ"ז **כאשר נתתי את לבי**. אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן (בראשית לו) כמו כאשר בא יוסף כאשר (ס' מג) כלו לאכול וגומר אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגומר, אז וראיתי כל מעשה האלהים : **שנה בעיניו איננו רואה**. הרשע הסטוף אחר הממון והעריות : (כ"ז)

מצודת דוד **כאשר**. מוסב למעלה לומר מתי שבחתי את השמחה, ואמר כאשר שמתתי את לבי לדעת חכמה ולהתבונן בה ולראות במוחש דבר הנעשה, למען השכיל מהם הנהגת האדם : **כי גם**. כל כך חשבה לבי הרבה מחשבות, עד כי נדדה שנתי מעיני ביום ובלילה : **בעיניו איננו רואה**. מוסב על הלב, רוצה לומר עיני ולבי. ואמר בדרך שאלה והוא ענין מליצה : (מצודת דוד)

[יז] **וְרִאִיתִי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לְמַצּוֹא אֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם בְּשֵׁל אֲשֶׁר יַעֲמַל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמָּצֵא וְגַם אִם יֵאמֶר הַחֶכֶם לְדַעַת לֹא יוּכַל לְמַצּוֹ :**

כ"ח **את כל מעשה האלהים**. שמסר לזכרונות : כי לא יוכל האדם למצוא וגו' אין הזכרונות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקב"ה מה שזכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מכליחים ודיוקים יורדים : **בשל אשר יעמול האדם לבקש**. בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש

ולמלא את סוף המדה ואינן יכולין : וגם אם יאמר החכם. שהוא יודע לא
יוכל שהרי מרע"ה לא עמד על הדבר באומרו (קמות לג) הודיעני נא את
לרכיך :

מצודת דוד וראיתי. אז הסתכלתי והתבוננתי את כל מעשה האלהים,
והשכלתי אשר לא יוכל האדם למצוא ולדעת אמתת המעשה הנעשה בזה
העולם : **בשל.** בעבור אשר אם יעמול האדם לבקש ולדעת לא יוכל
למצוא : **וגם.** ואפילו אם חכם לבב יחשוב לדעת, לא יוכל למצוא עם רוב
חכמתו. ומוסב למעלה לומר כאשר שמתתי לבי לדעת חכמה וראיתי את
זה אז שבחתי את השמחה, הואיל ובענין זולתו יעמול האדם ולא ישיג
תוחלתו :

מצודת ציון בשל. ענינו כמו בעבור וכן בשלי הסער הגדול (יונה א יב) :
(מצודת ציון)

קהלת פרק ט

א כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה אשר הצדיקים והחכמים
ועבדיהם ביד האלהים גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם הכל לפניהם :

כ"י ולבור ולזכר : את כל זה. זיכרתי והזכרתי, אשר הצדיקים
והחכמים ועבדיהם זיד האלהים, הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיבם
באחריתם : **ועבדיהם.** הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם : **גם**
אהבה גם שנאה. אין יודעין שאר הזכרונות ואין מכירין לתת לב זמה יאהבו
למקום וזמה הם שנואים : **הכל לפניהם.** לפני הצדיקים והחכמים : (כ"י)

מצודת דוד כי את כל זה. האמור למעלה שמתתי אל לבי, ולברר ממנו את
כל זה אשר הצדיקים והחכמים עצמם ומעשיהם אשר יעשו הכל המה
ביד האלהים, והם אינם שולטים לא בעצמם ולא במעשיהם : **גם אהבה.**
אפילו האהבה שאוהבים את מי, גם השנאה ששונאים את מי, אין האדם
יודע מהו הסיבה : **הכל לפניהם.** כל אלה נגזר מן השמים לפני בואם :
(מצודת דוד)

מצודת ציון ולבור ולברר. מעשיהם. כמו לכן יכיר מעבדיהם

(איוב לד (כה) : (מצודת ציון)

[ב] הכל פֶּאֶשֶׁר לְכָל מְקַרְהָ אֶחָד לְצַדִּיק וְלָרָשָׁע לְטוֹב וְלְטָהוֹר וְלְטָמֵא וּלְזָבַח וְלְאֶשֶׁר אֵינְנוּ זָבַח פְּטוֹב פַּחֲטָא הַנְּשָׁבַע פֶּאֶשֶׁר שְׁבוּעָה יָרָא :

רס"י הכל כאשר לכל. הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם ססוף דבר לתת לכל איש כדרכיו : מקרה אחד. ויודעים ססוף הכל אשר לדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואף על פי כן בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים איך הפרש ביניהם לעולם הבא : לדיק. כגון נח : לרשע. פרעה נכה זה נללע וזה נללע : לטוב. זה משה : לטהור. זה אהרן : ולטמא. אלו מרגלים, אלו אמרו שזחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם : ולזבח. זה יאשיהו שנאמר (ד"ה ב לז) ויזבח יאשיהו : ולאשר איננו זבח. זה אחאז שביטל את ישראל מעלות לרגל זה מת בחלים וזה מת בחלים : כטוב. זה דוד : כחוטא. זה נבוכדנאצר, זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה : הנשבע. זה לדיקו שנסבע לשקר שנאמר (ד"ה ב לז) גם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו וגומר : כאשר שבועה ירא. זה שמשון שנאמר (סופטים יג) ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים, על כן : (רס"י)

מצודת דוד הכל כאשר לכל. הכל יבוא להם כמו שיבוא לכל. וחוזר ומפרש מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו' : לטוב. המטיב עם הבריות : ולטהור. המחשב בדברי קדושה : ולטמא. המחשב בדברים מגונים וקלות ראש : ולזבח. קרבנות לשמים : כטוב כחוטא. בענין המקרה כמו הטוב כן הוא החוטא, וכמו החוטא כן הוא הטוב : הנשבע. הרגיל בשבועה ולא יחשוש פן לא יוכל לקיימה : כאשר שבועה ירא. החדל מן השבועה, כי ירא פן לא יוכל לקיימה : (מצודת דוד)

מצודת ציון כטוב כחוטא. בא בשתי כפי"ן ויורה על דמיון גמור. וכן כעמי כעמד (מ"א כב ד) : (מצודת ציון)

[ג] זֶה רָע בְּכָל אֶשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ פִּי מְקַרְהָ אֶחָד לְכָל וְגַם לֵב בְּנֵי הָאָדָם מְלֵא רָע וְהוֹלִלּוֹת בְּלִבָּבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֵל הַמֵּתִים :

רפ"י לֹבֵן בְּנֵי הָאָדָם מֵלֹא רַע. שְׂאוֹמְרִים אֵין דִּין פּוֹרְעָנוֹת לְרַשָּׁעִים אֵין הַכֹּל אֲלֹא לְפִי הַמִּקְרָה פְּעָמִים לְלִדְיָק וּפְעָמִים לְרַשָּׁע : וְאַחֲרָיו אֵל הַמֵּתִים. וְסוֹפֵן יוֹרְדִים לְגִיהֶנֶם :

מצודת דוד **זה רע וגו'.** רוצה לומר בכל מה שנעשה בעולם אין דבר רע וקשה כזה אשר מקרה אחד יקרה לכל בני האדם : **וגם.** בעבור זה גם לב בני האדם מלא מחשבת רע לחשוב שאין השגחה ואין משפט : **והוללות.** בכל ימי חייהם יש בלבבם שיעמום וערבוב הדעת : **ואחריו.** אחר השיעמום יורדים אל המתים, רוצה לומר לא הלכה מהם השיעמום עד כי מתו ושכבו בקבר עם המתים, ואבד אם כן סברם ותוחלתם : (מצודת דוד)

[ד] כִּי מִי אֲשֶׁר (יבחר) יִחַבֵּר אֶל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ בְּטָחוֹן כִּי לְקָלֵב חֵי הוּא טוֹב מִן הָאָרֶיזָה הַמֵּת :

רפ"י כִּי מִי אֲשֶׁר יִבְחַר. אֵל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ בְּטָחוֹן. כִּי בַעֲוֹדוֹ בְּחַיִּים אֲפִילוֹ הוּא רַשָּׁע וְנִתְחַבֵּר לְרַשָּׁעִים כְּמוֹ שְׂנֵאֲמַר אֵל כָּל הַחַיִּים אֲפִילוֹ לְרַשָּׁעִים יֵשׁ בְּטָחוֹן שְׂמֵחַ יָסוּב לְפָנָיו מוֹתוֹ : כִּי לְכָלֵב חֵי הוּא טוֹב מִן הָאָרֶיזָה הַמֵּת. וְשִׁנְיָהֶם רַשָּׁעִים. טוֹב הֵי לֹ לְנִבְזָרֵאֲדָן שְׁהִיָּה עֲבַד רַשָּׁע וְנִתְגַּיֵּיר שְׁלֹא הַקְּדִימָתוֹ מִיָּתָה מְנֻבְכְּדֵנֵאֲלָר רְבוּ שְׁנִקְרָא אֲרִיָּה שְׂנֵאֲמַר (יִרְמִיָּה 7) עֲלֵה אֲרִיָּה מִסּוּבְּכֹו וּמֵת בְּרַשָּׁעוֹ בְּגִיהֶנֶם וְעֲבַדוּ בְּגֵן עֵדֶן, וְרַבּוֹתֵינוּ דְרָשׁוּ לְעֵנִין מִחֲתָכִין אֵת הַגְּבִילָה לְפָנָיו הַכְּלָבִים בְּשַׁבַּת וּמֵת הַמוֹטֵל בְּחַמָּה אֲסוּר לְטַלְטְלוֹ אֲלֹא אִם כֵּן הַנִּיחוֹ עֲלֵיו תִּינוּק אֹו כִּכְר : (רפ"י)

מצודת דוד **כי מי.** מבני האדם ואפילו הוא רשע וחוטא : **אשר יבחר.** אשר יתחבר עצמו אל כל החיים, ואפילו גם המה רשעים, מכל מקום כשעוד הוא חי יש לו בטחון לרשת עולם הבא אולי ישים על לבו וישוב לפני מותו : **כי לכלב חי.** על הכלב החי יאמר שהוא טוב יותר מן האריה המת, וכאומר כן הוא בבני אדם שהחי יותר טוב מן המת הואיל ולחי יש בטחון : (מצודת דוד)

[ה] כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שְׂיִמְתּוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין עוֹד לָהֶם שְׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זְכָרָם :

רפ"י כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שִׁמּוֹתוֹ. וְאוּלַי יָסוּבוּ אֵל לְבַס יוֹם הַמִּיתָה וְיָסוּבוּ

מדרכם אצל משמתו אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שֵׁכר פעולה
שֵׁיעָסוּ מִן הַמִּיתָה וְאֵילֶךְ אֲלֵהֶם מִי שֵׁטְרַח בְּעֶרְבַּ שְׂבַת יֹאכֵל בְּשַׁבַּת : (רש"י)

מצודת דוד **יודעים שימותו**. ומתפחדים אם כן מן הדין ומתחרטים על
פשעם : **אינם יודעים מאומה**. רוצה לומר אין להם מה לדעת ואין תועלת
בידיעה, כי אחר המיתה אין מועיל חרטה : **ואין עוד להם שכר**. אין
מקום לעשות עוד מצות לקבל שכר פעולה : **כי נשכח זכרם**. אלא נשכח
זכרם, כי כשהאדם חי ומתחרט על פשעו או עושה מצוה נזכר אז לטובה
מה שאין כן המתים : (מצודת דוד)

10 גַּם אֶהְבֶּתֶם גַּם שְׁנֵאתֶם גַּם קִנְאתֶם כְּבָר אֶבְדָּה וְחִלַּק אֵין לָהֶם עוֹד
לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַחַת הַשָּׁמַיִם :

רש"י **גם אהבתם**. שֵׁהֲבִיאוּ פְתִי וְלֹאֵן : **גם שנאתם**. שֵׁשְׁנֵאוּ דַעַת : **גם**
קנאתם. שֵׁהֲקִנְיֵאוּ לְהַקְבִּי'ה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם : **וחלק אין להם וגו'**. בכל אשר
נַעֲשֶׂה וְגו'. לֹא הוֹעִיל לָהֶם זְכוּת בֵּן וְבַת לְאוֹתָן רַשְׁעִים שֶׁעֲבָדוּ ע"א וְאֵין
לָהֶם כַּפְרָה לְאַחַר מִיתָה : (רש"י)

מצודת דוד **גם אהבתם וגו' כבר אבדה**. רוצה לומר מעתה אין תועלת במה
שיאהבו דעת וישנאו רשע ויקנא קנאת המקום להתקצף על עוברי רצונו
: **וחלק וגו'**. מעתה ועד עולם אין להם עוד חלק בכל הדבר אשר נעשה
בזה העולם : (מצודת דוד)

11 לֶךְ אֶכֶל בְּשִׂמְחָה לְחֻמֶּךָ וְשִׂתָּה בְּלֵב טוֹב יִינֶךָ פִּי כְבֹר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת
מַעֲשֵׂיךָ :

רש"י **לך אכול בשמחה**. אצל אתה הלדיק שכבר לכה הקב"ה מעשך
הטובים ותזכה לעולם הבא **לך אכול בשמחה** : (רש"י)

מצודת דוד **לך אכול**. רוצה לומר אין מהראוי לך להצטער ולסגף כי לך
אכול וגו' : **כי כבר רצה**. רוצה לומר וזהו אם כבר רצה האלהים את
מעשך על ידי שעשית הטוב והישר ומעשך רצויים לפני המקום אז
תתענג ותשמח : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לך**. הוא ענין זרוז : **כי**. אם : (מצודת ציון)

[ח] בְּכֹל יַעַת יִהְיוּ בְּגִדֵיךָ לְבָנִים וְשָׁמֶן עַל רֹאשְׁךָ אֶל יַחְסָר:

רפ"י **זכל עת יהיו בגדיך לבנים.** התקן עכמך זכל עעה זמעעה טוז עאס תמות היום תכנס זשלוס, ומשל שלמה החכס את הדזר לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אס חכס הוא או פקה מיד מכזס כסותו ורוחז וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל עעה זגדיו לבנים והוא רחוז וסך כך דרשוהו רזותינו זמסכת עזת : (רפ"י)

מצודת דוד **בכל עת.** גם תתענג במלבוש נקי, ובכל עת יהיו בגדיך לבנים ונקיים, ועל ראשך לא יחסר השמן, כי בכל עת תסוך ראשך בשמן למען התענג : (מצודת דוד)

[ט] רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְּ כֹּל יְמֵי חַיֵּי הַבְּלָדָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כֹּל יְמֵי הַבְּלָדָה כִּי הוּא חֵלְקֶךָ בְּחַיִּים וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ :

רפ"י **ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלדה אשר נתן לך תחת השמש** להתפרנס ממנו עם ת"ת אשר זידך : כי הוא חלקך זחיים. אס עשית כן יהיה חלקך זה חיים זעה"ז להתפרנס מן האומנות זזעה"ז זיגיעת עניהם מסכת עון : (רפ"י)

מצודת דוד **ראה חיים.** עכשיו אמר דרך כלל ראה שיהא חייך חיים, רוצה לומר להתענג בטוב, כי חיי צער לא יקרא חיים : עם אשה. גם אתה תתענג גם האשה אשר אהבת לקחת לך לאשה, לא תהיה עינה צרה בך. לכן עמה תתענג כל ימי חיי ההבל אשר קצב ונתן לך המקום לחיות בעולם (וקורא לימי חיי האדם ימי חיי הבל לפי שאינם נזחיים). או רוצה לומר שב בשלוס עם אשתך שתהא חייך חיים, כי חיי מריבה לא יקראו חיים : כל ימי הבלך. כן תתנהג כל ימי הבלך : כי הוא. הדבר הזה לבד הוא חלקך בימי החיים ולא יותר : **ובעמלך.** בכל העמל והטורח שאתה עמל בזה העולם, אין לך בהם חלק רק זה לבד : (מצודת דוד)

[י] כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכַחַךְ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֲשָׁבוֹן וְדַעַת וְחֻכְמָה בְּשֵׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה : (ס)

רפ"י **כל אשר תמצא ידך לעשות.** רלון קונך זעור עאתה זכחך עשה : כי אין מעשה וגו'. זשאל. לזכותך מסתמות ואס עשית כן אין לך שום

השבון בשאול שתדאג ממנו, וכן המקרא מסורס, כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון ללדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך נדרש במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין : (רש"י)

מצודת דוד כל אשר וגו'. עודך חי עשה כל אשר תשיג ידך לעשות בכחך, הן מעשה המצות הן מעשה התענוגים : כי אין מעשה וגו' בשאול. כי כשתהיה בקבר אין שם מעשה התענוג ומחשבת בינה ודעת חכמה : אשר אתה הולך שמה. לפי שבכל עת מתקרב יום המיתה לבוא אל הקבר, לזה אמר אשר אתה הולך שמה, באלו הולך להתקרב אל הקבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון תמצא. תשיג ותוכל : וחשבון. מחשבת בינה : בשאול. בקבר : (מצודת ציון)

[יא] שְׁבַתִּי וְרָאָה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי לֹא לְקָלִים הַמְרוֹץ וְלֹא לְגִבּוֹרִים הַמְלַחֲמָה וְגַם לֹא לְחַכְמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לְנִבְנִים עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי עֵת וְפָגַע יְקָרָה אֶת כָּל־ם :

רש"י שבתתי וראה. כמו זכר. ווי"דונט בלע"ז : לא לקלים המרוץ. לא עמדה לעשאל קלותו משהגיע פקודתו : ולא לגבורים המלחמה. לא עמדה לאצנר גבורתו משהגיע יומו : וגם לא לחכמים לחם. כגון אני שהיה לחמי ליום (מלכים א' 7) ששים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה : וגם לא לנבונים עושר. כגון איוב בתחלה (איוב א') ויהי מקנהו וגומר כשצאה שעתו אמר (שם יט) חנוני אתם ריעי : ולא ליודעים חן. הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מלא חן בתפלתו שיכנס לארץ : כי עת ופגע. כמשמעו, ד"א כי עת יקרה אותם והפגיעה והתחינה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו : (רש"י)

מצודת דוד שבתתי וראה. חזרתתי וראיתי בעולם אשר הרדיפה לא הועילה לקלי המרוץ, כי לא נמלטו בנוסם מפני הרודף : ולא לגבורים המלחמה. הגבורה לא הועילה לגבורים להיות להם נצחון המלחמה : לא לחכמים לחם. לא הועיל החכמה לחכמים להשיג לחם מאכלם : לא לנבונים עושר. התבונה לא הועילה לנבונים להשיג העושר : לא ליודעים חן. הידיעה לא הועילה אל היודעים ידיעות רבות מוחלפות למצוא על ידם חן בעיני הבריות : כי עת ופגע. עת רעה ופגיעות מות יקרה את כולם הקלים והגבורים וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון כי. אשר : **המרוץ.** מלשון ריצה ורדיפה : **ופגע.** ענינו מכת מות. כמו גש פגע בו (ש"ב א טו) : **יקרה.** מלשון מקרה : (מצודת ציון)

[יב] כי גם לא ידע האדם את עתו פדגים שפאחזים במצודה רעה וכפריים האחזות בפח פהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם :

רפ"י כדגים שנאחזים במלודה. כדגים גדולים שנאחזים במלודה גרועה וחלוש' ופירשו רבותינו היא חכה שאינה אלא כמין מחט ודג גדול נלכד זה : כהם יוקשים בני האדם. במכשול קטן וחלש כמו המלודה הרעה והפח נכסלים בני אדם צעת פקודת רעתם כשזא עתם ליפול הרעה עליהם פתאום במלודה רעה מלאווי"קה בלעז : כהם. כמותם : (רפ"י)

מצודת דוד כי גם. טרם בוא העת והפגע לא ידע האדם עת בואם, כי פתאום יבואו : **כדגים.** כמו הדגים שנאחזים פתאום במצודה רעה ומכאיבה, וכמו הצפרים האחזות פתאום בפח : **כהם.** כמו אלו כן בא פתאום מוקש על בני האדם לעת בוא הרעה, כשתפול עליהם פתאום : (מצודת דוד)

מצודת ציון שנאחזים. מלשון אחיזה ולכידה : **במצודה.** מלשון צייד, והוא כעין רשת שצדין בו : **רעה.** רוצה לומר מכאיבה : **בפח.** הוא הרשת : **כהם.** כמותם : **יוקשים.** מלשון מוקש : (מצודת ציון)

[יג] גם זה ראייתי חכמה תחת השמש וגדולה היא אלי :

מצודת דוד גם זה ראיתי. על שאמר למעלה לא לחכמים לחם, חזר להלל את החכם. וכאומר אף שאין החכמה מועיל להשיג את הלחם, עם כל זה אין להשליך את החכמה מנגד, כי גם זה ראיתי מדבר חכמה בזה העולם : **וגדולה.** החכמה הזאת חשובה היא אצלי : (מצודת דוד)

[יד] עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה **מצודים** **עליה**

מצודת דוד עיר קטנה. ראיתי עיר קטנה, ודבר קל הוא לכבוש עיר קטנה הואיל ואפשר לסבבה : **ואנשים בה מעט.** להלחם מול האויב הבא עליה : **ובא אליה.** לכבשה : **מלך גדול.** רוצה לומר בעם רב : **ובנה עליה.** ממעל לה וגבוהים ממנה בנה מבצרים גדולים בקומה, למען יעלו עליהם להשליך למטה לתוך העיר אבנים וכלי משחית. וכאומר בהיות כן אין

ספק שתלכד העיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון מצודים. כמו מצדות סלעים (ישעיה לג טז) : (מצודת ציון)

[טו] וּמָצָא בָּהּ אִישׁ מִסֵּכֵן חָכֵם וּמִלֵּט הוּא אֶת הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת הָאִישׁ הַמִּסֵּכֵן הַהוּא :

רש"י ואלם לא זכר. לא היה חושבו לכלום : (רש"י)

מצודת דוד ומצא בה. ונמצא בתוך העיר איש דל שהיה חכם ביותר, והוא בחכמתו מלט את העיר מיד המלך הבא עליה : **ואדם.** קודם שמלט את העיר לא זכר מי מבני האדם את האיש המסכן ההוא, כי היה נבזה בעיני כל ולא עלה זכרונו בפי אנשים, וכאומר אם היה נחשב מתחלה בעבור החכמה לא היה פלא כל כך מה שמלט את העיר, כי החשיבות הועילה אל החכמה, אבל הואיל ולא היה נחשב לכלום, אם כן החכמה לבדה עשתה את זאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסכן. עני ורש. כמו ילד מסכן (לעיל ד יג) : (מצודת ציון)

[טז] וְאָמַרְתִּי אֲנִי טוֹבָה חֲכָמָה מְגִבּוֹרָה וְחֲכָמַת הַמִּסֵּכֵן בְּזוּיָהּ וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים :

רש"י ואמרתי אני. בראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו, ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף : ואנשים זה מעט. אלו איבריו של אדם : מלך גדול. זה יצר הרע שכל איבריו מרגישים זו : איש מסכן. יצר טוב : (רש"י)

מצודת דוד ואמרתי. בראותי כן אמרתי טובה החכמה יותר מן הגבורה, הואיל ועל ידי החכמה נמלטה העיר מיד המלך הגבור : **וחכמת המסכן בזויה.** כאשר הנה החכמה לבדה עשתה את זאת, כי חכמת המסכן היא בזויה ודבריו אינם מקובלים ולא קנה החשיבות בעבור החכמה, ואם כן לא היה בו חשיבות שתועיל אל החכמה למלט את העיר : (מצודת דוד)

[יז] דְבָרָיו חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזְעָקָת מוֹשֵׁל בְּכִסְיָלִים :

רש"י בנחת נשמעים. מקובלים הם לבריות : מזעקת מושל בכסילים.

מלכי האומות ע"א, משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי האומות גוזרים גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין (רס"י) :

מצודת דוד **בנחת נשמעים**. אף כי ידבר בנחת מבלי זעקה, המה נשמעים ומקובלים : **מזעקת**. יותר מדברי זעקת מושל הנחשב בין הכסילים, רוצה לומר אחד מהכסילים. (הדבר הנאמר בזעקה מזרז יותר מדבר הנאמר בנחת ובשפלות קול) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בנחת**. רוצה לומר בשפלות קול : (מצודת ציון)

יח טוֹבָה חֲכָמָה מְפָלִי קָרֵב וְחוּטָא אֶחָד יֶאֱבֵד טוֹבָה הַרְבֵּה :

רס"י **טובה חכמה מכלי קרב**. חכמתה של סרה שנאמר (שמואל ב כ) ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב : וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבדים על ידו, ד"א וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, הרי שהיו ישראל מחלה לדיקים ומחלה רשעים וצא אחד וחטא ועשאן מרובים נמלא שהכריע את כולם לחובה : (רס"י)

מצודת דוד **טובה חכמה**. יותר תועלת בא מן החכמה, ממה שבא מכלי קרב, כי על ידי החכמה יוכל יותר להנצל מן המיתה ממה שינצל על ידי כלי קרב : **וחוטא אחד**. אם מבעלי החכמה נמצא חוטא אחד, אזי רבים מושכים ידיהם מן החכמה באומרם מה הועילה החכמה לזה החוטא, אם כן החוטא הזה יאבד טובה הרבה, כי על ידו רבים משכו ידיהם מן החכמה המביא טובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מכלי קרב**. כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד א) : (מצודת ציון)

פרק-י קהלת

א זְבוּיֵי מְוֹת יִבְאִישׁ יִבְיַע שְׁמֹן רוֹקַח יָקָר מִחֲכָמָה מִפְּבֹד סְכָלוֹת מְעֹט :

רפ"י זבובי מות יבאיִש יביע וגו'. כגון בימי החורף שאין בזבובין כה והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בצממים הוא מבאיִשו והוא מעלה קאף שקורין אִשְׁקוֹ"מא בלעז ונראה זו כמין אִבְעֻבּוֹת וזה משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחלה עבירות ומחלה זכיות וצא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמלאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל וכדל יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם : יקר. לשון כוזב, הוא כדל ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו, ומדרש אגדה מוסלים יכר הרע לזבובי מות : יבאיִש יביע. שם טוב שהוא ערב משמן רוקח : (רפ"י)

מצודת דוד זבובי מות. זבובים מתים כל אחד מהם שיפול לתוך שמן רוקח המריח הרבה, עם כל זה הזבוב הזה יבאיִש את השמן ולא יפסיק הביאוש, כי הזבוב יביע את הביאוש כמעין הנובע, אם כן הרי דבר קל הפסיד דבר חשוב : יקר מחכמה. כן אדם היקר וחשוב בעבור החכמה והכבוד הנמצא בו, עם כל זה אם גם ימצא בו סכלות מעט, משחית הסכלות את חשיבותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יבאיִש. ענין סרחון : יביע. מלשון נביעה : רוקח. מעורב בבשמים. כמו רוקח מרקחת (שמות ל כה) : יקר. ענין חשיבות. כמו אבנים יקרות (מ"א ז ט) : (מצודת ציון)

ב לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב פְּסִיל לְשִׁמְאֵלוֹ :

רפ"י לֵב חָכָם לִימִינוֹ. חכמתו מזומנת להטותו אל דרך המיומנת לטובתו : ולֵב פְּסִיל לְשִׁמְאֵלוֹ. לעקשו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוחה לו : (רפ"י)

מצודת דוד לֵב. רוצה לומר השכל הנטוע בלב : לִימִינוֹ. רוצה לומר מזומן לו בכל עניניו ומיד ימצאנו בעת הצורך. ואמר בלשון השאלה, לפי שימין האדם מזומנת ומהירה יותר מן השמאלית : לְשִׁמְאֵלוֹ. רוצה לומר אינו מזומן ואינו מהיר בעת הצורך : (מצודת דוד)

ג וְגַם בְּדַרְךְ (כשהסכל) פְּשָׁסְכָל הִלֵּךְ לְבוֹ חָסֵר וְאָמַר לְכָל סָכָל הוּא :

רס"י ואמר לכל סכל הוא. זהליכתו וזדצורו הכל מכירין שהוא שוטה :
(רס"י)

מצודת דוד וגם בדרך. אפילו בהיותו בדרך שלא במקום מושבו אפילו כשהוא הולך ואינו מתעכב נראה לכל שהוא חסר שכל : **ואמר לכל**. רוצה לומר מעשיו ועניניו לא בהשכל, וכאילו בפיו יאמר לכל שהוא סכל :
(מצודת דוד)

יד אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים גדולים :

רס"י אם רוח המושל. מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריו במדת הדין : מקומך אל תנח. מדת הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל דקתי לי : כי מרפא. דקדוקי הדין זיסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאים הגדולים : (רס"י)

מצודת דוד אם רוח המושל. אם תעלה עליך חמת המושל אל תניח מקום מושבך לברוח מפניו : **כי מרפא**. כי הרפיון מה שתהיה רפוי ממנו ואינך נמסר בידו, זה יניח ויצבור חטאים גדולים, כי בברחך תוסיף חטא, ולא יחמול עליך כאשר ישיג אותך : (מצודת דוד)

מצודת ציון רוח. ענינו כעס וחימה. כמו ינחל רוח (משלי יא כט) : **תנח**. ענין עזיבה : **מרפא**. מלשון רפיון : **יניח**. מלשון הנחה : (מצודת ציון)

ה יש רעה ראיתי תחת השמש כשגגה שיצא מלפני השליט :

רס"י כשגגה שיואל מלפני השליט. דומה הוא לשליט שהוליא דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אומר הקב"ה ואין להסיב : (רס"י)

מצודת דוד יש רעה. אשר ראיתי תחת השמש : **כשגגה**. ממשלת המושל מצריכו לעשות פעמים הפוך הראוי, ומראה לעם כאילו שגג בדבר, אשר לא כן הוא : (מצודת דוד)

ו נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישובו :

רס"י נתן הסכל במרומים רבים. זו היא הרעה שהיא כשגגה שיואל מלפני

השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגזיהם הקב"ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקדש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולקום אותותם אותות : ועשירים בשפל ישבו. ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו זימיו, עתידים ליפול בשפל שנאמר (איכה ב) ישבו לארץ ידמו :

מצודת דוד נתן הסכל. רוצה לומר וזהו הכסיל ניתן במקומות גבוהים מקומות שאין ראוי לו והעשירים הראויים לכבוד ישבו במקום שפל ונמוך. וזה נראה כאילו בשגגה נעשה אבל לא כן הוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון הסכל. הכסיל : במרומים. מלשון מרום וגובה : רבים. רוצה לומר גדולים : בשפל. מקום נמוך : (מצודת ציון)

[ז] ראייתי עבדים על סוסים ושרים הלכים פְּעָבְדִים על הארץ :

רש"י ראיתי עבדים על סוסים. כשדים הם שנאמר בהם (ישעיה כג) זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין : הולכים כעבדים על הארץ. לפני קרונין של כשדים : (רש"י)

מצודת דוד על סוסים. רוכבים על סוסים מה שאין ראוי להם : כעבדים. כמו שראוי לעבדים : על הארץ. הולכים ברגליהן על הארץ : (מצודת דוד)

[ח] חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש :

רש"י חופר גומץ. קוחה : בו יפול. פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופו לשזב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכדנצר ע"י כלי בית המקדש שנאמר (דניאל ח) ועל מרי שמיא התרוממת : פורץ גדר. סייג של חכמים לעבור על דבריהם : ישכנו נחש. מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריאת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתיב בתים פרואים :

מצודת דוד חופר גומץ. החופר בור שיפול בו הזולת, אזי החופר עצמו יפול בו, רוצה לומר המכין תקלה לחבירו הוא בעצמו נתקל בו : ופורץ גדר. ההורס גדר של אבנים למען יצאו החוצה הנחשים הדרים בנקבי חורי הגדר ויזיקו לבני אדם, אזי הנחש ישך את ההורס עצמו. והוא כפל ענין

במלות : שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון חופר. כורה : גומץ. גומא ובור ואין לו חבר ומענינו יובן פתרונו : ופורץ. ענין הריסה : גדר. כותל אבנים : ישכנו. מלשון נשיכה ונכיתה : (מצודת ציון)

טו מְסִיעַ אַבְנִים יַעֲצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֲצִים יִסְכֵּן בָּם :

רפ"י מסיע אבנים יעלז בהם. מסיע אבנים ממחלצתם זהרים מתיגע להם : יעלז. לשון יגיעה כמו (בראשית ג) בעלזון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עלזונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקלור. יסכן צם. יתחמם צם כמו (מלכים א) ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה וזמנות סופו ליהנות מהם : (רפ"י)

מצודת דוד מסיע אבנים. העוקר אבנים ומסיעם ממקומם להשליכם בחוצות למען יכשלו בהם בני אדם, אזי המסיע עצמו יעצב על ידם, כי הוא עצמו יוכשל בהם : בוקע עצים. להפיל הבקיעות על בני אדם להרגם אזי הבוקע בא על ידם לידי סכנה, כי עליו יפלו. וכפל הדבר פעמים רבות וכדרך המקרא ולומר שבכל פעם הוא כן : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסיע. מלשון הסעה ועקירה ממקומם. כמו ויסיעו אבנים גדולות (מ"א ה יא) : יעצב. מלשון עצבון : בוקע. ענין חתוך : יסכן. מלשון סכנה : (מצודת ציון)

יז אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחיילים יגבר ויתרון הכשיר חקמה :

רפ"י אם קהה הברזל. חרבות לורים שקיהו פיהם וחדודם : והוא לא פנים קלקל. ואינם לטושים ומרוטים (יחזקאל כא) למען היות להם ברק, אע"פ וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנלח : ויתרון הכשר חכמה. ומעלת כשרון יק עוד לחכמה יותר מן. הברזל אם תלמיד חכם משחיר פניו ברעב ואתה רואהו מסכן זין העשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ועל תתמה על ו"ו וחיילים כי הרבה וזין נופלים כן בלשון עברית כמו (תהלים. ג) אם ראית גנב ותרץ עמו (שמות טו) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפורקים כזה : (רפ"י)

מצודת דוד **אם קהה הברזל.** אם ברזל להב החרב נעכר ונחשך. ולתוספת ביאור אמר והוא לא פנים קלקל, רוצה לומר שמראית פניו אינו לטוש וזכך : **וחילים יגבר.** עם כל זה מגביר הוא במלחמה את אנשי החיל לנצח את הנלחמים בהם : **ויתרון הכשיר חכמה.** עוד יתר כשרון יש לחכמה, וכמו שנאמר טובה חכמה מכלי קרב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קהה.** ענינו עכירות וחושך. כמו והנה כהה הנגע (ויקרא יג נו), ובאה הקו"ף במקום הכ"ף כי גיכ"ק מתחלף : **קלקל.** ענין לטישה וזכך. כמו קלקל בחצים (יחזקאל כא כו) והוא מלשון נחשת קלל (שם א) : **וחילים.** אנשי חיל יוצאי מלחמה : **ויתרון.** מלשון יתר ומרובה : **הכשיר.** ענין ישר וטוב : (מצודת ציון)

[יא] **אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון :**

רס"י **אם ישך הנחש.** את איש : **בלוא לחש.** מחמת שלא לחשו החבר שלא יסוך : **ואין יתרון.** לחצר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלים באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקותו ולא יסתכר : (רס"י)

מצודת דוד **אם ישך הנחש.** את איש הוא בעבור שלא לחשו החבר שלא ישוך, אבל אם היו לחשו ומזהירו לא היה נושך : **ואין יתרון לבעל הלשון.** המלשין אין לו מעלה יתירה מן הנחש, וכאומר שהוא עוד גרוע מן הנחש, כי דומים הם במה שאין להם הנאה במעשיהם, והנחש אם לחשו עליו ומזהירו אינו נושך, והמלשין הלא הוא מוזהר ועומד ואינו עוזב דרכו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישוך.** מלשון נשיכה : **לחש.** הם דברים ידועים ידבר על הנחש שלא ישך ועל שהדרך לאומרו בשפלות קול לכן יקרא לחש : **לבעל הלשון.** זה המלשין ומדבר לשון הרע : (מצודת ציון)

[יב] **דברי פי חכם חן ושפתות כסיל תבלענו :**

רס"י **דברי פי חכם חן.** על שומעיהם ונשמעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם : **ושפתות כסיל תבלענו.** זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של אומות שגדרו עלמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין נשותיהם לזנות : (רס"י)

מצודת דוד **דברי פי חכם חן.** הדברים היוצאים מפי חכם מעלים חן בעיני הבריות, ולכן כולם אוהבים אותו וחפצים בטובתו : **ושפתות כסיל.** הדברים היוצאים משפתות הכסיל הם משחיתים אותו, כי לא בדעת ידבר, ועל ידי זה מוכן הוא אל ההשחתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תבלענו.** ענין השחתה. כמו בלע ה' (איכה ב ב) : (מצודת ציון)

[יג] תַּחֲלַת דְּבָרֵי פִּיהוּ סְכָלוֹת וְאַחֲרֵית פִּיהוּ הוֹלָלוֹת רָעָה :

רש"י תחלת דברי פיהו סכלות. כשאמר לו הקב"ה (במדבר כב) מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן נפוך מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חסוב אני בעיני מלכי הארץ : ואחרית פיהו הוללות. שיעמום וערעוב לכה איערך זמת אולת : (רש"י)

מצודת דוד **תחלת.** ראשית מאמריו הוא סכלות, וסופו הוא שיעמום רעה, רוצה לומר מתחלה עד סוף המה דברי שטות ושיעמום : (מצודת דוד)

[יד] וְהִסְכֵּל יִרְבֶּה דְּבָרִים לֹא יָדַע הָאָדָם מֵה שְׂיִהְיֶה וְאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יִגִּיד לוֹ :

רש"י והסכל ירבה דברים. שהיה מתפאר בעלמו שהיה יודע דעת עליון. כי לא ידע האדם מה שיהיה. לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב, ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר : ואשר יהיה מאחוריו מי יגיד לו. כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהי' לאחר זמן אללא אף ההווה עכשיו מאחוריו שלל כנגד עיניו אללא מאחורי ערפו מרחוק לריד הוא שיהא מי יגיד לו : (רש"י)

מצודת דוד **והסכל.** אף שהסכל מרבה דברים, עם כל זה עם כל רבויים אדם השומע אמריו לא ידע מה שיהיה תכלית מאמריו ועיקר כונתו : **ואשר יהיה.** ואפילו אם הסכל יאמר לאדם דבר מוחש אשר יהיה מאחורי האדם שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו, אף שהוא קל לדעת ולהבין, מכל מקום אין ידוע לו, כי מי יגיד לו, הואיל ובסכל אין אומר ואין דברים : (מצודת דוד)

[טו] עֲמַל הַפְּסִילִים תִּיגָעְנֻוּ אֲשֶׁר לֹא יָדַע לָלֶכֶת אֶל עִיר:

רס"י עמל הכסילים תיגענו. כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מצואות העיר ומתיגע ליכנס דרך פחתים וזלעי המים ויגע בטביעות הגליו צבוצ כלומר עללות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם, אשר לא ידע ללכת אל נתיב אמת לפרוץ מן העביר' לפי שלא למד תורה שנא' (תהלים קיט) נר לרגלי דבריך : (רס"י)

מצודת דוד עמל הכסילים. טורח הכסילים תיגע את כל אחד מהם, כי לפי כסלותם טורחים הרבה בדבר שאין בו טורח, והרי הם יגעים בעבור רוב הטורח. וחוזר ומפרש לדוגמא שזהו הכסיל אשר לא ידע ללכת אל עיר, כי לא מצא חכמה ללכת בדרך כבושה, והולך הוא בשביל קטן ותועה בדרך וטורח הרבה ומתיגע : (מצודת דוד)

מצודת ציון תיגענו. מלשון יגיעה : (מצודת ציון)

[טז] אֵי לָךְ אֶרֶץ שְׂמֹלֶכֶךָ נָעַר וְשָׂרִיף בְּבִקְרָא יֹאכְלוּ:

רס"י אי לך ארץ שמלכך. בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות : (רס"י)

מצודת דוד אי לך ארץ. אוי לך ארץ אשר מלכך מתנהג בנערות ואינו משים לבו בתקון המדינה : ושריך. על ידי זה גם שריך אוכלים בקומם בבוקר, הפך מאמר הכתוב דינו לבוקר משפט : (מצודת דוד)

מצודת ציון אי לך. אוי לך. וכן ואי לו האחד שיפול (לעיל ד י) : נער. רוצה לומר עושה מעשה נערות : (מצודת ציון)

[יז] אֲשָׂרִיף אֶרֶץ שְׂמֹלֶכֶךָ בֶּן חוּרִים וְשָׂרִיף בָּעֵת יֹאכְלוּ בְּגִבּוֹרָה וְלֹא בְּשֵׁתִי:

רס"י בגבורה ולא בשתי. פעוסקין בגבורת החכמה והזינה ולא בשתיית יין :

מצודת דוד אשריך ארץ. מאושר ומשובח אתה ארץ אשר מלכך הוא בן גדולים, כי מלך כזה לא יתנהג בנערות : ושריך. על ידי זה גם שריך לא יאכלו עד בוא עת האוכל וטרם יאכל ישפט משפט העם : בגבורה. כל

עסקם בגבורת המלחמה ובתחבולותיו ואינם עוסקים בשתיית היין :
(מצודת דוד)

מצודת ציון אשריך. ענין שבח והלול. כמו כי אשרוני בנות (בראשית ל יג)
: **בן חורים.** כן יקראו הגדולים אנשי השם. כמו ולחורים ולסגנים (נחמיה
ב טז) : **בשתי.** מלשון שתיה : (מצודת ציון)

[ית] בעצלתים ימד המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית:

רס"י בעללתים ימד המקרה. כשאדם מתעלל ואינו מתקן פרעה קטנה
שנתקרת הבית : ימד המקרה. ישפל הבנין המקרה את הבית והמסכך
עליו : ידלוף. יטפטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעללים בתורה הם
נמקים וזית גאון עוזם חרב ומך : (רס"י)

מצודת דוד בעצלתים. בעבור ידים עצלתים נעשה תקרת הבית מד ודל,
רוצה לומר שמתקלקל התקרה אם בעליו מתעצלים לתקנו בכל עת :
ובשפלות ידים. בשביל שמשפיל ידיו למטה ואינו מרים אותם לעשות
בהם מלאכת תקון הגג, אזי יטפטף אל הבית מי גשמים. וכפל הדבר
במלות שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעצלתים. מלשון עצלות ורוצה לומר ידים עצלתים, ולזה
אמר בלשון רבים : ימד. ענין עניות ודלות. כמו כי ימוד אחיך (ויקרא כה
כה) : המקרה. התקרה המסכך על הבית : ידלוף. ענין הזלה וטפטוף.
כמו דלף טורד (משלי כז טו) : (מצודת ציון)

[יט] לשחוק עשים לחם ויין ישמח חיים והכסף יענה את הכל:

רס"י לשחוק עושים לחם לחדוות מזמוטי חתנים ומלכים עושים סעודה
וסתם סעוד' גדולה קרויה לחם כמו דאת אמר (דניאל ה) בלשאר מלכא
עבד לחם רב : ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים : והכסף יענה את
הכל. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעלל אדם מן המלכה כדי
שיהא לו מה להוציא : (רס"י)

מצודת דוד לשחוק. על שמחה לבדה עושים סעודה גדולה אבל בזולת
שמחה אין דרך לעשותה, ויין משמח את החיים לבדם, רוצה לומר בני
אדם בריאים כי לחלשי הטבע יזיק היין ומביא עוד עצבון : **והכסף.** אבל
הכסף ישיב את הכל למלאות שאלת כולם, כי הכל צריכים אל הכסף בין

על שמחה בין זולתה, בין בריא ובין חלש וכולם שואלים עליו וממלא הוא שאלתם. ומוסב על המקרא שלפניו מה שמגנה את העצלות, ואמר הלא הכסף צריך לכל, ובעבור העצלות הלא יחסר לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לשחוק. ענין שמחה וחדוה : **לחם.** סעודה גדולה קרוי בשם לחם. וכן עבד לחם רב (דניאל ה א) : **חיים.** רוצה לומר בריאים. כמו עד חיותם (יהושע ה) שרוצה לומר עד שנתרפאו ונעשו בריאים : **יענה.** מלשון עניה והשבת שאלה, ואמר בלשון שאלה ומליצה. ודוגמתו אענה את השמים וגוי' (הושע ב כג) : **במדעד.** בדעתך ובמחשבתך : **תקלל.** מלשון קלות ובזיון : **יא (ג) העבים.** עננים : **יריקו.** ענין הזלה ושפיכה. כמו שמן תורק שמך (שה"ש א ג) : **יהוא.** כמו יהיה. או היו"ד מורה על העתיד וכאלו אמר יהיה הוא : (מצודת ציון)

כז גם במדעד מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר פי עוף השמים יולידך את הקול ובעל (הכנפים) כנפים יגיד דבר :

כז"י גם במדעד מלך. אפי' במחשבותיך בלא דבור, גם אפילו מלך אל תקלל לא תרגיז למלכו של עולם, ד"א כמשמעו מלך בשר ודם : **עוף השמים.** נשמה הנתונה כך שסופה לעוף על השמים : **ובעל.** כנפים. מלאך המלווה אותך כעניין שנאמר (תהלים לא) כי מלאכיו יורה לך ולפי משמעו העוזרים והקצים, יש לך לדאג מכל בריה שמה יש שומעין ויגיד לאחרים :

מצודת דוד גם במדעד. אפילו במחשבתך אל תקלל את המלך ולא תחשוב שאין מי יודע מחשבתך להלשין אותך לפני המלך : **ובחדרי משכבך.** באחד מחדרי משכבך מקום שאין שם איש : **עשיר.** על פי רוב משלה יד העשיר לעשות רעה אל המקללו : **כי עוף השמים.** רוצה לומר חיש מהר יהיה נודע לו כאלו עוף השמים הוליד אליו את קול הקללה. ואף אם קלל במחשבה, מכל מקום ימצא מי שיבין הדבר ברמיזתו ויגיד לו : **ובעל כנפים.** הוא עוף השמים. וכפל הדבר במלות שונות : **יגיד דבר.** רוצה לומר דבר הקללה : **יא (א) שלח לחמך על פני המים.** ולא תחשוב שהמים יוליד אותו למרחוק למקום שלא תמצא אותו כי ברבות הימים תמצאנו. והוא ענין משל לומר תן מלחמך אף למי שתחשוב עליו שלא תראנו עוד לקבל ממנו הגמול כי אחר ימים רבים תקבל ממנו תשלום גמול : (מצודת דוד)

[א] שֶׁלַח לַחֲמֵד עַל פְּנֵי הַמַּיִם כִּי בָרַב הַיָּמִים תִּמְצָאֲנוּ:

רס"י שֶׁלַח לַחֲמֵד עַל פְּנֵי הַמַּיִם. עֲשֵׂה טוֹבָה וְחַסֵּד לְאָדָם שִׂיֹּאמֶר לְךָ לֵבְךָ עָלָיו אֵל תִּרְאֶנּוּ עוֹד כְּאָדָם שִׁמְשָׁלִיךְ מִזּוֹנוֹתָיו עַל פְּנֵי הַמַּיִם: כִּי צְרוּב הַיָּמִים תִּמְלָאֲנוּ. עוֹד יָמִים בָּאִים וְתִקְבַּל תְּשֻׁלוֹמְךָ רָחֵם מֵה נֹאמַר בִּיתְרוֹ (שְׁמוֹת כ) קִרְאֵן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם וְסָבַר שֶׁהוּא מֵאֲרֵי וְלֹא יִרְאֶנּוּ עוֹד מֵה הִ' סוּפוּ נַעֲשׂוּ חֲתָנוּ וּמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְהִכְנִיסוּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וְזָכוּ בְּנֵי וּבְנֵי בְּנֵי לִשְׁבַּח בְּלִשְׁכַת הַגְּזִית: (רס"י)

[ב] תָּנוּ חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוֹנָה כִּי לֹא תִדְעַ מֵה יִהְיֶה רְעָה עַל הָאָרֶץ:

רס"י תָּנוּ חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוֹנָה. חֲלֻקַת מִלְחָמְךָ וּמִשְׁלַךְ לְשִׁבְעָה כְּרִיכֵי חֶסֶד, חֵלֶק עוֹד לְשִׁמוֹנָה שִׁיבּוֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֵל תֹּאמַר דִּי: כִּי לֹא תִדְעַ מֵה יִהְיֶה רְעָה. שְׁמֵא עוֹד יָמִים בָּאִים וְתִצְטָרֵךְ לְכוֹלֵם אוֹ תִנָּל ע"י הַדָּקָה מִן הַרְעָה וְאֵם לֹא עִכְשָׁיו אִימָתִי, וְרַבּוֹתֵינוּ אִמְרוּ תָנוּ חֵלֶק וְגוֹמַר אֵלּוּ שִׁבְעָה יָמֵי בְּרֵאשִׁית תָּנוּ אֶחָד מֵהֶן חֵלֶק לְיוֹאֲרֵךְ לְנוֹחַ בְּשָׁבַת, וְגַם לְשִׁמְנָה אֵלּוּ שְׁמֵנֵת יָמֵי הַמִּיִּלָּה, דְּבַר אַחַר תָּנוּ חֵלֶק לְטַבְעָה קַרְבָּנוֹת לְצוֹר שֶׁל שִׁבְעַת יָמֵי פֶסַח, וְגַם לְשִׁמוֹנָה, שֶׁל שְׁמוֹנֵת יָמֵי הַחֹג: כִּי לֹא תִדְעַ מֵה יִהְיֶה רְעָה. אֵם יִחַרֵּב הַבַּיִת וְלֹא תִקְרִיבוּ עוֹד וַיִּוְעִילוּ וְחִכְמוֹתָיו וּמִדּוֹת תְּרוֹמֵיָתוֹ וְתִשְׁלוֹם טוֹבָה לְיוֹשְׁבֵי הַמִּקְוֶה עַל מִנְהַג הַטּוֹב שֶׁהִדְרִיכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל: יִפּוֹל. יִשְׁכּוֹן כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית כה) עַל פְּנֵי כָל אַחֲיוֹ נִפְל: עַץ. תִּלְמִיד חֶסֶד שִׁמְגִין בְּזִכּוֹתוֹ כְּעַץ הַמִּסִּיד עַל הָאָרֶץ: (רס"י)

מצודת דוד תָּנוּ חֵלֶק. חֲלוק מִתֵּן לְשִׁבְעָה בְּנֵי אָדָם לְשִׁמוֹנָה רוּצָה לוֹמַר תָּנוּ לְכָל וְלֹא יִרְבוּ בְּעֵינֶיךָ. וְאַחַז מִסְפַּר שִׁבְעָה כִּי הוּא כָלֵל חֲשׁוֹב. וְאִמַּר שְׁמוֹנָה כְּאִמַּר אֶף אִם נָתַת לְכָלֵל חֲשׁוֹב תָּנוּ עוֹד: מֵה יִהְיֶה. כִּי פֶן יִהְיֶה רְעָה בְּאַרְצְךָ וְתִצְטָרֵךְ לְשׁוֹטֵט בְּאַרְצוֹת וְאוֹלֵי תִצְטָרֵךְ לְכוֹלֵם: (מצודת דוד)

[ג] אִם יִמְלָאוּ הָעֵבִים גֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ יִרְיָקוּ וְאִם יִפּוֹל עַץ בְּדָרוֹם וְאִם בְּצָפוֹן מְקוֹם שְׁיִפּוֹל הָעֵץ שֶׁם יִהְיֶה:

מצודת דוד **אם ימלאו וגו'.** אם העבים נתמלאו גשם הנה לא יחזיקו לעצמם רק יריקו וישפכו על פני האדמה. ומוסב למעלה לומר שראוי הוא לחלק מתן לזולת, כמו שהעבים אינם מחזיקים הגשם לעצמם ויריקו על הארץ, ובזה תעלה הארץ אדים למעלה ונתמלא גשמים פעם בפעם, כן מי שנתמלא בעושר אין מהראוי לו להחזיקו לעצמו לבד רק ישפיע ויתן לאחרים ואז כאשר יצטרך הוא יהיה נשפע מאחרים : **ואם יפול עץ.** עץ פרי עודו נטוע ותקוע בארץ בעבור שיתן פרי ישקוהו ויעבדוהו, ובשעה שיפול העץ בכל מקום שהוא בין בפאת הדרום בין בפאת הצפון בכל מקום שיפול שם יהיה כי מעתה עזבוהו במקומו ואין מי מטפל עמו עוד הואיל ואינו נותן פרי. וכאומר כן מי שאינו משפיע לזולת כשיבא עת שיצטרך הוא לאחרים לא יפנו אליו : (מצודת דוד)

[ד] שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרַע וְרֹאֵה בְּעֵבִים לֹא יִקְצֹר :

רש"י **שומר רוח.** ממתין ומלפה עד בא הרוח : **לא יזרע.** פעמים ממתין ואינו בא : **ורואה בעבים.** נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד : (רש"י)

מצודת דוד **שומר רוח.** הממתין בזריעת שדהו עד בוא הרוח, כי אז טוב לזרוע כי הרוח יפזר בכל מקום : **לא יזרע.** פעמים ממתין ואינו בא : **ורואה בעבים.** הנותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים, זה לא יקצור לעולם, לפי שירא תמיד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שומר.** ממתין. כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לו יא) : (מצודת ציון)

[ה] כִּי אֲשֶׁר אֵינָהּ יוֹדֵעַ מֵה דָרְךָ הָרוּחַ פְּעֻצָּמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כִּכְהָ לֹא תִדַּע אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הַכֹּל :

רש"י **כאשר אינך יודע ;** כעלמים צבטן המלחה. דברים הנסגרים והנעלמים צבטן שהיא מלחה ואף על פי שצולטת לחוץ, כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי חלו שוות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעצמי שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת והרי לשון זה כמו (בראשית יג) כגן ה' כארץ מצרים (ישעיה כד) כשפחה כגזירתה (סס כד) כקונה כמוכר ופעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח

מידיעת הצטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעצמי. (הגהה. ענין זה הוא מסורס בדברי רש"י ומהופך ורכיכים להגיה כפי אשר הוא בספרים המדוייקים ואז יוצן שפיר וכך היא הנוסחא האמתית : כאשר אינך יודע. הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עצמים בצטן המלאה דברים הנסגרים והנעלמים בצטן המלאה ואע"פ שפולטת לחוץ אינך יודע מה בצטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלה שוות וכו' מס' שפתי חכמים) : כעלמים. אינך"ליסורש בלעז כינו עולם עיניו : ככה לא תדע וגו'. אף גזירותיו של מקום לעניין עניות ועשירות כך עלומות הם ממך ולא תמנע מן החסד לדאג שמא אחסר מנכסי ואעני, לא אעסוק בתורה ואתצטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהי לי בנים ואצטרך להוציא עליהם : (רש"י)

מצודת דוד כאשר אינך יודע. כמו שאינך יודע באיזה דרך הרוח מהלך עם כי תשמע קולו, וכמו הולד הנסגר בבטן המלאה שאינך יודע אם הוא זכר או נקבה עם כי תראה בליטת הבטן, ככה לא תדע את וגו' : את הכל. רוצה לומר שום דבר ממעשה ה' לא תדע. ומוסב למעלה לומר אין לך להמתין על הרוח ולפחוד מן הגשמים, כי לא תוכל לדעת מתי יהיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון אינך. אין אתה : כעצמים. ענין סגירה וסתימה. כמו ועוצם עיניו (ישעיה לג טו) : (מצודת ציון)

11 בַּבֶּקֶר זָרַע אֶת זְרַעָךָ וְלַעֲרֹב אֶל תַּנְחַן יִדָּךְ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשֹׁר הַזֶּה אוּ זֶה יִשְׁנִיחֶם וְאִם שְׁנִיחֶם כְּאֶחָד טוֹבִים :

רש"י בבקר זרע את זרעך וגו'. אם למדת תורה בילדותך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיו לך תלמידים בזקנותך, נשאת אשה בת בנים בילדותך שא אשה בת בנים בזקנותך עשית לך בילדותך עשה לך בזקנותך : כי אינך יודע אי זה יכשר. אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך, מלינו ברבי עקיבא שהיו לו עשרים וארבעה אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרת וכולן מתו מפסח ועד עזרת וזא אכל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ולענין הבנים מלינו באבאן שלשים בנות שלח חוה ושלשים הביא לבניו וכולם מתו בחייו, ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו : (רש"י)

מצודת דוד **בבוקר**. לכן בבוקר זרע שדך, וגם בערב אל תנח ידך מן הזריעה, רוצה לומר בכל עת תזרע שדך ולא תמתין על הרוח : **כי אינך יודע**. ולא תוכל לדעת איזה הזריעה יהיה כשר וטוב אם זה של בוקר או זה של ערב, ואפשר יהיו שניהם יחד טובים זה כזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יכשר**. מלשון **כשר וטוב** : (מצודת ציון)

וּמְתוֹק הָאֹר וְטוֹב לְעֵינַיִם לְרֵאוֹת אֶת הַשָּׁמֶשׁ :

רש"י **ומתוק האור**. מתוק הוא אורה של תורה : **וטוב לעינים לראות את השמש**. ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על צוריה כד נדרש באגדת תילים : (רש"י)

מצודת דוד **ומתוק האור**. יפה הוא האור. יאמר בלשון שאלה, כי האור אינו דבר הנאכל שיומתק, ורוצה לומר יפה חיי האדם עוד נהנה מאור היום : **וטוב**. דבר טוב הוא לעינים עודם יכולים לראות את השמש. והוא כפל ענין במלות שונות : (מצודת דוד)

ח **כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח ויזכר את ימי החושך כי הרבה יהיו** **שפא** **כל** **הבל** :

רש"י **ככולם ישמח**. יהיה שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך ויטיב מעשיו שינצל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים : **כי הרבה יהיו**. באותן הימים יותר מימי החיים : **כל שפא**. עליו יהיה הכל וחשך יס הכל שהוא לשון פורענות ולרות כמו כי זהכל בא ונחשך ילך : (רש"י)

מצודת דוד **כי אם וגו'**. כי אפילו אם יחיה האדם שנים הרבה ישמח בכל הימים, ואף יום אחד לא יקוץ בחיים עם רבויים : **ויזכור**. אבל בחייו יזכור את ימי החושך אשר שכב בקבר אשר יהיו מרובים יותר מימי החיים, ועל ידי זה יראה להכשיר מעשיו : **כל שפא**. כל היסורים הבא שמה הכל המה מבלי תועלת, כי בעוד האדם חי בא תועלת מן היסורים, כי על ידי זה מפשפש במעשיו, אבל אחר המיתה אין מקום לפשפש מעשים, ולכן יזכור בהם למען יכשיר מעשיו עודו חי : (מצודת דוד)

ט שְׁמַח בְּחֹר בְּיִלְדוּתֶיךָ וְיִטִּיבֶךָ לְבָבְךָ בְּיָמֵי בְּחֹרֹתֶיךָ וְהִלֵּךְ בְּדַרְכֵי לְבָבְךָ
וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדַע כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֶךָ הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט:

רס"י שְׂמַח בְּחֹר בְּיִלְדוּתֶךָ. כֹּאדָם שְׂאוֹמֵר לַעֲבֹדוֹ וּלְבָנוֹ חֲטָא חֲטָא כִּי
פַּעַם אַחַת תִּלְקֶה עַל הַכֹּל אֶף כֹּאן הַחֲכָם אֹמֵר שְׂמַח בְּחֹר בְּיִלְדוּתֶיךָ וְהִלֵּךְ
בְּדַרְכֵי לְבָבְךָ וּבְטוֹב תִּהְיֶה כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֶךָ הַשּׁוֹפֵט בְּמִשְׁפָּט : (רס"י)

מצודת דוד שְׂמַח בְּחֹר. אֵתָה בְּחֹר עֵתָה שְׂמַח בְּהַטוּבָה שֶׁהִיָּה לְךָ בְּיָמֵי
יְלֻדוּתֶיךָ, כִּי אִזּוֹ בּוֹדָאֵי לֹא חֲטָאת מְרֹוב הַטוּבָה הוֹאִיל וְאִזּוֹ הִיָּיתָ יֶלֶד, וְגַם
עֵתָה בְּיָמֵי בְּחֹרוֹתֶיךָ עֲשֵׂה טוֹב לְלִבְךָ וְתִהְיֶה שְׂמַח, וְלִךְ בְּדַרְכֵי לְבָבְךָ לַעֲשׂוֹת
מֵה שֶׁלִּבְךָ חוֹשֵׁב וּמֵה שֶׁעֵינֶיךָ מֵרְאִים לְךָ וְתִתְאוּהָ אֵלֵיהֶם, אֲבָל דַּע כִּי עַל
כָּל אֵלֶּה הַמַּעֲשִׂים יְבִיאֶךָ הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט, וְאִם יִמְצָא בְּהֵם דְּבַר חֲטָא וְעוֹן
אִזּוֹ יַעֲנִישׁ אוֹתְךָ, וְלִכֵּן מֵאֵד תִּפְשֵׁשׁ בְּהֵם שֶׁלֹּא יִמְצָא בְּהֵם נִדְנוּד עוֹן. אוֹ
כֹּאדָם הָאוֹמֵר לַעֲבֹדוֹ וּלְבָנוֹ חֲטָא חֲטָא, כִּי כִשְׂתִּתְמַלֵּא הַסָּאָה תִּלְקֶה עַל
הַכֹּל. אֶף כֹּאן גַּזֵּם וְאֹמֵר שְׂמַח בְּחֹר בְּעֵת יְלֻדוּתֶךָ עֵת שֶׁהִיצַר מִתְּגַבֵּר, וְלֹא
תִּדְאָג מִגְּמוּל הַמַּעֲשֵׂה. וְכִפֹּל הַדְּבַר בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת, וְאֹמֵר וְיִטִּיבֶךָ לְבָבְךָ וְגוֹ'
וְעֲשֵׂה מֵה שֶׁלִּבְךָ חֲפֵץ וּבְטוֹחַ תִּהְיֶה, כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֶךָ הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט
(מצודת דוד)

יז וְהִסֵּר כַּעַס מִלְּבָבְךָ וְהִעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרְךָ כִּי הִיְלַדוֹת וְהִשְׁחָרוֹת הֶבֶל:

רס"י וְהִסֵּר כַּעַס. דְּבָרִים הַמְּכַעֲסִים אֵת הַמָּקוֹם : וְהַעֲבֵר רָעָה. יִכַר הַרְעָה
: מִבְּשָׂרְךָ. שִׁיְהִיָּה לְךָ לְבַב בָּשָׂר : וְהִשְׁחָרַת. נַעֲרוֹת שְׂרָאָשׁ אִדָּם שְׂחֹר בְּיָמֵי
עֲלוֹמִיו : יִג (א) וְזָכוֹר אֵת צוֹרָאֵךְ. תִּמְנֵן תִּנְיֵן עַקְבִּיאַ בֶּן מֵהַלְלָאֵל אֹמֵר
הַסִּתְכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְכוּלֵי, וּמִמְקַרָּא זֶה דְרַשׁ וְזָכוֹר אֵת צוֹרָאֵךְ שְׂתַתֵּן לִין
וְחִשְׁבֹּן לַפְּנִי, וְזָכוֹר אֵת צוֹרֵךְ קִבְרֵךְ מִקוֹם עַפְרָה רְמָה וְתוֹלְעָה, וְזָכוֹר צָרְךָ
צָרָה שְׁנִבְעַת מִמְקִירָה הִיא טַפָּה סְרוּחָה שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל לֹבֶן : יָמֵי הַרְעָה.
יָמֵי הַזְקֵנָה וְהַחֲלָשׁוֹת : (רס"י)

מצודת דוד וְהִסֵּר וְגוֹ'. אִם לְבָבְךָ תִּסִּית אוֹתְךָ לַעֲשׂוֹת דְּבַר הַמְּכַעֲסִים אֵת
הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, הִסֵּר הַדְּבַר הַזֶּה מִלְּבָבְךָ וְלֹא תַעֲשֵׂה אוֹתָהּ : וְהַעֲבֵר וְגוֹ'.
אִם בְּשָׂרְךָ יִתְאוּהָ לַהֲתַעַנֵּג בְּדַבַּר הַרְעָה בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם, הַעֲבֵר הַדְּבַר הַרְעָה
הַזֹּאת מִבְּשָׂרְךָ וְלֹא תִתְעַנֵּג בָּהּ : כִּי הִיְלַדוֹת וְהִשְׁחָרוֹת הֶבֶל. הַתְאוּהָ שִׁישׁ
לְאָדָם בְּיָמֵי הִיְלַדוֹת וְהַנַּעֲרוֹת הֵמָּה מִבְּלֵי תוֹעֵלַת, וְלִכֵּן הַזֶּהָר מֵאֵד מֵאֵד :
(מצודת דוד)

מצודת ציון וְהִשְׁחָרוֹת. כֵּן יִקְרָאוּ יָמֵי הַנַּעֲרוּת שֶׁהֵם תַּחֲלַת יָמֵי הָאָדָם. כְּמוֹ
הַשְׁחָרָה שֶׁהוּא תַּחֲלַת הַיּוֹם : (מצודת ציון)

[א] וזכר את בוראֵיךָ בַיָּמִי בַחֲוֹרְתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָהֶם חֶפֶץ :

מצודת דוד **וזכור את בוראיך**. את המקום ברוך הוא אשר ברא אותך, אותו זכור בימי הבחרות בעוד הכח בידך ללכת בדרכי ה' לעבדו : **עד אשר**. טרם שיבואו ימי הרעה הם ימי הזקנה ותשות הכח, כי אז יקשה מאוד יותר מימי הבחרות : **והגיעו שנים**. אז הגיעו השנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ ורצון, כי מגודל החלשות יבחר אז במיתה : (מצודת דוד)

[ב] עַד אֲשֶׁר לֹא תַחֲשֶׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאֹר וְהִירַח וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הָעֵבִים אַחַר הַגֶּשֶׁם :

רס"י **עד אשר לא תחשך השמש**. אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאורה ומלכצת צאדם בחור וכסמזקנת היא מעלת קמטין ואין מלכצת : והאור. זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים : והירח. זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מאור העינים : והכוכבים. אלו הלסתות רומני דאפי שקורין פומ"ליש של לחיים שמלחיבים : ושבו העבים אחר הגשם. תצוא כהיית המאור אחר למעת הצבי מכמה לרות שעצרו עליו : (רס"י)

מצודת דוד **עד אשר**. טרם שתחשך השמש ואור היום וגו', רוצה לומר טרם שתחלה ותפול למשכב, כי החולה כשיקשה עליו החולי נראה לו כאלו חשכו השמש והאור וכו' : **ושבו העבים**. יחזרו העבים לבא להחשיך האורה אחר ירידת הגשם, שהיה אז מעט אורה, רוצה לומר אחר שירווח לו מעט מן החולשה וראה האור, יחזור להחולשה ויחשך לו : (מצודת דוד)

[ג] בַּיּוֹם שֶׁיִזְעוּ שְׁמֵרֵי הַבַּיִת וְהִתְעוֹתוּ אֲנָשֵׁי הַחֵיל וּבִטְלוּ הַטַּחְנוֹת כִּי מֵעֶטוּ וְחָשְׁכוּ הָרְאוֹת בְּאֶרְבּוֹת :

רס"י **שיזעו**. ירתיחו : **שומרי הבית**. אלו הכלעות והכסלים המגינים על

כל חלל הגוף : והתעותו. יאחזה עוות שקורין קראנ"פף והתעותו
אנקרופי"רונט בלע"ז : אנשי החיל. אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם
: וצטלו הטוחנות. אלו השינים : כי מעטו. לעת זקנה רוב שיניו נושרות
: הרואות בארובות. אלו העינים : (כ"ז)

מצודת דוד ביום שיזועו. זה יהיה ביום שיחלש מאד וירתתו שומרי הבית,
הם הידים והזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו דבר רע, וכשהאדם
נחלש מאד מרתתין ידיו וזרועותיו : והתעותו אנשי החיל. הם השוקים
שסובלים את הגוף הנשען עליהם, ובימי החלשות כאילו נתעקמו ואין
להם עוד כח לעמוד : ובטלו הטוחנות. הם השינים הטוחנות את המאכל,
ובעת החולשה בטלים הם מן הטחינה : כי מעטו. מעטו את הטחינה
ואינם יכולים אז לטחון הרבה : וחשכו הראות בארובות. הם העינים
הרואות דרך פתיחת חורי העינים, בעת החולשה כהו וחשכו : (מצודת דוד)

מצודת ציון שיזועו. ענין רעד ורתת. כמו והיה רק זועה (ישעיה כח יט) :
והתעותו. מלשון עוות ועקום. כמו ודרך רשעים יעות (תהלים קמז ט) :
החיל. ענין כח : הטוחנות. מלשון טחינה : הרואות. מלשון ראיה :
בארובות. מלשון ארובה וחלון. כמו וכעשן מארובה (הושע יג ג) : דלתים.
על השפתים יאמר. וכן נאמר דלתי פניו מי פתח (איוב מא ו) : וישחו. ענין
השפלה ונמיכה. כמו ושח גבהות האדם (ישעיה ב יז) : (מצודת ציון)

[ד] וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור וישחו כל
בנות השיר :

כ"ז וסגרו דלתים. אלו נקביו : בשפל קול הטחנה. קול ריחים הטוחנים
מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס : ויקום לקול הצפור. שאפילו קול
צפור מנערתו משנתו משהזקין : וישחו כל בנות השיר. כל קולות של כלי
השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים
וקרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד (שמואל ב' יט)
אם אשמע עוד בקול שרים וקרות : (כ"ז)

מצודת דוד וסגרו דלתים בשוק. הם השפתים שהם בשוק, רוצה לומר
במקום מגולה ובעת החולשה המה סגורים, בעבור כי נשפל קול הטחנה
הם השנים שבטלו אז מן הטחינה, ולכן סגרו השפתים, הואיל ואינו
משים בהם המאכל : ויקום לקול הצפור. ידוע שהמאכל מוליד השינה,
ובהעדר המאכל יקץ לדבר קל : וישחו כל בנות השיר. הוא הגרון שבו
היה משורר לפניו, אז ישח וישפיל קולו עד שלא ישמע. (ואמר בנות

השיר, לפי שקול נקבות משוררות נעים ביותר) : (מצודת דוד)

ה גם מגבה יראו וחתחתים בדרך וינאץ השקד ויסתבל החגב ותפר
האביונה פי הלך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הספדים :

רס"י גם מגובה יראו. מגבשושיות ותלוליות שברחובות הוא דואג לנאת
לשוק פן יכשל בהם : וחתחתים בדרך. אימות וחתות הרבה בדרכים יש לו
: חתחתים. לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קשקשים זלזלים : וינאץ
השקד. לשון (שיר ז) הגלו הרמונים שהרי האל"ף לא נקראת בה אמרו
רבותינו זו קליבוסת הנק"א בלעז שעלם היך תקוע בה ובזקנותו בשרו
כחוש והעלם בולט כמו נץ האילן שהוא בולט : השקד. אילן של שקדים
כלומר שתקפוץ הזקנה עליו כשקד זה הממהר להנץ לפני כל האילנות :
ויסתכל החגב. אלו העגבות שתהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד
: ויסתכל. אישד"רייד שורפיי"שין בלעז : ותפר האביונה. חמדת תאות
נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש, אביונה תאווה כמו (דברים א) ולא
אביתם (תהלים קיט) תאבתי לישועתך : (רס"י)

מצודת דוד גם מגובה יראו. גם מחשבותיו מתפחדים ממה שיחשבו,
שהרוח נוסעת והולכת אל מקום גבוה אל השמים ממעל ליתן דין
וחשבון, והרבה פחד יש מן הדרך פן יפגעו בה מלאכי דין : וינאץ השקד.
כח השומר את הגוף בהתמדה ובהשתדלות, ימאס את הגוף ולא יאבה
להתמיד עוד בשמירתו ולהשתדל בו : ויסתכל החגב. אם ישכון עליו חגב
תכבד עליו כסובל משא כבד, וזהו לגודל התשות : ותפר האביונה. הרוח
בעלת הבינה תבטל, כי אז תלך ממנו, או אז תבטל תאות חמדת נשים
לתשמיש : כי הולך האדם. כי אז האדם הולך ומתקרב לבוא אל בית
עולמו זהו הקבר אשר ישכב שם עד עולם : וסבבו. ולהיות הסופדים
מסבבים בשוק לעורר קנות ויללות : (מצודת דוד)

מצודת ציון וחתחתים. מלשון חתת ופחד, ונכפלו הפ"א והעי"ן הפעל
ויורה על פחד הרבה. כמו אדמדם שיורה על אדמימות רב : וינאץ. ענין
בזיון ומיאוס. כמו וינאץ בזעם אפו (איכה ב ו) ועם כי לא נקראה האל"ף
הואיל והיא כתובה : השקד. ענין השתדלות והתמדה. כמו שיקדו ושמרו
(עזרא ח כט) : ויסתכל. מלשון סבל ומשא כבד : החגב. מין ארבה. כמו
שנאמר ואת החגב למינהו (ויקרא יא כב) : ותפר. מלשון הפרה ובטול :
האביונה. האל"ף נוספת. כמו והאזניחו נהרות (ישעיה יט ו) והוא מלת
בינה והוא כנוי לרוח בעלת הבינה, או הוא ענין תאוה. כמו לא אבה יבמי
(דברים כה ז) : (מצודת ציון)

11 עד אֲשֶׁר לֹא (ירחק) יִרְתַּק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתִרְצֶה גִלְתֵּי הַזָּהָב וְתִשְׁבֶּר פֶּד עַל
הַמִּבְּוֵעַ וְנָרַץ הַגִּלְגָּל אֶל הַבּוֹר :

רפ"י עד אשר לא. ירתק חבל הכסף. זה חוט הקדרה שהוא לבן ככסף
וצמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקש בתוך החליות ונעשה כשלשלת,
ירתק לשון רתוקות כסף : ותרץ גולת הזהב. זה האמה שהיתה מקלחת
מים ונובעת כמעין כמו גולת עליות, ותרץ לשון רליאה : ותשבר כד על
המבוע. זה הכרס שהיא עבה ונבקעת צמותו : ונרץ הגלגל אל הבור.
יתרוץ גלגל העין בתוך גומה ולפי פשוטו גלגל הדולין בהם מים מן הבור
כך נדרש כל הענין במסכת שבת, ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל
וזכור את זוראך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שצכס קיימת, בעוד
שהכהונה קיימת שנאמר (ישעיה מ) ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן,
בעוד שהלויה קיימת שנאמר (דברים יא) כי זו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך,
בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר (תהלים עח) ובחר דוד עבדו,
בעוד שירושלם קיימת שנאמר בה (מלכים א יא) העיר אשר בחרתי בה,
בעוד שבית הבחירה קיימת שנאמר בה (ד"ה ז טו) עתה בחרתי והקדשתי
הבית הזה, בעוד שאתם קיימים שנאמר (דברים יד) ובך בחר ה' : עד אשר
לא יבואו ימי הרעה. אלו ימי הגולה : עד שלא תחשך השמש. זו מלכות
בית דוד שנאמר (תהלים פט) וכסאו כשמש נגדי : והאור. זו תורה שנאמר
(משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור : והירח. זו סנהדרין לתנן סנהדרין היתה
כחצי גורן עגולה : והכוכבים. אלו הרבנים שנאמר (דניאל יב) ומלדיקוי
הרבים ככוכבים : ושבו העצים אחר הגשם. כרה אחר כרה קשה, אתה
מואל בכל הנבואות הקשה שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא
לאחר חורבן הבית : ביום שיזועו שומרי הבית. אלו משמורת כהונה ולויה
: והתעותו אנשי החיל. אלו הכהנים שהם גבורים בכח אמר ר' אבא בר
כהנא כ"ב אלף ליום הניף אהרן ביום אחד אמר ר' חנינאל המוראה הזו
דבר קל הוא והכהן זורקה יותר משלשים אמה : ובטלו הטוחנות. אלו
המשניות הגדולות משנת ר' עקיבא ומשנת ר' חייא ומשנת בר קפרא :
וחשכו הרואות. שישתכח הגמרא מן הלז : וסוגרו דלתים בשוק. כגון דלתי
נחושתא בן אלנתן שהיו פתוחין לרווחה : בשפל קול הטחנה. ע"י שלא
נתעסקו בתור' אמר ר' שמואל נמשלו ישראל לטחינת הריחים מה ריחים

אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן (יהושע א) והגית בו יומם ולילה : ויקום לקול הצפור. זה נבוכדנצר הרשע, אמר ר' לוי י"ח שנה היתה בת קול יולאת ומפולאת בפלטין נבוכדנצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה : וישחו כל בנות השיר. (ישעיה כד) צקיר לא ישתו יין : גם מגובה יראו. מגובה של עולם יתיירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים : וחתחתים בדרך. מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם ילכיה בדרך שילך כענין שנאמר (יחזקאל כא) כי עמד מלך בצל על אם הדרך לקסם לקסם קלקל בחלים שאל בתרפים : וינאץ השקד. תלמח נבואת ירמיה שנאמר (ירמיה א) מקל שקד אני רואה אמר ר' אליעזר השקד הזה משעה שהוא מליץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום : ויסתכל החגב. זה כלמו של נבוכדנצר (דניאל ג) רומיה אמין שתין פותייה אמין שית ואם אין עוביו שש אינו יכול לעמוד ואת אמרת אוקמיה בצקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימום על רגליו לקיים מה שנאמר (יחזקאל ז) וזהבם לנדה ולמס יהיה : ותפר האציונה. זו זכות אבות תופר משענת אבות שלכ' ויהיה אציונה מלשון אב : כי הולך האדם. ישראל שנקרא לאן אדם אתם : אל בית עולמו. מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה : וסבבו בשוק הסופדים. גלות יכניה קדמה לגלות דקיה י"א שנה כשהגלה נבוכדנצר את גלות דקיהו בקולרין היו יולאין גלות יכניה לקראת נבוכדנצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומלכיה והיו רואין את השבויים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותן (ירמיה טו) אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת ובידם אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם : עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זו שלשלת יוחסין : ותרוץ גולת הזהב. אלו דברי תורה שנאמר (תהלים יט) הנחמדים מזהב : ותשבר כד על המצוע. כדו של צרוך בן נריה על מצועו של ירמיהו ששניהם גלו לבבל ופסקו מלימודם בעוני הדרך, תחלה גלו למארים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכדנצר את מארים הגלם לבבל : ונרוץ הגלגל אל הצור. זו בצל שהוא זוטו של עולם

מצודת דוד **עד אשר וגו'.** מוסב על המקרא שלמעלה בראשית הענין שאמר

וזכור וגוי, לומר זכור בוראך טרם שיהיה נעשה חבל הכסף כמו שלשלת. ועל חוט השדרה יאמר שהוא לבן ככסף, ובמות האדם חסר מוחו ומתרוקן וייבש ומתעקם בתוך החוליות ונעשה כשלשלת : **ותרוץ גולת הזהב**. על מוח הראש יאמר על שהוא כמעין הנובע ללחלח ולהשקות את חוט השדרה, ולפי שהקרום שעליו הוא אדום קראו זהב, כי מראה הזהב היא אדום, ורוצה לומר אז ירוצץ מוח הראש ולא ישקה עוד את חוט השדרה : **ותשבר כד**. על כיס המרה יאמר שנקרע אז, ומי המרה נשפך על הכבד במקום מושבו. ואחז במשל מכד מלא מים הנשבר על המעין, והמים שבכד יורדים אל המעין מקום שאין צורך אל המים, וכן היא שפיכת מי המרה על הכבד. כי בהיות האדם חי אמרו רז"ל כבד כועס והמרה זורקת בו טפה ונח מכעסו אבל אז אין הכבד כועס ואין צורך אל טפת המרה : **ונרוץ הגלגל**. גלגולת הראש שהיתה למעלה, מריצים אז להורידה אל בור הקבר מתחת לארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירתק. ענינו כמו שלשלת. כמו ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ יט) : **ותרוץ**. מלשון רציצה ושבירה. כמו וירעצו וירצוצו (שופטים י ח) : **גולת**. מעין. כמו גולות מים (שם א טו) : **כד**. שם כלי. כמו וכדה על שכמה (בראשית כד מה) : **המבוע**. מעין הנובע : **ונרוץ**. מלשון ריצה ורדיפה : **הגלגל**. גלגולת הראש : (מצודת ציון)

[ז] וְיָשֶׁב הָעֶפֶר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתַנָּה :

רס"י וישב העפר וגו'. מצבל צאו לצבל חזרו : **והרוח תשוב**. זו רוח הקדש שכוון שנסתלקה רוח הקדש גלו : (רס"י)

מצודת דוד וישוב העפר. הגוף שהוא מעפר, כי תחלת יצירת האדם הראשון היה מן העפר, ישוב אז אל הארץ ולהתהפך להיות עפר כמו שהיה בתחלת היצירה : **והרוח**. נשמת האדם תשוב אל המקור אשר ממנה נחצבה למעלה, אל האלהים אשר נתנה לו בעת הלידה : (מצודת דוד)

מצודת ציון על הארץ. אל הארץ : (מצודת ציון)

[ח] הָבֵל הַבְּלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הַבֵּל :

רס"י הצל הבלים. אני רואה בעולם : **אמר הקהלת**. מי שבו קבולת החכמה : **הצל הבלים**. כל מה שנברא בצקת ימי בראשית : (רס"י)

מצודת דוד הבל הבלים אמר הקהלת. יתכן שאלה דברי המעתיק את

הספר, ואמר הנה המלך שלמה המאסף הדעות המנגדות, יפה הזהיר להביל את ההבלים אותם שהם הכל הבל, שלא בא מהם תכלית ראוי ויקר, (אבל אין ראוי להביל אם באחרונה בא מהם תועלת, יען נמצא בהם דבר טוב ומועיל). וכאומר הואיל וכן הוא סוף האדם כאמור, הנה נתאמת האמור בראשית הדברים הבל הבלים וגו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הקהלת**. ענין אסיפה וקבוץ. כמו קהלת יעקב (דברים לג ד) : (מצודת ציון)

טו ויתר שְׁהִיָּה קְהֵלֶת חָכָם עוֹד לְמַד דַּעַת אֶת הָעָם וְאִזּוֹ וְחִקֵּר תִּקְוֹן מְשָׁלִים

רפ"י ויותר שְׁהִיָּה קְהֵלֶת חָכָם. ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם : ואזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקון עירובין לסייג שמירת שבת ותיקון נטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות : (רפ"י)

מצודת דוד **ויותר וגו'**. יותר ממה שהיה קהלת חכם בעצמו, עוד היה בו מעלה יתרה, כי למד דעת את העם והיה מחכים את אחרים : **ואזן**. היה מאזין להם דברי חכמה, כי היה לו לשון למודים להבין לזולת : **וחקר**. הורה דרכים לעם לחקור בהם החכמה : **תיקון**. עשה וחבר משלים הרבה, כמו שנאמר וידבר שלשת אלפים משל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואזן**. מלשון האזנה ושמיעה. כמו האזינו השמים (שם לב א) והוא מלשון אוזן : **תיקון**. עשה וחבר : (מצודת ציון)

יז בְּקֵשׁ קְהֵלֶת לְמִצָּא דְבָרֵי חֲפָץ וְכָתוּב יִשָּׁר דְבָרֵי אֲמָת :

רפ"י בְּקֵשׁ קְהֵלֶת. נתן לבו וחזר על הדבר ומלאו : **דברי חפץ**. הלכה למשה מסיני : **וכתוב יוסר**. זה תורה שנכתב והנביאים : (רפ"י)

מצודת דוד **בקש קהלת וגו'**. כל הדברים שהיה חפץ לדעתם היה מבקש למצוא אותם, כי היה מטריח עצמו לעמוד על האמת : **וכתוב יוסר**. גם היה מבקש ומחפש כתיבת יוסר מבלי עול, ודברי אמת מבלי הטעאה, ומהם השכיל מה שהשכיל : (מצודת דוד)

יא דְבָרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבָנוֹת וְכַמְשֻׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלֵי אֶסְפוֹת נִתְּנוּ מֵרַעָה

אַחַד :

רפ"י דברי חכמים. שָׁעָן סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חלות וקריאת שמע לערבית כמו כן : כדרבנות. מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים : וכמשמרות נטועים. מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיעה פרה ורצה אף דבריהם פרים ורבים למאור זהם טעם : בעלי אסופות. מסמרים שיש להם גולגולת אסופה וגסה גרו"סה בלע"ז כן פירשו דונש בן לברט : נתנו מרועה אחד. כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתנו משה מפי הגבורה : וכמשמרות. כתוב בשי"ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים וכמנין משמרות כהונה ולויה : (רפ"י)

מצודת דוד דברי חכמים. כי דברי חכמים המה כדרבנות, מה דרבן מכוון את הפרה לתלמי השדה, כך דברי חכמים מכוונים את האדם לדרכי החכמה : **וכמשמרות נטועים וגו'.** דברי בעלי אסופות הם המלקטים מספרים שונים ויחברו מחברות, המה דברים קבועים כמסמר הקבוע במקום תחיבתו. ועוד המה פרים ורבים כאלו היו נטועים בארץ, רוצה לומר דבריהם קיימים. ועוד יוכל החכם להוציא מהם טעמים רבים : **נתנו מרועה אחד.** אף שיש בהם דעות מבני אדם שונים כולם אמתיים, כי חכמת כולם נתנו מן המקום ברוך הוא החונן לאדם דעת. ולפי שדימה את האדם לבהמה הצריכה דרבנות, אחז לשון רועה מלמד את הבהמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כדרבנות.** הוא כעין מחט תחוב בראש מלמד הבקר לכוון אותם לחרישה. כמו להצב הדרבן (ש"א יג כא) : **וכמשמרות.** וכמו וכמשמרות בסמ"ך והוא מלשו מסמר ויתד : **נטועים.** מלשון נטיעה : **אספות.** מלשון אסיפה וקבוץ : (מצודת ציון)

יב ויתר מהמה בני הַזְהַר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אִין קַץ וְלַהֲג הַרְבֵּה יַגְעַת בְּשָׂר :

רפ"י ויותר מהמה בני הזהר. ויותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה : בני הזהר. לשמור דברי חכמים ואם תאמר אם יש בהם כורך למה לא נכתבו : עשות ספרים הרבה אין קץ. אם זאלו לכתוב לא הספקנו : ולהג הרבה יגיעת בשר. ואם לתת לב לגירסא חזילות

יותר ממה שאין הלכז משיג יגיעה היא לצריות שאין להשיג ואל יאמר
הואיל ולא אוכל לגמור המלכה למה אתחיל, אך : (כ"ז)

מצודת דוד **ויותר מהמה בני הזהר**. אמר דרך חיבה, אתה בני הזהר עוד
יותר במעשיך, ממה שנאמר בספרים האלה המלמדים להזהר : **עשות**
וגו'. כאומר אם תשאל מפני מה לא כתבו בספרים מכל מה שראוי
להזהר, ואמר לעשות ספרים הרבה להזהיר בהם מכל מה שיש להזהר,
לא יהיה קץ אל הספרים ההם, כי מדברים הרבה מאד יש להזהר ואי
אפשר לכתוב הכל בספרים : **ולהג הרבה**. ועוד לקרוא הרבה בספרים
מרובים יגיעה היא לבני האדם הקריאה והזכירה, ולכן משכלו יזהר
האדם ממה שראוי להזהר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולהג**. אין לו דומה, ולפי ענינו פתרונו ענין התעסקות הלמוד.
וכן תרגומו ולמעסק בפתגמי אורייתא. ובפייט של ראש השנה בלהג
מלהגים ובלשון ישמעאל הוא. כמו קריאה : **בשר**. כן יקרא האדם. וכמו
שנאמר יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה' (ישעיה סו כג) : (מצודת ציון)

[יג] סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל
האדם :

כ"ז סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא. מה שתוכל עשה ולכך
לשמים : ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. כי לדבר הזה נזכר כל האדם
:

מצודת דוד **סוף דבר**. תכלית כל דבר : **הכל נשמע**. כל מה שהאדם עושה
נשמע הוא לפני המקום ברוך הוא ולא נכחד ממנו דבר, לכן את האלהים
ירא שלא לעבור על דבריו מה שהזהיר שלא לעשות : **שמור**. לעשות אותם
: **כי זה כל האדם**. רוצה לומר מה שנאמר למעלה מה שיקרה לאדם בחייו
ובמותו, זהו המקרה של כל האדם אין נעדר ולכן מאד הזהר במצות
המקום ברוך הוא : (מצודת דוד)

[יד] כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע :
(פפ)

כ"ז כי את כל מעשה. אשר אדם עושה, יביא האלהים במשפט, ולכך
נקוד מעשה פתח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לשם : על כל נעלם.
אפילו על השוגג : אם טוב ואם רע. אפילו נכשל במצוה כגון נותן לדיקה

לעני צפרהסיוא : סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' : חסל פירש"י
קהלת :

מצודת דוד **כי את כל מעשה.** את כל מעשה האדם אשר יעשה : **האלהים**
יביא במשפט. המקום ברוך הוא יביא אותם במשפט לשפוט עליהם : **על**
כל נעלם. רוצה לומר לא לפי הנראה לבני האדם, רק כפי כוונת הלב
הנעלם מן הבריות : **אם טוב.** בין אם היה הכונה לטובה בין אם היה
הכונה לרעה, לפיהן ישפוט וישלם גמול. וכאומר לכן את האלהים ירא
ואת מצותיו שמור : (מצודת דוד)